

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Inimene meedias

Sotsiaalsete gruppide representatsioon
1905-2009 Eesti, Soome ja Vene päevalehtede näitel

Magistritöö

Margot Ots

Juhendaja: dotsent Maarja Lõhmus, PhD

Tartu 2010

SISUKORD

SISUKORD	2
JOONISED	3
LÜHENDID	5
SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	9
1.1. Individuaalne ja kollektiivne identiteet.....	9
1.1.1. Ideoloogia roll kollektiivse identiteedi loomisel	10
1.1.2. Väärtuste roll inimesekäsitluses	14
1.2. Meedia roll identiteetide konstrueerimises	18
1.2.1. Massimeedia roll	18
1.2.2. Meediatekstdid kui representatsioon.....	20
1.2.3. Sotsiaalne konstruktsioon ja rolliteooria	21
2. METOODIKA JA UURIMISKÜSIMUSED.....	26
2.1. Uurimisküsimused.....	27
2.2. Analüüsiühikud ja valim	27
2.3. Analüüsimeetod	29
2.3.1. Tegelased ja grupid	29
2.3.1.1. Tegelaste kodeerimise põhimõtted	30
2.3.1.2. Tegelaste gruppidesse määramise põhimõtted.....	31
2.3.2. Väärtused	35
2.3.2.1. Väärtuste grupeerimise kodeerimisjuhend	36
2.3.3. Uuringu skeemi loomine	37
3. ANALÜÜSI TULEMUSED	39
3.1. Domineerivad sotsiaalsed grupid ja väärtused	39
3.1.1. Sotsiaalsed grupid	39
3.1.2. Tavainimeste grupi analüüs	43
3.1.3. Väärtused	48
4. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED	63
4.1. Domineerivad sotsiaalsed grupid.....	63
4.2. Tavainimese ametid ja hinnangud	66
4.3. Domineerivad väärtused.....	66
4.3.1. Sarnased väärtused Eesti ajalehetekstides kahe sajandi alguses	67

4.3.2.	Turvalisuse väärtustüüp ja rahvaks olemise õigustamine	69
4.3.3.	„Meie“ ja „nemad“	70
4.3.4.	Inimene ajakirjandustekstis	71
4.4.	Meetodi analüüs	73
KOKKUVÕTE		76
SUMMARY		78
KASUTATUD KIRJANDUS		81
LISAD		84
LISA 1.	ANALÜÜSITUD AJALEHTEDE LÜHIKIRJELDUS	84
LISA 2	KODEERITUD ARTIKLITE ARV AASTATE LÕIKES	86
Lisa 3.	AJALOOSÜNDMUSTE MÄRKŠÖNAD	88
LISA 4.	VÄLJAVÕTE KODEERIMISJUHENDIST	92
LISA 5.	TAVAINIMESE ROLLID	101
LISA 6.	ÜKSIKVÄÄRTUSTE ESINEMINE TEKSTIDES	104
LISA 7.	LISAANALÜÜS - Domineerivad sotsiaalsed grupid Eesti artiklites	108

JOONISED

1.	Schalom Schwartzi väärtuste-süsteem	17
2.	Uurimisskeem	38
3.	Tegelaste sotsiaalsed grupid Eesti artiklites	41
4.	Tegelaste sotsiaalsed grupid Soome artiklites	42
5.	Tegelaste sotsiaalsed grupid Vene artiklites	43
6.	Tavainimese peategelasena esinemine kümnendite kaupa	44
7.	Eesti artiklites tavainimestele antud hinnangud	45
8.	Soome artiklites tavainimestele antud hinnangud	45
9.	Vene artiklites tavainimestele antud hinnangud	46
10.	Eesti, Soome ja Vene artiklites antud positiivne hinnang tavainimesele	46
11.	Eesti, Soome ja Vene artiklites antud negatiivne hinnang tavainimesele	47
12.	Väärtustüüpide esinemine Eesti artiklites	49
13.	Väärtustüüpide esinemine Soome artiklites	50
14.	Väärtustüüpide esinemine Vene artiklites	52
15.	Võimu väärtustüübi esinemine artiklites	52
16.	Saavutamise väärtustüübi esinemine artiklites	53

17.	Enesemääratlemise väärtustüübi esinemine artiklites53
18.	Hedonismi väärtustüübi esinemine artiklites54
19.	Heasoovlikkuse väärtustüübi esinemine artiklites55
20.	Turvalisuse väärtustüübi esinemine artiklites55
21.	Traditsiooni väärtustüübi esinemine artiklites56
22.	Kõikehaaravuse väärtustüübi esinemine artiklites56
23.	Konformsus väärtustüübi esinemine artiklites57
24.	Kodeeritud Eesti artiklites 1940ndatel aastatel esinenud väärtustüübid.....	58
25.	Kodeeritud Soome artiklites 1940ndatel aastatel esinenud väärtustüübid.....	59
26.	Kodeeritud Vene artiklites 1940ndatel aastatel esinenud väärtustüübid.....	59
27.	Kodeeritud Eesti artiklites 1990ndatel aastatel esinenud väärtustüübid.....	60
28.	Kodeeritud Soome artiklites 1990ndatel aastatel esinenud väärtustüübid.....	60
29.	Kodeeritud Vene artiklites 1990ndatel aastatel esinenud väärtustüübid.....	61
30.	Sotsiaalsed grupid Eesti tekstides 1910ndatel ja 1917108
31.	Sotsiaalsed grupid Eesti tekstides 1940ndatel ja 1941108
32.	Sotsiaalsed grupid Eesti tekstides 1990ndatel ja 1991109

LÜHENDID

Analüüsides ja tabelites päevalehtede tekstide märkimiseks kasutatud lühendeid:

EST - Eesti Päevaleht, Rahva Hääl ja Päevaleht

FIN – Helsingin Sanomat

RUS - Pravda ja Komsomolskaja Pravda

Uuritava perioodi kümnendite tähistamiseks joonistel kasutatud lühendit

1900 – artiklid aastatest 1900-1909

1910 – artiklid aastatest 1910-1919

1920 – artiklid aastatest 1920-1929

1930 – artiklid aastatest 1930-1939

1940 – artiklid aastatest 1940-1949

1950 – artiklid aastatest 1950-1959

1960 – artiklid aastatest 1960-1969

1970 – artiklid aastatest 1970-1979

1980 – artiklid aastatest 1980-1989

1990 – artiklid aastatest 1990-1999

2000 – artiklid aastatest 2000-2009

SISSEJUHATUS

Minu tee käesoleva uurimustöö teema juurde algas sellest, et ajaloolasena on mind alati huvitanud inimene ja tema lugu ajas. Pealtnäha lihtne teema, mis süvenemisel tekitab õige pea küsimuse: Mis on inimese loo allikas? On need ajaloodokumendid? On need inimeste enda mälestused, päevikud, biograafiad, autobiograafiad?

Inimese lugu, tema elulugu ja mälestusi hakati esmalt koguma 20.sajandi esimesel poolel. Elulugude kogumise peamine indikaator oli arvamus, et nii saadakse kätte materjal, mis võimaldab uurijatel teada saada, mis on ühiskonnas juhtunud. Peagi saadi aru, et jutustatud elulugu ei saa samastada ajaloo - inimese mälu on ebatäpne ja erapoolik. (Hinrikus 2003: 171-174) Ajaloolased näevad elulugu sageli kui juturaamatut. Kuid lõpuni sõltumatu ei ole ükski allikas - kõik, mida meil on võimalik inimesest teada saada, on kellegi poolt vahendatud ja seetõttu selekteeritud. Uskudes, et „puhast“ allikat pole nagunii olemas, võime vaadata inimese loo allikatena ka ajakirjandustekste, mis on samuti erapoolikud. Nii inimese enda jutustatud loo, kui ajakirjanduses ilmunud loo puhul me teame, et tegu on konstruktsiooniga. Vahe nende kahe uurimisallika vahel on muidugi suur. Inimene, kes ise loob oma lugu, võib end kujutada küll erapoolikult, kuid jutustatud lugu on siiski tema enda nägemus. Ajakirjandustekstidega on asi teisiti – inimene on konstrueeritud kellegi teise poolt ja ei pruugi reaalsuses sellisel kujul üldse eksisteerida. Vaatamata sellele, on meil ajakirjandustekste uurides samuti võimalik saada pilt inimesest. Inimesest, keda lugeja jaoks konstrueeritakse.

Minu uurimisteema huvi teine pool – ajakirjandustekst - on tingitud minu pikaajalisest töökogemusest kommunikatsioonialal. Mind huvitab, keda ajakirjandus peab vajalikuks lugejatele esile tõsta ja kuidas see aja jooksul muutunud on.

Minu magistr töö käsitleb 20.sajandi jooksul ajakirjanduses ilmunud artiklites esitatud tegelaste ja sotsiaalsete gruppide kaardistamist. Uurimustöö üks eesmärk on võrrelda kolme naaberriigi – Eesti, Soome ja Venemaa tekste. Miks just need kolm? Lähtun oma töös peamiselt Eesti aspektist, mille kõrvale soovisin leida võrdlusmomenti pakkuvad riigid. Valisin võrdlevaks materjaliks Soome ja Vene ajakirjanduses ilmunud tekstid, kuna minu uuritava perioodi alguses, 20.sajandi esimesel kümnendil, kuulusid need

kolm riiki ühiselt Tsaari Venemaa koosseisu. Edasi kulges iga riigi tee erinevat rada, jäädes siiski omavahel erinevatel perioodidel rohkem või vähem seotuks.

Eesti ja Soome aktiivsemad kontaktid said alguse 19. sajandi keskel, kui suhete eestvedajaiks olid keeleteadlased ja rahvapärимuse kogujad. Tolle aja kultuurikontaktide pärandina on Eesti ja Soome hümnil senini ühine viis. 20. sajandi alguses mõjutasid Venemaa sündmused oluliselt tsaaririigi osade - Eesti ja Soome ühiskondi. Oluline on silmas pida, et 20. sajandi alguses olid Eesti, Soome ja Venemaa üks riik. Pärast Eesti ja Soome iseseisvumist 1917.-1918. aastatel jõudsid kahe riigi omavahelised suhted punkti, kus Eesti valitsus tegi Soomele ettepaneku liitriigi moodustamiseks.¹ (Zetterberg 2004) Nii siiski ei läinud sellest ajast alates on Eesti ja Soome vahel vaid heanaaberlikud suhted. Veel kord käisid eestlased ühise riigipeaga liitriigi idee välja 1940ndatel². Soome oli aga seisukohal, et „mõlema rahva iseloom ja meelelaad olid liiga erinevad, et eestlased ja soomlased oleksid võinud kasvada kokku üheks rahvaks“. (Zetterberg 2004:56) Venemaa, suure ja ajuti agressiivse naabrina on etendanud olulist rolli nii Eesti kui Soome ajaloos. Kuni selleni välja, et Eesti Vabariik inkorporeeriti Nõukogude Liidu koosseisu. See 50 aasta pikkune lõik ajaloos on kollektiviseerimise, natsionaliseerimise ja muude kommunistliku ideoloogia ning juhtimise võtete kogum, mis Eesti ja Vene inimestel on ühine.

Eestile võrdluseks valitud riigid – ühel pool ühiste juurtega stabiilse ühiskonnaga naaber ja teisel pool agressiivse taustaga suurriik – võimaldab minu arvates erinevate huvitavate andmete kogumist ja võrdlemist.

Magistritöö idee ja analüüsitavad andmed pärinevad rahvusvahelisest projektist **“Structure, actors and values in Estonian, Russian and Finnish dailies 1905 - 2009”**.

Minu töö eesmärk on uurida, missugune inimene on Eesti, Soome ja Vene ajalehtedes esil, milliseid sotsiaalseid gruppe on representeeritud ja kes tekstides domineerivad. Teine eesmärk on välja selgitada, milliseid väärtusi peeti vajalikuks lugejale esile tuua. Uurin, milline on nende kolme riigi ajalehtedes kujutatud tegelaste ja väärtuste sarnasus

¹ Saksa okupatsiooni tõttu põranda all olnud Päts koostas 1918. aasta kevadel ülevaate *Võimaliku Soome ja Eesti riikide liidu (liitriigi) alused*. (Zetterberg 2004:53-55)

² Admiral Johannes Pitka ettepanek uniooni kohta mis põhineks riikide võrdsusel ja mille selgrooks oleksid ühine riigipea, välispoliitika, kaitseväge ülemjuhataja ja riigikaitse. (samas)

ja erinevus. Minu uurimustöö valim on Päevalehe /Rahva Hääle, Helsingin Sanomate ja Pravda/Komsomolskaja Pravda artiklid aastatest 1905 kuni 2009. Väljaannete valik sai tehtud lähtuvalt sellest, et need päevalehed on (või on olnud) oma riigis ametlikud häälekandjad (vt ka pt. 2.2) ja tõenäoliselt kajastavad seetõttu kõige paremini sel hetkel, selles riigi ajakirjanduses kehtivat inimesekäsitlust.

Lähtuvalt kollektiivse identiteedi konstruktivistlikust käsitlusest, on minu uurimuse peamised küsimused: Millised sotsiaalsed grupid domineerivad ajakirjandustekstides? Millised väärtused domineerivad tekstides? Ja kuidas on kujutatud tavainimest kui ühe domineeriva grupi tegelast?

Magistritöö on uurimustöö aruanne, kus tutvustan uuringu teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti - individuaalse ja kollektiivse identiteedi loomist, ideoloogia ja massimeedia rolli identiteedi konstrueerimisel ning väärtuste rolli inimesekäsitluses. Seejärel esitan uurimusküsimused ja tutvustan uurimustöö analüüsiühikuid ja valimit, kirjeldan tegelaste ja sotsiaalsete gruppide konstrueerimise meetodi ja väärtuste kodeerimisprotsessi. Töö analüüsiosas toon välja, millised grupid ja millised väärtused ajakirjandustekstides domineerivad ja võrdlen tekstides esinenud väärtustüüpe Schwartzi mudelis 1940ndatel ja 1990ndatel aastatel. Lisaks analüüsin tavainimeste, kui ühe domineeriva grupi, kujutamist läbi neile antud rollide ja hinnangute. Järelduste ja diskussiooni peatükis arutlen analüüsitulemuste võimalike põhjuste üle, esitan meetodi analüüsi, kus pööran tähelepanu uuringu võimalikele kitsaskohtadele ja teen ettepaneku uurimisvõimaluste laiendamiseks. Lisaks toon omapoolse nägemuse uurimuse põhjal ajalehetekstidest välja tulnud iseloomulikest inimesetüüpidest erinevatel kümnenditel.

Magistritöö lõpetab kokkuvõtte ja inglisekeelne töö tutvustus.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Individuaalne ja kollektiivne identiteet

Inimesekäsitlemise uurimisele ajakirjandustekstides on võetud aluseks inimese individuaalne ja kollektiivne identiteet. Identiteet on mõiste, mida kasutatakse mitmetes erinevates teadusharudes ja millele seetõttu on rakse anda ühest määratlust. Üldistades on identiteet indiviidi minakontseptsiooni osa.

Juri Lotmann (1999, 2001) ütleb, et identiteet sünnib dialoogis teistega ning on seotud piiride ületamise ja piiride tõmbamisega, identiteet ei ole kunagi ühemõõtmeline, vaid kujutab endast pigem samastumisvõimaluste võrgustikku. Identiteedi loomine on protsess, mille käigus ühendatakse individuaalses mälus ja kultuurimälus sisalduvad samastumisvõimalused arusaamaks iseendast suhtes ümbritsevaga. See on personaalne konstruktsioon, mis kujuneb välja interaktsioonis teistega.

Oluline on teha vahet individuaalse ja kollektiivse ning tegeliku ja deklareeritud identiteedi vahel.

Individuaalse ja kollektiivse identiteedi vahel vahe tegemiseks pakuvad mõned uurijad välja lihtsad küsimused: individuaalne identiteet vastab küsimustele Kes ma olen? Kuhu ma kuulun?. Kollektiivne identiteet vastab küsimusele Kes meie oleme ja Kuhu meie kuulume? (Thoits & Vishup, Valk 2003:231-232 kaudu)

Konstruktivistliku teooria järgi on identiteet loodud, sotsiaalselt konstrueeritud, mitte nõ antud ehk olemasolev. Sündmuste personaalne kogemine (Van Dijk (2005) nimetab seda kogemusmudeliks) sisaldab sotsiaalse interaktsiooni tõlgendusi - nii kogemused kui ka nende representatsioon on sotsiaalselt konstrueeritud. Osa individuaalsest representatsioonist tuleneb sellest, kuidas teised meid näevad ja kuidas me ennast suhtes teistega identifitseerime. Indiviid representeerib oma mina läbi samastumis- või eristumisvõimaluste teistega, mis annab talle võimaluse kollektiivse identiteedi loomiseks ja grupi liikmelisuseks.

Indiviidid võivad samaaegselt kuuluda erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse, millel on erinevad ideoloogiad ja omada mitut kollektiivset identiteeti. Kollektiivse identiteedi kandjaks minu uuringus on grupp, mitte inimeste kollektiiv. Van Dijk (2005) teooria järgi on grupp dünaamiline tunnetusaktide pidevalt muutuv kogum. Sel juhul on kollektiivne identiteet mitte mingi konkreetne omadus, vaid pigem protsess, milles kollektiiv või grupp osaleb. Kollektiivne identiteet kujuneb avalikest allikatest saadava materjali individuaalse rekonstrueerimise käigus. (Vihalemm, Masso 2004)

Sotsiaalsete gruppide formatsiooni üheks aluseks on Hollandi keelteadlase Teun A. van Dijk ideoloogiakäsitlus (2005). Oma ideoloogiakäsitluse arenguloo peamiseks teguriks peab ta klassiideoloogiat koos klassi sotsiaalmajanduslike huvide ning materiaalsete ja sümbolsete ressursside taastoomise vajadusega. Marksistlikus traditsioonis seostatakse ideoloogiat „klassi“ mõistega, mida hiljem hakati kirjeldama abstraktsemalt „sotsiaalse formatsioonina“. Täpsemalt, ideoloogia omistati valitsevale klassile, kes levitas seda oma võimu, ebavõrdsuse või *status quo* varjamise või legitimeerimise eesmärgil. (van Dijk 2005: 167)

Karl Marx (1985) paigutas ideoloogia alla moraali, religiooni, metafüüsika ja teised inimeste kujutluste viljad. Inimesed, kes on oma kujutluste ja ideede loojad, sõltuvad tootlike jõudude arengust ja sellele vastavalt suhtlemisest. Marx väidab, et tema lähtepunktiks on tõeliselt tegutsevad inimesed ja nende tegelikust eluprotsessist lähtuvalt esitab ta selle eluprotsessi ideoloogilise peegelduse. (Marx & Engels 1985:25). Klassikalist ideoloogiat seostatakse valeteadvusega, millegi sellisega, mis on tegelikkusega vastuolus. Žižek (2003) väidab, et ideoloogia ei ole lihtsalt „valeteadvus“, illusoorne ettekujutus reaalsusest, pigem tuleb seda reaalsust ennast mõista juba „ideoloogilisena“. (Žižek 2003: 55) Ideoloogiatega on seotud enamasti domineerimine ja vastupanu – ideoloogia representeerib sotsiaalset võitlust ning ideoloogia on võimalus sotsiaalsete gruppide representeerimiseks.

1.1.1. Ideoloogia roll kollektiivse identiteedi loomisel

Van Dijk teeb vahet sotsiaalsete kategooriate (*social categories*) ja sotsiaalsete gruppide vahel. Peamise erinevusena näeb ta ideoloogiaid, mis iseloomustavad sotsiaalsed grupe, aga mida ei pruugi olla sotsiaalsetel kategooriatel. Ideoloogia on

grupi liikmete ühiste sotsiaalsete representatsioonide alus. See võimaldab inimestel grupi liikmetena korrastada endi jaoks oma arvukaid sotsiaalseid uskumusi elus ja ümbritsevas maailmas toimuvast, hinnata toimuvat kas heaks või halvaks, õigeks või valeks, ning käituda vastavalt. (van Dijk 2005: 19)

Kollektiivse identiteedi kontseptualiseerimise võimaluseks on van Dijki järgi ideoloogia ja uskumused, mida grupis üldiselt jagatakse: (2005:89,145)

- **liikmelisus** (*membership*) – kes me oleme? Kust me tuleme? Kes meie hulka kuuluvad? Kuidas me välja näeme?
- **tegevused** (*activities*) – Mida me teeme? Mida meilt oodatakse? Miks me siin oleme?
- **eesmärgid** (*goals*) – Miks me seda teeme? Mida me soovime saavutada?
- **väärtused/normid** (*values/norms*) Mis on meie peamised väärtused? Kuidas me hindame ennast ja teisi? Mis peab ja mida mitte tegema?
- **positsioon ja grupisuhted** (*position, group-relations*) Mis on meie sotsiaalne positsioon? Kes on meie vaenlased? Kes on nagu meie ja kes on erinevad?
- **ressursid** (*resources*) Mis on meile omased sotsiaalsed ressursid, mis meie grupil on või peaksid olema?

Grupi defineerimiseks võib mõnikord vaja minna kõiki kategooriaid, võimalik on gruppi identifitseerida ka mingi kindla ühe kategooria alusel. Me saame näiteks identifitseerida roheline liikumise (näiteks ERL³) grupi väärtuste ja normide järgi, mis on *säästmine, keskkonnateadlikkus* ja *loodushoid*. Minu uurimustöös on kollektiivse identiteedi ja sotsiaalsete gruppide iseloomustamiseks kasutusel positsioon ja grupisuhted ning väärtused.

Väärtusi peetakse oluliseks ideoloogia kujunemise aluseks. Kui ideoloogiad on grupi uskumuste aluseks, siis väärtused on hinnangute süsteemi aluseks kultuuris tervikuna. Väärtused on sambad, millel seisab ühiskonna moraal. (van Dijk 2005) Uurides, milliseid väärtused on ajakirjandustekstides esil, saab teha oletusi ühiskonna moraali

³ Eesti Rohelise Liikumise eesmärgiks on suunata Eesti ühiskonda loodushoiule ja säästlikule eluviisile. ERL-i sisuline tegevus toimub kahe programmi raames: keskkonnapoliitika ja keskkonnateadlikkus. www.roheline.ee

kohta, kuid arvesse võttes, et uuritavad tekstid on konstruksioon, siis pigem selle kohta, millisena sooviti ühiskonna moraali lugejale näidata.

Samamoodi, nagu inimene võib oma identiteeti otsida, luua ja muuta, võib seda teha ka grupp. Grupp koosneb indiviididest ja Van Dijk (2005) rõhutab, et mitte grupp, organisatsioon ega mis tahes muu abstraktne ühiskondlik struktuur kui selline ei tingi, mõjuta ega piira ideoloogilisi praktikaid, vaid see, kuidas sootsiumi liikmed neid subjektiivselt representeerivad, mõistavad või tõlgendavad.

Ideoloogia grupipõhine loomus põhjustab vastandite dimensioone, näiteks: meie – nemad, oma- võõras. Nagu öeldud, võivad indiviidid omada erinevaid kollektiivseid identiteete (vt. ka pt. 1.1), millel on erinevad ideoloogiad, siis kuidas otsustada, kes on oma ja kes võõras? Oma ja võõra problemaatika uurija Julia Kristeva (1991) analüüsib võõraks olemist psüühilisel, ühiskondlikul ja kultuurilisel tasandil. Võõra tähenduse lahti seletamiseks tuleb tagasi minna Kristeva originaalteksti juurde. Prantsuse keeles on mõistele 'étranger, -gère' mitmeid vasteid: 1) võõramaalane, muulane; 2) võõras, tundmatu, meie perekonda, klanni mittekuuluja; 3) inimene, kellega meil pole midagi ühist; 4) välismaa (-l, -le), võõrsil (Le Petit Robert). Siit nähtub, et prantsuse keeles on võimalik mõista võõramaalast kui kedagi, kes ei kuulu meie hulka ja kellega meil pole midagi ühist – tähendab, kes ei kuulu meie gruppi ja ei jaga meie grupiideoloogiat.

Kristeva käsitleb võõra mõistet oma raamatus „Võõrad iseendale“ („*Étrangers à nous-mêmes*“) küll peamiselt võõramaalase tähenduses, ent kirjeldatud psüühilisi jooni võib rohkem või vähem pidada omaseks kõigile inimestele ja võõras võib olla nii rahva, rahvuse või ka grupi suhtes. Oma ja võõra, meie ja nemad dimensioonides on olemuslikult sees vastuolud. Olla „meie“ poolt tähendab enamasti olla „nende“ vastu.

Oma ja võõra, meie ja nende, gruppi kuulujate ja mittekuulujate küsimusega seoses on tekstide uurimise juures veel üks oluline aspekt – kelle hääl on esindatud? Ehk mille alusel on esindatud need tegelased, kellel on õigus sõna võtta? Prantsuse sotsioloog Pierre Bourdieu toob välja oma teoses „*Language and Symbolic Power*“ (1994), et õiguse asju defineerida ja legitimeerida annab indiviidi kuulumine gruppi või institutsiooni. Näiteks annab seisust või haridust tõendav tiitel teatud sümboolse kapitali, mis on sotsiaalset ja sageli ka juriidiliselt aktsepteeritud. (Bourdieu 1994:241) Gruppikuuluvus annab võimaluse rääkida mitte ainult enda nimel, vaid „meie“ nimel,

mis on oluline aspekt kollektiivse identiteedi loomise ja kinnitamise juures. Gruppikuuluvuse näitajaks on väärtuste, staatuse ja muude ressursside kõrval ka roll ühiskonnas või amet. Näiteks õpetajad, poliitikud, ettevõtjad moodustavad sotsiaalseid grappe, mille gruppikuuluvuse näitajaks on amet. Van Dijk peab ametigruppide moodustumise aluseks õiguslikke või traditsioonidest tulenevaid kriteeriume - haridust, kraadi, diplomit ja ametiteadmisi. (2005:181)

Sotsioloog Mikk Titma (2002) leiab, et iga konkreetse ühiskonna stabiilsuse alus on tööelise elanikkonna jaotumine kindlatesse kutse(ameti)gruppidesse. Juba Vana-Egiptuse ja Sumeri ühiskondi kirjeldati kutsegruppide kaudu. Titma (2002) väitel toimuvad änapäeval ametite struktuuri muutused võrdlemisi kiiresti, näiteks linnastumisega seotud muutused inimeste elustiilides tõid kaasa ka uued ametid. Suured kutsegrupid siiski säilisid, teisesid vaid nende alusel arenevad karjääriredelid ning Eesti ühiskonnas kutsegruppe stabiliseerivad mõjurid. (Titma 2002:3)

Oma uurimuses pean oluliseks van Dijki (2005) soovitus - pidada silmas indiviidi gruppikuuluvuse identiteedi määramisel spetsiifilist tegevust või situatsiooni, milles individ sel hetkel on. Erinevates situatsioonides ja ajahetkedel võib individ kuuluda erinevatesse gruppidesse (vt. ka pt. 1.1).

Inimesed ja grupid, keda tekstides kajastatakse ei tegutse ühiskonnast eraldi. Nende ümber on kontekst, mis koosneb erinevatest vormidest. Pierre Bourdieu (2003) teooria järgi koosneb ühiskond erinevatest väljadest – näiteks haridusväli, majandusväli, poliitiline väli ja kultuuriväli. Ta väidab, et ehkki sotsiaalne maailm oma jaotustega on midagi, mida sotsiaalsed agendid peavad individuaalselt, aga veel rohkem kollektiivselt, koostöös ja konfliktides tegema, konstrueerima, ei toimu see konstrueerimine sotsiaalses vaakumis. (Bourdieu 2003:31)

Bourdieu teooria järgi pole sotsioloogia uurimisobjektiks mitte inimene, vaid väli ehk sotsiaalne ruum. Sotsiaalne ruum on konstrueeritud nii, et väljal tegutsevate inimeste ehk agentide või gruppide paiknemine vastab nende positsioonile kahel eristusprintsibil, majanduslikul kapitalil ja kultuurilisel kapitalil põhinevas statistilises jaotuses. (Bourdieu 2003:21)

Erinevatel väljadel ühiskonnas tegutsevad sotsiaalsed grupid, kelle siduvaks omaduseks on maitse-eelistused ehk *habitus*'ed. Igale positsioonide klassile vastab *habitus*'te klass, mis on vastava positsiooniga kaasnevate sotsiaalsete tingimuste tulemus.

*Habitus*ed on omaduste kogumid, mida ka meedias teatud sotsiaalsetele gruppidele omistatakse. Need omadused võivad peegeldada nii grupi sotsiaalseid ressursse, väärtusi või elufilosoofiat.

1.1.2. Väärtuste roll inimesekäsitluses

Indiviidi ja ka sotsiaalset gruppi iseloomustavad väärtused, mida nad kannavad. Miks aga uurida väärtusi ajalehetekstides või mõnes muus meediavormis? Massimeedial on märkimisväärne mõju inimeste väärtushinnangute kujunemisele, hoidmisele või muutmisele, seepärast on oluline millised väärtused tekstides esil. Väärtused on üks kultuurielement ning need muutuvad ajas koos inimestega, väärtuste muutumine peegeldab muutusi ühiskonnas ja kultuuri ümberkujunemist (Kalmus & Vihalemm, 2004). Uurides ajakirjandustekstides domineerivaid väärtusi, saame näha, mida väärtustati ja sooviti rõhutada kollektiivse identiteedi loomisel.

Lennart Meri ütleb oma „Poliitilises testamendis“ (2007), et me oleme olnud edukad kõiges peale Eesti väärtussüsteemi taasloomise. 2008. aastal kinnitati riiklik programm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013“. Programmi eesmärk on hoida ja arendada väärtusi, mis aitavad kaasa Eesti riigi põhiseaduslike eesmärkide, nagu eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamisele. Programm jagab need väärtused tinglikult moraalsedeks (näiteks *ausus, hoolivus, õiglus, inimväärikus, lugupidamine iseenda ja teiste vastu*) ja sotsiaalseteks (näiteks *vabadus, demokraatia, õigus, solidaarsus, vastutus, rahvuslus, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, sooline võrdõiguslikkus*) (RP Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013:1). Väärtusuuringud näitavad, et võrreldes Euroopa Liidu keskmisega iseloomustab eestimaalasi liikumine individuaalsete naudingute poole ja kollektiivse vastutuse vähemolulisus. Ingleharti & Welzeli maailma väärtusuuringust (2005) selgub, et Eestit iseloomustab nende koostatud väärtuskaardil kaks asjaolu: esiteks on toimunud tugev liikumine üles traditsioonilise-sekulaarse autoriteedi teljel (religiooni, autoriteedi, patriotismiga seotud väärtused on vähemolulised); teisest küljest on Eesti teistega võrreldes maha jäänud individuaalsuse/eneseväljenduse teljel (erinevuste sallimisel, avaliku väljendusvabaduse, poliitiliste ja kodanikuvabaduste toetamisel on Eesti Euroopa riikidest viimaste seas).

Rohkem kui kolmkümmend aastat tagasi esitas väärtusteuuriija Ronald Inglehart (1997) hüpoteesi, et arenenud industriaalühiskondades hakkavad nihkuma inimeste väärtushinnangud materialistlikelt eesmärkidelt (*majanduslik ja füüsiline kindlustunne*) postmaterialistlike eesmärkide (*eneseväljendus ja elukvaliteet*) poole. Tema teooria järgi liigub läänelik kultuur traditsionalismist modernismi ja modernismist postmodernismi. Traditsioonilisteks väärtusteks peab Inglehart (1997) näiteks *lunastust*, modernistlikeks väärtusteks näiteks *jõukust, raha tehnoloogilist arengut ja võimu* ning postmodernistlikeks näiteks *tervislike eluviiside ja puhta elukeskkonna hindamist, vabadust, rahu ja sallivust*.

Alates 1970. aastast on seda kultuurinihet uuritud mitmetes Lääne ühiskondades. Uuringute tulemused näitavad, et nihe on toimunud ettearvatud suunas (Inglehart & Welzel 2005:97). Ingleharti (1997) oletus põhineb kahel võtmehüpoteesil:

Puuduse hüpoteesi (*A scarcity hypothesis*) järgi reflekteerivad inimesed sotsiaal-majanduslikku olukorda/keskkonda. Olukorras, kus materialistlikust heaolust ja väärtustest on puudus, annavad inimesed kõrgema väärtushinnangu just neile. Sotsialiseerumise hüpoteesi (*A socialization hypothesis*) järgi ei ilmne sotsiaal-majandusliku olukorra mõju teatud väärtuste tähtsustamisele otsekohe vaid oluline on ka ajafaktor – inimesed reflekteerivad põhiväärtustena tingimusi, mis olid valdavad enne nende täiskasvanuks saamist. Kuna väärtused kujunevad välja varajases eas, enne täisikka jõudmist, siis Inglehart (1997) ise leiab, et neid kahte tuleb käsitleda koos – puuduse hüpoteesi tuleb lahti seletada lähtuvalt sotsialiseerumise hüpoteesist.

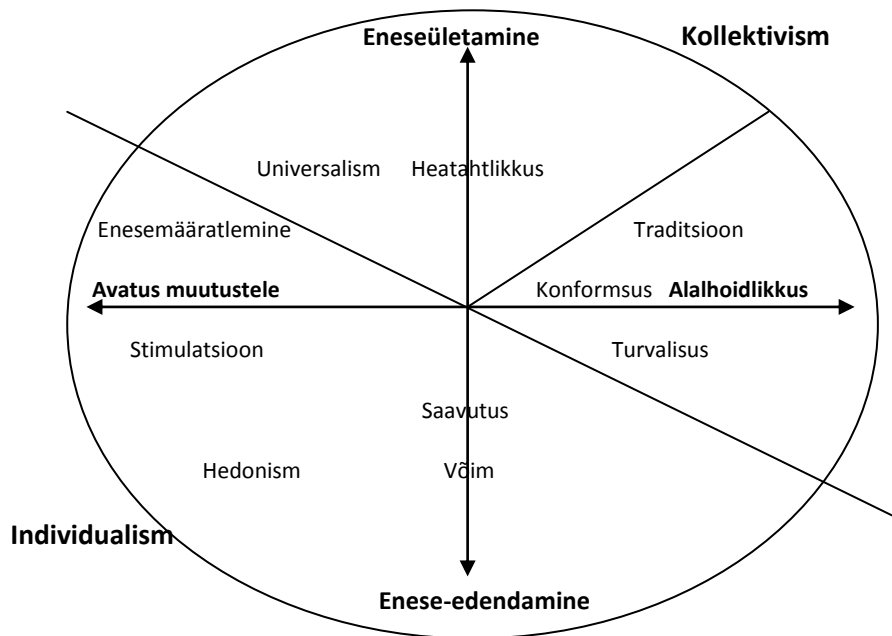
Milton Rokeach (1973, Kalmus & Vihalemm, 2004 kaudu), vaatles väärtusi kui sõltumatut fenomeni ja tõi väärtusuuringutesse terminaalsete ja instrumentaalsete väärtuste mõiste. Terminaalsed väärtused on väärtused iseeneses nagu *rahu maailmas, tugev perekond, õnn, eneseaustus, mugav elu, lunastus, tõeline sõprus, riigi julgeolek, sisemine harmoonia, armastus, kaunis maailm, sotsiaalne tunnustus, meeldiv elu, huvitav elu*. Instrumentaalsed väärtused on rohkem vahendid soovitava lõpp-seisundi saavutamiseks: *ausus, õiglus, puhas keskkond, tehnika areng, jõukus, tervis, võimu omamine*. Väärtused nagu *tarkus, võrdsus ja vabadus* on sellised, mille positsiooni üle võib vaielda. (Kalmus & Vihalemm 2004)

Geert Hofstede (1991) järgi on ühiskonnas võimalik väärtused asetada neljale kultuuritelgedel asuvale väärtusdimensioonile: individualism - kollektivism, maskuliinsus - feminiinsus, madal võimudistants – kõrge võimudistants. Hofstede (1991) väidab, et kultuurid erinevad üksteisest peamiselt individualismi – kollektivismi teljel. Individualistlikes kultuurides on inimeste ühiskondlikud sidemed nõrgad ja hoolitakse vaid endast ja oma lähedastest. Kollektivistlikes kultuurides seevastu on tähtis suguvõsa, hõim, religioosne kogukond, mis vahetuskaubana lojaalsuse eest hoolitsust. Individualismi ja kollektivismi ei peaks võtma vastandlike dimensioonidena (Kalmus 1999), vaid pigem on tegemist väärtustüüpidega, mis esinevad igas kultuuris koos. Erinevatel aegadel lihtsalt rõhutatakse erinevaid dimensioone.

Rokeachi (1973) teooria järgi, saab väärtusi vaadelda ka ilma, et neid mingisse ühtsesse süsteemi liita. Samas on väärtusi võimalik uurida kui süsteeme, mis sisaldavad üksikväärtusi. Viimased viisteist aastat on Shalom Schwartz arendanud väärtussüsteemide teooriat, mis sisaldab kümmet väärtustüüpi ning nende vaheliste dünaamiliste seoste käsitlemist. Schwartz (1992) iseloomustab kümmet põhiväärtust läbi keskse motivaatori:

1. Enesemääratlemine (*Self-Direction*) - sõltumatud mõtted ja tegevused: valimine, loomine, avastamine
2. Stimulatsioon (*Stimulation*) – põnevus, uudsus, väljakutsed
3. Hedonism (*Hedonism*) - naudingud ja meeleline heaolu
4. Saavutus (*Achievement*) – kompetentsidel baseeruv personaalne edu
5. Võim (*Power*) – sotsiaalne staatus ja prestiiž, kontroll ja domineerimine teiste üle
6. Turvalisus (*Security*) – ühiskonna, suhete ja iseenda turvalisus, harmoonia ja stabiilsus
7. Konformsus (*Conformity*) - vaoshoitus, kuulekus
8. Traditsioon (*Tradition*) – traditsioonilise kultuuri ja religiooni respektimine ja aktsepteerimine
9. Heatahtlikkus (*Benevolence*) – lähedaste inimeste heaolu hoidmine ja suurendamine
10. Kõikehaaravus (*Universalism*) – kõigi inimeste ja looduse heaolu hindamine ja kaitsmine.

Swartzi väärtustüübid paiknevad telgedel alalhoidlikkus (*Conservation*) vs avatus muutustele (*Openness to Change*) ja eneseületamine (*Self-Transcendence*) vs enese-edendamine (*Self-Enhancement*).

Joonis 1. Shalom Schwartzi väärtuste-süsteem. Allikas: Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm.

Soome uurija Klaus Helkama (2004) lisas oma uuringus Schwartzi tüüpidele veel kaks eraldi väärtustüüpi ja sinna alla kuuluvad üksikväärtused:

1. Vaimsus (*henkisyys*) - vaimne- ja hingeelu, elumõte, maailma muredest eemaldumine, usule truuks jäämine (*uskoon pitäytyminen*)
2. Töö (*työ*) - virkus/usinus, täpsus, punktuaalsus, kohusetruudus, organiseeritus, visadus, planeeritus, eesmärgikindlus, sitkus

Schwartzi kirjeldatud motivaatoreid arvestades on minu uuringus *töökus* lisatud saavutus väärtustüübi alla ja vaimsusega seotud väärtused enesemääratlemise tüübi alla. (vt. pt. 2.3.2)

Helkama (2004) töös moodustasid tööga seotud väärtused väärtustüübi, mis viie riigi gümnasistide seas läbi viidud võrdlevas uuringus paigutus süsteemis konformsuse ja turvalisuse vahele (Verkasalo 2003 Helkama & Seppälä 2004 kaudu). Uuringus osalenud maad olid Soome, Eesti, Venemaa, Itaalia ja Šveits. Samas on Soome

täiskasvanute haridusasutustes ja ülikoolides tehtud uuringutes tööväärtused saavutus- ja võimuväärtuste vahel (Myyry & Helkama 2001 Helkama & Seppälä kaudu Seppälä (2004) järgi on tööväärtuste tähendus sõltuv vastajate vanusest. Aga ka kogemusest - inimesed, kes juba käivad tööl, peavad seda suuremaks pingutuseks ja võimuga seotud väärtuseks, kui need, kellel töökogemus puudub. Kogemused on olulised väärtuste ja kultuuri kujundajad ning viimased on ühiskonnas teineteist mõjutavas seoses. Stace Lindsay (2002) näiteks peab kultuuri oluliseks inimeste mõtete kujundajaks ja progressi allikaks. Kultuurilised väärtushinnangud on eriti tähtsad seetõttu, et nad kujundavad põhimõtteid, mille alusel toimub majanduslik tegevus – ning progress ei ole ilma majandusliku tegevuseta võimalik (Lindsay 2002: 278). Kultuurikontekst on oluline ka väärtuste uurimisel, kuna kultuur antakse edasi ühelt põlvkonnalt teisele. Kuid inimeste põhiväärtused ei tugine ainult sellele, mida neile on õpetatud, vaid ka nende enda kogemustele. (Inglehart & Welzel 2005:2)

Väärtuste uurimisel ajakirjandustekstides tuleb eristada mikro- ehk indiviiditasandit ja makro- ehk kultuuritasandit. (Kalmus 1999) Indiviidide poolt kantavad väärtused ei tarvitse täiel määral kokku langeda ühiskonna poolt kantavate väärtustega. Makrotasandil avalduvad väärtused mitmesugustes tekstides, nt õpikutes, meediatekstides, reklaamides jms. Makrotasandi väärtused näitavad, mida peetakse antud ühiskonnas oluliseks ning mida soovitakse anda edasi tulevastele põlvkondadele. (Kalmus 1999)

1.2. Meedia roll identiteetide konstrueerimises

1.2.1. Massimeedia roll

Meedia mõiste võib mõnikord olla segadust tekitav – sellest räägitakse palju, kuid sageli ei täpsustata, millist meediat silmas peetakse või mida selle all mõeldakse. Massimeedia mõiste võttis kasutusele Marshall McLuhan (1964), kes oma raamatus *Understanding Media* käsitles erinevaid kommunikatsiooni vorme (ajalehed, raadio, televisioon) ühise nimetaja all – „meedia“ (*the media*). Minu uurimustöös on aluseks võetud ajakirjandustekstid, mis enne raadio ja televisiooni tulekut olid peamiseks massikommunikatsiooni vormiks. Kasutan siin uurimustöös meedia mõistet laiemate

teooriate käsitlemise juures, jäädes autorite sõnastatud mõistete juurde. Minu uurimustöö käsitleb kitsamalt trükimeediat, mis on üks osa sellest laiaast mõistest.

Meedia määrab suures osas selle, kuidas me sotsiaalset reaalsust tajume ja mida me peame normaalseks. Meedia kujundab ühise avaliku elu ja jagatud kogemuse. Massimeedia mastaapsus ja tänapäeval juba ka sõnumi liikumise kiirus, on põhjuseks, miks meedia on peamine standardite, mallide, trendide ja normide tekkimise allikas.

Meedia ja identiteedi uurijad arutlevad Heikki Luostarise sõnul (1999) meedia erinevaid rolle käsitlevatel teemadel:

Meedia kui kollektiivne mälu, kui sündmuste arhiiv -

kuna ajaleht otsustab, mida kajastada, siis ta mitte ainult ei peegelda kollektiivset mälu, vaid ka mõjutab seda.

Meedia kui "kujutletud kogukondade" konstrueerija -

Benedict Andersoni (1991) poolt esialgselt välja käidud mõte, et meedia loob kodanike vahel ühtekuuluvustunnet (vt ka lk 17). Luostarise enda arvates ei tohiks tänapäeval trükimeedia mõju kollektiivse identiteedi kujundamisel üle hinnata.

Meedia kui ühtsete ja/või erinevate identiteetide allikas

Stuart Eweni (1996) teooria järgi on meedias konstrueeritavates identiteetides nii ühendavaid kui eristavaid elemente. Kui auditooriumit nähakse ratsionaalselt mõtleva ja arutleva avalikkusena (*a public*), on identifitseerimisvõimed poliitiliselt argumenteeritud ja tuginevad faktidele. Kui aga auditooriumit nähakse rahvamassina (*a crowd*), mida juhivad tugevad liidrid, emotsioonid ja sümbolid, on identifitseerimisvõimed lihtsustatud, ühendavad ja mitte-poliitilised.

Meedia kui reguleerija -

Luostarise (1999) sõnul ole ajaleht enam konkreetse "meie" häälekandja, ei esita enam kindlaid huve vaid on pigem erinevate identifitseerimisvõimaluste allikas.

Heikki Luostarinen (1999) võrdleb meediat supermarketiga, kus on saadaval mitmeid erinevaid identifitseerimise võimalusi ja mida inimesed saavad kasutada mitmel erineval moel. Supermarketis on tooted eksponeeritud teatud kindlat süsteemi silmas pidades – näiteks suurte tootjate brandid on nähtavamale kohale paigutatud ja varustatud silmatorkavate reklaamide või siltidega. Väiketootjatele on seevastu jäetud vähemmärgatavad kohad, või pole nende tooteid üldse valikusse võetud. Tarbijale jääb esmamulje, et ta on oma valikutes vaba ja otsustab ise, mida tarbib. See mulje on petlik

- nii nagu mõjutatakse tarbija alateadvust supermarketis valikute tegemisel, nii teeb seda ka meedia. Pakkudes eelkõige seda, mida tema soovib ja mõjutades seeläbi inimeste otsuseid.

Meedia seondub alati domineeriva poliitilise ja majandusliku struktuuriga - tal on majanduslik hind ja väärtus ning ta on kontrolli ja juurdepääsu pärast toimuva konkurentsi objekt. Sageli on meedia allutatud poliitilisele, majanduslikule ja juriidilisele regulatsioonile. Regulatsioonidele allumisega võib ette tulla erandeid, näiteks on keeruline tänapäeval kontrollida sotsiaalmeedias toimuvat ja seetõttu on selle poliitilisele või juriidilisele regulatsioonile allutamine probleemne.

Mina pean ajakirjandustekste mõjukaks võimuinstrumentiks, mille käes on erinevad mõjutamisvõimalused, alates kirjeldatud supermarketi-süsteemiga ja lõpetades sellega, kellel üldse on õigus tekstides sõna anda. Ajakirjandustekst on ühest küljest ühiskonnas toimuva vahendaja ja teisest küljest on meedia sisu representatsioon ühiskonnast ja selle soovidest.

1.2.2. Meediatekstid kui representatsioon

Inimesekäsitluse uurimisel lähtun sellest, et ajakirjandustekstides esitatud info on konstruktsioon, mille abil luuakse tähendused. Tekstidel ei ole mitte objektiivsuse peegeldamise eesmärk, vaid neil on meedias ja ühiskonnas oma roll täita. Avalik informatsioon on see, mille põhjal peamiselt luuakse kollektiivset identiteeti ja meedia on suuresti „kujutletud kogukondade“ looja (vt. ka pt. 1.2.1.) - meedia ülesanne avalikkuse tähelepanu suunamise kõrval on ka reaalsuse määratluse korrastamine.

Enne kui meedia saab asuda tähelepanu suunamise või reaalsuse määratluse korrastamise juurde, on vaja luua tähendus. Sisu ja tekstide tootmisel poleks mõtet, kui keegi neid ei mõistaks - kommunikatsioonis on uurijate arvates (Hall 1997) keel see väljavalitud meedium, millega või milles me anname asjadele tähenduse.

Keelt kasutades me toodame tähendusi ja anname asjadele mõtte. Selleks, et meediateksti tähendus jõuaks sihtrühmani, on vaja ühist keelt. Seega on keelel keskne tähendus, sest keel toimib representatsioonisüsteemina - me kasutame sõnu, noote, helisid, žeste, et representeerida teistele oma mõtteid ja tundeid. Omavahelises suhtlemises või tekstides kasutatavaid sõnu nimetatakse olulisteks sümboliteks

(*significant symbols*) (Mead 1934: 85), märkideks (*signs*) (Berger ja Luckmann 1966) ning märgisüsteemideks (*sign systems*). Berger ja Luckmanni (1966) järgi on keel kõige olulisem märgisüsteem üldse.

Stuart Halli (1997) kodeerimise/dekodeerimise teooria järgi ei ole ka sõnum lihtne ühetähenduslik kommunikatsioon - see keeruline osa kommunikatsioonist, mida vaatamata soovitud tähendusele, mida see kannab, saab mõista erinevate inimeste poolt erineval moel. Hall peab massimeedia juures oluliseks, et saadetud ja vastu võetud sõnum ei pruugi olla identsed.

Nagu eelpool öeldud, siis keelele antakse tähendus läbi representeerimise. Representeerimist kui tähenduste loomist saab vaadelda kolme lähenemisviisi kaudu: peegeldav (*reflective*), tahtlik (*intentional*) ja konstruktsionistlik (*constructionist*). (Hall 1997:24)

Peegeldav lähenemisviis võtab aluseks väite, et asjade tähendus peitub objektis endas ja keel peegeldab seda reaalsust. Tahtliku lähenemisviisi kohaselt tähendavad sõnad seda, mida ütleja mõtleb ja konstruktsionistliku lähenemise pooldajad usuvad, et asjad iseenesest ei tähenda midagi – neile luuakse (konstrueeritakse) tähendused representatsiooni abil.

1.2.3. Sotsiaalne konstruktsioon ja rolliteooria

Nii peegeldava, tahtliku kui ka konstruktsionistliku lähenemisviisi puhul peab olema täidetud üks eeldus – me peame teadma, mis on reaalsus. Sotsiaalset konstruktivismi kirjeldades leidsid Berger ja Luckmann (1966) oma raamatus *The Social Construction of Reality*, et „reaalsus“ on teadmine, mis juhib inimeste käitumist, kuid meil kõigil on reaalsusest erinev ettekujutus. Konstruktivistliku teooria järgi konstrueerivad inimesed endale pidevalt uut reaalsust, võttes aluseks olemasoleva ja ümbritseva. Meediatekstides on samuti ümbritsevat struktuuri ja kultuuri arvesse võttes konstrueeritud rollid, identiteet, grupid, kogukonnad, kollektiivid jne.

Meedia mõju rollide, gruppide ja kollektiivide tekkele saab vaadelda kahest erinevast vaatenurgast: meedias esitatu mõju, mille tulemusel tekkivad nõ reaalsuses grupid, kes tunnevad ühtekuuluvust või vähemalt peaksid tekstide loojate eesmärke arvestades tundma ühtekuuluvust. Teiselt poolt konstrueerib meedia ka ise rolle, gruppe ja

kollektiivset identiteeti. Mitmete uurijate (Giesen 1996, Lotmann 1999) arvates ei ole kollektiivne identiteet looduse poolt antud, vaid on erinevate kultuuriliste suhete poolt sotsiaalselt konstrueeritud. Sotsiaalkonstruktivistliku vaate kohaselt, mida Giesen esindab, eksisteerib hulk kultuurilisi praktikaid, milles ühiskonna identiteeti kinnistatakse, kirjeldatakse ja ka luuakse. Nende praktikate hulka kuuluvad näiteks kirjandus ja ajaloo-kirjutamine, aga ka meedia. (Giesen 1996: 2 Mari Uba kaudu)

Ajakirjandustekstides, nagu kogu meedia sisus, on oluline uurida, keda tõstetakse esile. Nagu leiab Norman Fairclough, on meedia puhul oluline, mis on esiplaanil ja mis tagaplaanil, millised identiteedid antakse isikutele ja millised seosed nende vahele luuakse. (Fairclough 1995:5)

Fairclough (1995) arvates ei saa auditoorium ise otseselt meedias esilolevatesse tekstidesse sekkuda, kuid meedial on sümboolne jõud asju nimetada, tüüpideks jagada, kujundada ning valida, mida representeerida ja mida mitte. Täna on ka lugejatel, kuulajatel ja vaatajatel võimalik siiski meedias esilolevatesse tekstidesse ja teemadesse sekkuda. Seda näiteks kommentaaridega internetis või osava suhtekorraldusega trükimeedias, televisioonis, raadios. Päevalehtede tekstidesse, mis on avaldatud aastatel 1905 – 1995, ei olnud lugejal võimalik otseselt sekkuda. Oli küll olemas lugejakirjade rubriik, ent see oli väike osa kogu meedia mahust.

Tekstidele ja teemadele meedias on aga alati mõju avaldatud - meedias esitatud representatsioonid on institutsioonide toodang ning tekstid käivad läbi mitmete isikute käest, kellel on õigus neid muuta.

Fairclough väidab, et vaatamata sellele, et võib ette tulla konflikt peavoolu meediumi ja valitsuse või kapitali esindajate vahel, kannab meedia sageli domineeriva sotsiaalse klassi huve. (Fairclough 1995:45)

Domineeriva klassi huvi võib oluliselt kallutada nii rollide kajastamist kui ka ühiskonna sotsiaalset konstruktsiooni. Eriti tuleb see välja nõukogude perioodil, mil meedia sisu läbis range tsensuuri. (Lõhmus 1999:12)

Suur osa minu töös uuritavatest Eesti ja Vene tekstidest on ilmunud nõukogude võimu tingimustes - nõukogude võim kehtis Venemaal 1917- 1991 ja Eestis aastatel 1918-1919, 1940-1941 ja 1944-1990. Nõukogude ajakirjandus oli nõukogude ideoloogia osa ja allus Nõukogude Liidu Kommunistlikule Parteile. Kõik tähtsamad väljaanded olid

NLKP häälekandjad ja aitasid seeläbi ellu viia nõukogude võimu eesmäärke. Suletud süsteemi ajakirjanduses lubati arutluse alla (trükki) „ohutud“ teemad. Oluliste teemade puhul diskussioon lavastati või/ning seda töödeldi enne avalikkusele esitamist. (Lõhmus 1999:27)

Nõukogude ajakirjanduse eripära uurinud Maarja Lõhmus (1999) leiab, et uurijate põhihuvi nõukogude ajakirjanduse määratlemisel on keskendunud selle vormilise liigitamise aluse kindlakstegemisele ja nimetamisele: kas on tegu marksistliku, hegemonistliku, autoritaarse või kommunistliku teooriaga. Liigituse määramisel ei ole arvestatud võimalust, et teooria ja praktika seos on keerulisem. Keeruline on ette kujutada süsteemi, milles peaks võrdselt oluliseks aspektiks olema ühtaegu (ajakirjanduslik) tõde ja vale, faktilisus ja infoga manipuleerimine. (Lõhmus 1999)

Nõukogude ajakirjanduse (kriitiline) uurimine tähendab tervikliku tegevus- ja mõtteviisi rekonstrueerimist. On ka arvamusi, et nõukogude ajakirjanduse tekstide uurimise aeg on möödas, sest nüüd on juba hilja püüda neid tekste mõista ja mõtestada. Niisuguses (nõukogude) ühiskonnas mitteelanud uurija ei saa neid rööpselt toiminud tekste kätte - nõukogude diskursuse ametlike, see tähendab toimetamise ja tsenseerimise protseduuri läbiteinud tekstide põhjal ei tule üldse midagi välja, see ei saa olla mõttekas tegevus. (Udam 1998:138) Ajaloolasena ei saa ma Udami väitega nõustuda. Ometi tõstatab tema väide küsimuse - milliseid järeldusi me saame teha tsensuuri tingimustes loodud tekstide põhjal? Mõtet, mis tol ajal neile tekstidele anti, kuidas tekste ja narratiive konstrueeriti, milline oli „õige sõnavara“ mida kasutada, seda teavad neid mitmekihilise märgisüsteemina tekste loonud inimesed ise kõige paremini. Minu töö keskendub tekstides konstrueeritud tegelaste esinemise intensiivsusele ja väärtustele, mida esile tõsteti. Minu uurimustöö eesmärk ei ole välja selgitada, kas ajakirjandustekstides esitatu vastab tõele, kas see kajastab reaalselt elu tol hetkel, vaid uurida seda, milliseid inimesi ja väärtusi taheti lugejale näidata.

Nõukogude ajal konstrueeritud maailmapildi tähtis osa oli uus, eriline inimtüüp: nõukogude inimene ehk *homo sovieticus*, kes hindas üle kõige marksistlik-leninlikke tõekspidamisi, oli ustav parteile, töötas usinalt ja isetult jne. (Eisenstadt 1996)

Tekstide loojatel (nimetan selle ühise nime all nii autoreid kui toimetajaid ja kõiki teisi, kellel oli õigus teksti sünnil kaasa rääkida) on/oli õigus otsustada kellest või millest ja

kuidas kirjutada. Neil oli võimalus kaasa aidata müütide tekkimisele. Näiteks müüt sotsialistliku töö kangelasest või müüt võitmatust nõukogude armeest.

Müüti ei tee müüdiks tema sõnumi objekt, vaid objektist kõnelemise viis (Barthes 2004:228). Müüt on sõnum, mis ei pruugi olla vaid kõne. See võib koosneda kirjutistest või mis tahes esitustest (foto, film, reportaaž, spordivõistlus, teatrietendus, reklaam). Kirjandusteadlase Roland Barthes'i (2004) järgi on müüdi põhiprintsiip ajaloo muundamine loomulikuks.

See, kas müüdil on poliitiline tähendus või mitte, sõltub konkreetsest olukorrast. Müüt, nagu me teame, on väärtustav: kui muuta konteksti, üldist (ja samas ajutist) süsteemi, milles müüt paikneb ja toimib, saab ühtlasi väga täpselt reguleerida müüdi toimet. (Barthes 2004:273)

Konstruktivistliku käsitlusviisi järgi on nii *homo soveticus*, sotsialistliku töö kangelane, kui siirdeaja võitjad ja kaotajad on sotsiaalselt konstrueeritud rollid. Inimese kujutamist erinevates rollides ka kirjeldavad dramaturgilise sotsioloogia ja rolliteooria esindajad (Goffmann 1959, Mead 1934) rääkides sellest, kuidas inimesed võtavad teistega suheldes mingisuguse sotsiaalse rolli. Elu on lava, kus inimesed on erinevates rollides ja oma igapäevaelu käigus üksteist nende rollide kaudu vastastikku mõjutavad. Goffmann (1959) kirjeldab kaht võimalikku rolli kujundamise viisi – *Self Presentation* ja *Impression Management*. *Self Presentation* on mulje kujundamise vorm - inimene püüab mõjutada kujutluspilti temast endast. Selle teooria järgi kujundavad inimesed muljet teistest inimestest ja kohtlevad neid vastavalt sellele. *Impression Management* protsess, läbi mille inimene püüab kontrollida muljeid, mida teised inimesed tema kohta kujundavad. See on eesmärgipärane teadlik või ebateadlik katse mõjutada teiste inimeste ettekujutust persoonist, objektist või sündmusest, reguleerides ja kontrollides informatsiooni sotsiaalsetes interaktsioonides.

Impression Management mõistet saab laiendada ka inimese ja gruppide representeerimisele meedias. Näiteks 1980. aastate algul oli Eesti nõukogude ajakirjanduses kindel suund ('kood/diskurss'), et inimesest rääkides käsitletakse põhiliselt ta tööd ja ühiskondlikku tegevust, eraelu on üldse varjul või tuleb jutuks vastusena küsimusele „kuidas te selle kõigega toime tulete?“./.../. (Lõhmus 1999:99-100)

See diskurss tõstatab Lotmanni küsimuse tegelikku ja deklareeritud identiteeti eristamisest. Küsimus tegeliku identiteedi kohta on keeruline, sest identiteet on sotsiaalselt konstrueeritud ja tegelikkuse küsimus sõltub mitmest erinevast tegurist. Alustades sellest, mis on tegelikkus ja kelle jaoks tegelik, kui arvestada, et konstruktsioon luuakse mitme erineva indiviidi või grupi vastastikusel mõjul. Ajalehtede tekstide uurimine ei anna võimalust analüüsida individuaalset ja kollektiivset tegelikku, vaid pigem deklareeritud identiteeti.

Selle peatüki kokkuvõtteks toon välja uurimustöö teoreetilise raamistiku:

- **Ajalehetekstides luuakse ja kirjeldatakse kollektiivset identiteeti**
- **Gruppidele konstrueeritud kollektiivse identiteedi kontseptualiseerimise üheks võimaluseks on grupisuhted, positsioon ühiskonnas ja väärtused**
- **Makrotasandi väärtused näitavad, mida peeti tol hetkel ühiskonnas oluliseks**

2. METOODIKA JA UURIMISKÜSIMUSED

Minu uurimustöö andmed on kogutud rahvusvahelise projekti “Structure, actors and values in Estonian, Russian and Finnish dailies 1905-2009” kodeeritud artiklitest.

Vaadates andmete mahtu ja uuritava perioodi pikkust, tekib küsimus - kuidas on mõistlik periodiseerida aega, uurides meediatekste läbi terve sajandi? Ajaloo periodiseerimine on vägivaldne ja ajaloolased vaidlevad selle üle pidevalt – sündmused ei toimu ajaloos ei kümnendite ega sajandite kaupa, sündmustel on sõltumata aastaarvust oma kulg ja ajaloo perioodideks jagamine on raske. Sellest sõltumata tuleb aeg kuidagi piiritleda, tükkeks lahti võtta, et oleks võimalik näha ja võrrelda muutusi.

Sageli periodiseeritakse Eesti ajalugu poliitilise ajaloo kontekstist lähtuvalt: ärkamisaeg, iseseisvusaeg, baaside aeg, nõukogude aeg, stalinism, sulaperiood, stagnatsiooniaeg, perestroika, taasiseseisvumise aeg jne.. Nõukogude aega Eestis on eraldi periodiseeritud ka kui: kehtestumisaastad (1939-1944), klassikaline stalinism (1945- 1950. keskpaik), lootuseaastad (1950. keskpaik – 1968), tumeda tuleviku aastad (1968-1986). (Vahtre 2001:384) Aili Aareleid (1998) on võtnud periodiseeringu aluseks kümnendid ja lisas neile mentaliteediloolise printsiibi: 1940. aastad – ellujäämise kunst, 1950. aastad - kahepaiksuse sünn, 1960. aastad kommunismitondi kodustamine; 1970. aastad - elevandiluu torni ehitamine.

Minu uuringus on tegemist kolme erineva riigi ajakirjandustekstidega ja sellepärast näiteks ühine mentaliteediloolise kirjelduse leidmine on keeruline, tõenäoliselt ka võimatu. Materjali suur maht ja kodeerimise põhimõtted (vt. pt. 2.2.) ei võimalda lühikeste, väga spetsiifiliste perioodide uurimist. Sel juhul oleks raske teha üldistusi ja on oht langeda detailidesse. Otsustasin autorina jääda kontentanalüüsi mahtu arvestades kümnenditeks periodiseeritud süsteemi juurde.

2.1. Uurimisküsimused

Uurimuse peaküsimus on:

- **Millisena on kujutatud inimest Eesti, Soome ja Vene päevalehtedes?**

Alamküsimused peaküsimusele vastuse leidmiseks on:

- Millised sotsiaalsed **grupid** on tekstides esindatud?
- Millises rollis on kujutatud **tavainimest** kui domineeriva grupi tegelast ja milline on tekstis antud sellele tegelasele?
- Millised **väärtused** domineerivad tekstides?

2.2. Analüüsiühikud ja valim

Kontentanalüüsi analüüsiühikuteks olid ilmunud artiklid Eesti, Soome ja Vene päevalehtedes (Eesti Päevaleht/Rahva Hääl, Helsingin Sanomat ja Pravda/Komsomolskaja Pravda) aastatel 1905-2009.

Need väljaanded on olnud oma riigis ühed tähtsamad – Rahva Hääl ja Komsomolskaja Pravda olid ametlikud parteihäälekandjad ja Helsingin Sanomat oli alates 1914. aastast Soome suurim päevaleht ning 1954. aastast alates Põhjamaade suurim päevaleht. Ajalehtede tutvustust vaata lisa 1.

Uurimiseks valiti päevalehed iga nelja aasta järel. Näiteks kodeeriti Helsingin Sanomate numbritest aastad 1905, 1909, 1913, 1917, 1921, 1925, 1929 jne. Päevalehe numbritest aastad 1906 (Päevaleht alustas detsembris 1905), 1909, 1913, 1917, 1921, 1925, 1929 jne. Pravda numbritest kodeeriti aastad 1917, 1921, 1925, 1929 jne. Nagu näha, alustati kodeerimist aastast 1905, välja arvatud juhul kui ajaleht oli asutatud hiljem. Sel juhul valiti kodeerimise esimeseks aastaks asutamisaasta ja jätkati kodeerimist teiste väljaannetega paralleelselt. Kodeeritud artiklite arv aastate lõikes vaata lisa 2.

Päevalehe ja Pravda numbritest kodeeriti ka aasta 1991, kuna toimusid olulised muudatused ühiskonnas (vt. ajaloosündmuste lühikirjeldus lisa 3).

Rahvusvahelise uuringu valim moodustati konstrueeritud aasta põhimõttel - igast aastast valiti alates juunist juhuvalikuga üks kuu (jättes välja jaanuari ja detsembri, alustatakse näiteks juunist ja liiguti edasi kahe kuu võrra), millest kodeeritakse esimene täisnädal. Lisaks kodeeriti ka aasta esimene ja viimane number, eeldades, et aasta esimeses ja viimases numbris kajastatakse olulist.

Näiteks kodeeriti 1909. aastast 10 - 15. augustil, 1. jaanuaril ja 31. detsembril ilmunud artiklid. Valitud nädalatest kodeeriti kõik sel nädalal ilmunud numbrid. Igast lehenumbriist valiti seitse kuni kümme keskset artiklit, mis oli toimetuse poolt esile tõstetud. Artiklite valimise kriteeriumid oli vastamine vähemalt ühele iseloomustavale omadusele allolevast loetelust:

- Artikkel oli toimetuse poolt esile tõstetud – asukoht esiküljel, artikli suurus (lehekülje suurim), rõhutatud pealkirjaga (trükitähtedega või muul viisil esile toodud), raamitud artikkel, illustreeriva materjaliga (foto, joonis või mõni muu illustratsioon) varustatud lood.
- Rõhutatud teemaga artikkel – asus spetsiaalselt nimetatud rubriigis (näiteks Teated rindelt vms), lisakommentaari artikli juures.
- Helsingin Sanomate puhul valiti vähemalt kaks artiklit väljaande igast temaatilisest osast.

Kodeerimisest jäeti välja lühiuudised, reklaamid, teadaanded, kuulutused, ainult eraldi esitatud fotod, ilmateade, koomiksid, šaržid ja naljad. Kokku kodeeriti 5941 artiklit. (vt Tabel1)

Tabel 1. Kodeeritud artiklite jaotumine analüüsitavate maade kaupa:

Riik	Ajaleht	Analüüsis kasutatud lühend	Artiklite arv
Eesti/ENSV	Päevaleht/Rahva Hääli	EST	2139
Soome	Helsingin Sanomat	FIN	2079
Venemaa/Nõukogude Liit	Pravda/Komsomolskaja Pravda	RUS	1727
KOKKU			5941

Rahvusvahelise uuringu puhul on tähtis testida uuringu reliaablust. Kontentanalüüsi reliaablust võib vaadelda kui kommunikatsiooniprobleemi (Budd et al. 1967: 66 Kõuts 2010 kaudu) - kuivõrd kodeerijad ja teised uurijad üldse mõistavad uurija kirjeldusi ja kodeerimisjuhendi instruktsioone. Kui ühes keeles on veel võimalik kokku leppida ja püüda mõista, siis rahvusvahelise uurimuse puhul on asi keerulisem – uurijatel ja kodeerijatel erinev emakeel ja erinevad kultuurikoodid. Jochen & Lauf (2002 Kõuts 2010 kaudu) ütlevad, et rahvusvahelise uuringu reliaablus kannatab, kuna isegi

proovikodeerimine ei ole identne, isegi kui testimine ja tekstinäited on kõigis riikides samad. Mitme kodeerija puhul on oluline, et kodeerijate arusaam küsimustest oleks võimalikult ühene ja et peetaks kinni kodeerimisjuhendis ette kirjutatud nõuetest.

Rahvusvahelise projekti uurimisgrupp testis analüüsi reliaablust proovikodeerimisega. Reliaabluse tagamiseks kasutati kodeerijatena isikuid, kes valdasid vähemalt kaht tekstide mõistmiseks vajalikku keelt. Kodeerimise reliaablus arvestati 75 artikli proovikodeerimise tulemusena, milles osales 7 kodeerijat. Reliaablus oli küllalt kõrge – 82% (Eesti tekstide kodeerimise reliaablus oli 84%, Soome ja Vene tekstide oma vastavalt 82% ja 79%) ja enne uuringut viidi läbi kodeerimiskoolitus. (Kõuts 2010)

2.3. Analüüsimeetod

Uuringu meetodiks valisin kontentanalüüsi, mis on süsteemne, objektiivne sõnumi/teksti tunnuste kvantitatiivne analüüs ja mis võimaldab suuremahulise tekstimaterjali analüüsimist.

Kontentanalüüs on tõenäoliselt kõige kiiremini kasvav kvantitatiivse uuringu tehnika. Arvutiprogrammide areng on teinud sõnumite ja tekstide uurimise kiiremaks ja lihtsamaks. Kuid mitte alati paremaks – meediatekstide uurimisel ei piisa ainuüksi programmidest juba kasvõi seepärast, et kodeerimine on seotud teksti mõistmisega.

Kontentanalüüsi on uurijad (Berelson 1954, Neuendorf 2002) nimetanud kommunikatsiooni objektiivseks ja süstemaatiliseks kvantitatiivseks uurimiseks. Neuendorf (2002) on kokku võtnud erinevate teoreetikute (Berelson 1952, Stone 1966, Krippendorff 1980) kontentanalüüsi seletused ja nimetab seda **summeerivaks kvantitatiivseks sõnumite analüüsiks, mis toetub teaduslikele meetoditele, teiste hulgas objektiivsus, intersubjektiivsus, reliaablus, valiidsus ja hüpoteeside testimine.**

2.3.1. Tegelased ja grupid

Deacon (2007) soovib enne kategooriate süsteemi loomist, defineerida mõisted, mida süsteemis kavatakse kasutada. Sellest lähtuvalt defineerisin „tegelase“ (vt. pt. 2.3.1.1.), „väärtuste“ ja (vt. pt. 2.3.2.) mõiste.

2.3.1.1. Tegelaste kodeerimise põhimõtted

Uuringu kodeerimisjuhendis nimetati *tegelaseks* individuaalset või kollektiivset sotsiaalset subjekti, keda kujutatakse artiklis konkreetses tegevuses. Tegelane mitte ainult ei ütle midagi, vaid temaga seoses on kasutatud tegevusele viitavaid verbe, nt jookseb, õpetab, organiseerib, töötab jne)⁴. Kodeeriti peategelane ja kuni kolm kõrvaltegelast tähtsuse järjekorras – viimane määratleti subjekti käsitlemise pikkuse ja põhjalikkuse alusel. Peategelasest kirjutati artiklis kõige pikemalt ja põhjalikumalt. Kui artiklil oli mina-tegelane, kodeeriti ka see. *Tegelasena* võisid olla kodeeritud ka inimeste rühmad (näiteks *meie, rahvas, soomlased, betoonimeeste brigaad*), institutsioonid (näiteks *valitsus*), organisatsioonid (*Akadeemiline Emakeele Selts*). *Tegelane* määratleti nime ja referentsi kaudu võimalikult tekstilähedaselt (näiteks *Mari Murakas, parim lüpsja; vabriku töötajad; NLKP saadikud; Anna Tamm, näitleja*).

Käesolevas magistritöös olen kasutanud vaid **peategelastena** kodeeritud tegelasi ehk siis neid, kellest kirjutati tekstis kõige pikemalt ja põhjalikumalt.

Individuaalse tegelase puhul määratleti grupikuuluvus referentsi (staatuse) kaudu, mis oli tema puhul artiklis toodud. Kollektiivsete tegelaste puhul sisaldas tegelase nimetus grupikuuluvust ja see kodeeriti vastavalt etteantud sotsiaalsete ja ametirühmade loendi alusel.

Kodeerimisjuhendi järgi sai märkida tegelase rühmakuuluvuseks (staatuseks): *parteitegelane, poliitik, ametnik/riigiteenistuja, popkultuuri esindaja, kultuuritegelane, intellektuaal, majandussfääri esindaja (sh ärimees, kolhoosiesimees, vabriku direktor, farmi juht, ettevõtja jne), teadlane, sotsiaalvaldkonna ekspert, haridusvaldkonna ekspert, tehnoloogia valdkonna ekspert, muu valdkonna ekspert (sh keskkond ja loodus), ajakirjanik/korrespondent, tavainimene, omanik, välisautor, rahvuse esindaja väljaspool kodumaad ning variandi „muu“.*

⁴ Subjekt, kes piirdus millegi ütlemisega, kelle arvamust tsiteeriti, on kodeeritud infoallikana ja ei sisaldu alati tegelase kategoorias.

2.3.1.2. Tegelaste gruppidesse määramise põhimõtted

Tegelase nime ja referentsi (staatuse) põhjal kodeeritud grupid koondasin oma uuringu jaoks sotsiaalseteks gruppideks. Selleks kasutasin rahvusvahelise uuringu andmetest kodeeritud peategelasi ja määrasin nad koondtunnuse järgi gruppidesse (vt. Tabel 2.) Gruppidesse jagamisel kasutasin tegelaste kodeerimise juures kasutusel olnud grupikuuluvuse referentsi, mis oli leitud tekstist.

Koondtunnuse nimetus, mille alla tegelased ja grupid koondasin, on **üldistus** –

- *Poliitikute* grupi koondtunnuse alla koondasin eelnevalt kodeeritud *parteitegelased* (peamiselt nõukogude perioodi tegelased – *parteisekretärid, ülemnõukogu juhatajad* jne) ja poliitikud (sh *ministrid* ja teised *valitsuse liikmed*). Poliitikute gruppi kuuluvad minu töös ka valitsejad (*keiser, kuningas*) ja *diplomaadid*. Koondgruppi määramise peamine tunnus oli tegelase mõjukas poliitiline roll ja amet. Nõukogude perioodi tekstides leidub mitmeid nõrga mõjuvõimuga või üldse ilma reaalse mõjuta poliitilisi rolle. Näiteks *agitaator* või *kongressi saadik*, mis võis olla küll poliitiline roll, kuid mille kõrval oli sageli kodeeritud ka amet, enamasti *tavainimese* koondgruppi kuuluv. Need tegelased kodeerisin sel juhul *tavainimese* koondgruppi.
- *Juhtide* koondtunnuse alla koondasin tegelased, keda olime rahvusvahelises uuringud koondanud nimetuse alla *majandussfääri esindajad*. *Majandussfääri esindajate* grupi *juhtide grupiks* ümbernimetamise põhjus on, et kõik sinna gruppi kodeerimisjuhendiga ette nähtud tegelased olid juhtival ametikohal ning teiseks oli majandussfääri tegelaste grupi nimetus tekitanud kodeerijates segadust. Sinna gruppi olid ekslikult kodeeritud ka näiteks majandusminister ja tehnoloogia valdkonna eksperte, kuigi kodeerimisjuhend nägi ette nende tegelaste kodeerimist teiste gruppide alla (vt. lisa 4.) *Juhtide* koondtunnuse alla koondasin suure võimuulatusega tegelased nagu kolhoosi esimees või asutuse direktor.
- *Ekspertide* grupi eritunnuseks määrasin kõrgemal tasemel erioskuste nõude. *Ekspertide* grupi koondtunnuse alla koondasin kodeeritud sotsiaalvaldkonna, haridusvaldkonna, tehnoloogiavaldkonna ja muu valdkonna eksperdid ning ka teadlaste grupi.

- *Kultuuritegelaste* alla koondasin kodeeritud kultuuritegelased, intellektuaalid ja popkultuuri esindajad.
- *Ametnike, ajakirjanike ja tavainimeste* grupid määrasin kodeerimisjuhendis tegelasele antud staatuse järgi.
- *Muu*. Rahvusvahelises uuringus oli kodeeritud ka staatuse variant „*muu*“. Nende põhjal koostas lisaks kaks uut gruppi – *vaimulikud* (näiteks usutegelane, kirikuõpetaja, preester) ja *sõjaväelased* (näiteks sõdurid, sõjaveteranid, kaitsevägi). Minu uuringu käigus selgus, et vaimulike ja sõjaväelaste grupid jäävad väiksed (näiteks Helsingi Sanomates kogu sajandi jooksul eraldi mainitud 12 korda), seepärast analüüsid ma neid kasutatud ei ole.
- *Tavainimesed*. Kõige keerukam oli kodeerida *tavainimese* gruppi kuulujad. *Tavainimese* mõistet kasutatakse tänapäeval meedias sageli ja keegi justkui ei arutle selle üle, kes need tavainimesed täpselt on.

Üks võimalus, kuidas *tavainimese* ja *tavakodaniku* mõistet tänapäeval kasutatakse, on jagada inimesed võimu omavateks (poliitikud, juhid, ametnikud jne) ja mitte omavateks (*tavainimene*). Näiteks kirjutas teoloog Toomas Paul 27. veebruaril 2010 Eesti Päevalehes: „*Kes kardab, et kapo ta telefonikõnesid lindistab? Vaevalt see tavakodanikku häirib. Mida tal ikka nii väga varjata.*“⁵

Teine levinud vorm, kuidas tänapäeval *tavainimese* mõistet kasutatakse, on vastandada teda kellelegi, kes omab erioskusi või –võimeid. Näiteks võrreldes kirjaniku, kunstniku, heliloojaga on teised, kes seda loominguvormi ei valda, *tavainimesed*. Ants Juske arvustuses on *tavainimene* näiteks see, kes pole kunstnik: „Kontseptualist Jüri Ojaver leiab inspiratsiooni sealt, kus **tavainimene** midagi ei märkagi.“⁶

Seega võib tegelane tekstis olla *tavainimene* erinevatel juhtudel ja olenevalt situatsioonist võib *tavainimeseks* nimetada suurt osa tegelasi, mis annab omakorda *tavainimese* mõistele juurde ühe olulise aspekti - *tavainimesega* on võimalik kergelt

⁵ Privaatsus kui privileeg. EPL 27.02.10

⁶ Ojaveri kunst on katkematu protsess kui oja voolamine. EPL 17.11.2009

samastuda. Näiteks: „/.../ *allkirjadekogumisel osalemine on üks vähestest võimalustest, kuidas **tavainimene** üldse saab poliitikasse sekkuda.*“⁷

Käesolevas uuringus kodeeriti *tavainimese* mõiste alla nii ilma ametliku võimuta ja erioskusteta tegelased - lihtsama töö tegijad (mille jaoks ei ole vaja keerukat eriväljaõpet) nagu tööline, talupoeg ja saunanaine, aga ka ilma ametialase identiteedita tegelased nagu vanaisa, vanaema jne. Algselt kodeeriti kahte tüüpi *tavainimesi*: *tavainimene* ametialases rollis ja *tavainimene* ilma ametialase rollita – kuna aga pärast 1940-2000 materjali kodeerimist ilmnis, et rollita tavainimese osakaal oli kogu valimis kaduvväike, käsitleti edaspidi *tavainimest* ühe kategooriana.

Tavainimese kategooria alla liigitati ka tegelasena kodeeritud *rahvas*, *nõukogude inimesed* ja *meie*. Näiteks „Meie **rahvas** talus sõjakatsumused auga. See käib esmajoonel meie noorte koha. Nüüd on nõukogude **rahvale** kerkinud uus ülesanne /.../.“ või „Töötada hästi on iga *nõukogude inimese* kohustus,“ ütlevad Audru raietöölised oma vastuses, „sest **meie** ei tööta nüüd enam hallparunitele, vaid **enda** heaoluks.“ ja „Vastutust riigi majanduspoliitika õnnestumise või ebaõnnestumise eest tuleb kanda **meil kõigil** – oleme kõik valijad.“ Eraldi koondgrupi moodustamiseks oli neid tegelastena kodeeritud gruppe samuti liiga vähe, seepärast jäeti nad *tavakodaniku* koondgrupi sisse.

Tavainimeste koondgrupp on ainuke domineeriv mitmete erinevate tegelastega grupp, sellepärast võtsin selle grupi lähema vaatluse alla ja tõin välja tavainimese kodeeritud rollid/ametid. Tegelase roll/amet oli rahvusvahelises uuringus kodeeritud koos tegelase referentsiga, näiteks *puuriija Grabchinski, Pravda* töölised korrespondendid Harkovist, *työläiset Amerikassa*. Seetõttu oli võimalik eraldi välja tuua tavainimese grupi tegelaste rollid ja ametid. Tavainimeste rollide/ametite nimetusi kümnendite ja riikide lõikes vaata lisa 5.

⁷ Sotsioloog: allkirjade kogumised mõjutavad otsustajaid kindlasti. EPL 17.03.10

Tabel 2. Kodeeritud tegelaste koondtunnuse järgi sotsiaalsetesse gruppidesse jaotumise skeem.

Koondtunnus	Tegelase kodeeritud staatus	Kommentaar
Poliitikud	parteiliider, täitevkomitee esimees-kodeeritakse vaid nõukogude perioodi sees; minister, diplomaat, president, keiser, kuningas, valitsuse liige, valitsus	Oluline on poliitiline amet
Juhid	kolhoosi esimees, vabriku või asutuse direktor, farmi juht,	Oluline näitaja on võimuulatus, mitte poliitiline amet
Kultuuritegelased	näitleja, muusik, kunstnik, kirjanik, intellektuaal	Gruppi kuulujaid ühendab tegelemine kõrgema taseme vaimse tööga
Eksperdid	teadlane, õpetaja, arst, insener, lendur, astronaut, kapten, agronoom, jurist.	Gruppi kuulujaid ühendab kõrgemaid erioskusi nõudev amet
Ajakirjanikud	ajakirjanik, korrespondent	
Ametnikud	kontoriametnik, riigiteenistuja, sekretär, raamatupidaja	
Tavainimesed	ametialaga seotud rolliga: mesinik, talunik, põllumees, saunanaine, koduperenaine, tööline, kaevur. Ilma ametialase rollita: ema, isa, vanaema, vanaisa, kellegi naine või mees, laps jne	
Vaimulikud	usutegelane, kirikuõpetaja, preester jne	
Sõjaväelased	sõduri, sõjaveteranid, kaitsevägi	

Rahvusvahelises uurimuses oli kodeerimisjuhendi järgi võimalik märkida tegelasele ka autori hinnang, mis võis olla: positiivne, pigem positiivne, neutraalne, pigem negatiivne, negatiivne ja ambivalentne. Hinnang kodeeriti juhul, kui see oli selgelt autori poolt tekstis välja öeldud. Näiteks kodeeriti negatiivse hinnanguna, kui autor oli tegelasest rääkides lisanud „*isik K käitus ebaväärikalt ja sellised meie hulka ei sobi*“. Positiivse hinnanguna kodeeriti näiteks autori poolt lisatud kommentaar: „*Niisama tubli kui Peeter ise on ka tema vastus./.../Pole vähimatki kahtlust, et Peetrist kasvab mehine ehitaja*“. Ambivalentne hinnang võis esineda juhul, kui autor esitas sama tegelase kohta nii positiivseid kui negatiivseid seisukohti. Näiteks kirjeldas autor lugu Arvost, kel oli viinaviga küljes, kuid kes siiski oli tubli töötaja ja soovis end parandada. Nii positiivset kui negatiivset hinnangut iseloomustasid laused: „*On kahju, et üksikud kisuvad alla põllumajanduse spetsialisti nime.*“ ja „*Arvo tunneb asja, mõistab organiseerida, oskab inimestega läbi saada.*“

Neutraalse hinnangu leidmisel oli kõige rohkem küsitavusi. Kuidas saab hinnang olla neutraalne? Pigem võis olla tekstis tegemist autori käsitlesega, mis saab olla neutraalne. Hinnangute neutraalsena kodeeritud kategooriat mina oma uurimuses ei kasutanud. Piirdusin andmetega positiivse, negatiivse ja ambivalentse hinnangu kohta. Oma analüüsi jaoks koondasin positiivse ja pigem positiivse hinnangu *positiivse* koondtunnuse alla ja vastavalt negatiivse ja pigem negatiivse *negatiivse* koondtunnuse alla.

2.3.2. Väärtused

Vastavalt kodeerimisjuhendile on *väärtuse* mõiste seotud tugeva hinnangulise käsitlesega tekstis. Emotsionaalselt tugevalt laetud hinnangud võivad olla indiviidi, rühma, süsteemi, ühiselu reeglite ja normide, elukeskkonna jms suhtes. *Väärtustena* kodeeriti sellised hinnangud juhul, kui hinnang oli üldistatud - oli antud indiviididele üldiselt, rühmadele üldiselt, süsteemile üldiselt jne. Kui nt artiklis seisis, et „*kodanik M ei osalenud valimistel ja sellega ei täitnud oma kodanikukohust*“, on see kodeeritud kui hinnang antud isikule, kuid väärtusena ei ole kodeeritud. Väärtusena kodeeriti samasisuline väide juhul, kui selle sõnastus üldistas: „*kodanik M ei osalenud valimistel – temataolised ei täida oma kodanikukohust riigi ees, selle täitmine on aga oluline meie riigi demokraatia elujõulisuse seisukohalt*“.

Kodeeriti domineeriv väärtus: üks aspekt, mida tekstis on peetud kõige olulisemaks, mis seisab kesksel kohal ja on kodeerijale kõige tugevamalt tajutav. Lisaks domineerivale väärtusele kodeeriti kuni kolm aspekti, mida oli väärtustatud. Väärtused olid jagatud indiviidi, grupi, elukeskkonna, süsteemi ja abstraktseteks väärtusteks.

Domineerivate väärtustena oli võimalik kodeerida: inimese praktilised oskused ja võimed (näiteks *kuldsed käed, tarkus, loovus*), inimese iseloom ja omadused (näiteks *töökus, julgus, abivalmidus, kohusetundlikkus*), suhe teistega/süsteemiga (näiteks *lojaalsus, piisav sissetulek, ühiskondlik tunnustus*), suhe elukeskkonnaga (näiteks *heaolu, mugavused, rahu, ilu, harmoonia*), suhe riigi ja rahvusega (näiteks *ühtse rahvuse eest seismine, sotsiaalne vastutus*), abstraktsete väärtuste esiletoomine (näiteks *humanism, armastus, lunastus, õnn*), süsteem kui väärtus (näiteks riigi *julgeolek, turvalisus, stabiilsus; oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismine; maailmastumine*). Täpsemalt vaata lisa 3.

Oma uurimustöö väärtuste analüüsi aluseks võtsin Schwartzi väärtussüsteemide teooria, mis hõlmab kümmet väärtustüüpi (vt. ka pt.1.1.2.) ning nendevaheliste dünaamiliste seoste käsitlemist. Väärtuste üldistatud interpreteerimiseks on Schwartz toonud välja erinevates kultuurides sarnased väärtustüübid, kuhu kuuluvaid üksikväärtusi ühendab motivatsiooniline eesmärk.

Et analüüsida kodeeritud väärtusi Schwartzi süsteemi järgi, kodeerisin tekstide mainitud üksikväärtused ümber Schwartzi väärtustüüpide alla. Üksikväärtuste valiku kriteeriumiks oli, esinemissagedus – iga väärtustüübi alla kodeerisin kaks kuni viis enammainitud üksikväärtust. Kõigi kodeeritud üksikväärtuste tüüpide alla koondamist ei pidanud ma vajalikuks eeldusel, et otsin tekstides vaid domineerivaid väärtusi. Ühte väärtustüüpi – *stimulatsiooni* – ei õnnestunud kodeerida, kuna uuringus ei olnud varem selle tüübi alla sobivaid üksikväärtusi (näiteks mitmekesine elu, huvitav elu) kodeeritud.

Väärtusrühmi saab Schwartzi järgi liigitada individualistlikeks ja kollektivistlikeks, kus individualistliku tüüpi kultuure iseloomustab enesemääratlemine ja stimulatsioon ning kollektivistlikku tüüpi kultuure vastavalt traditsiooni, konformsuse ja heasoovlikkuse väärtustüübid. Väärtussüsteemi vaata joonis 1.

2.3.2.1. Väärtuste grupeerimise kodeerimisjuhend

Rahvusvahelises uuringus kodeeritud üksikväärtused grupeerisin alljärgnevalt Schwartzi väärtustüüpide alla.

Individualism:

1. Võim

- 1.1. Ühiskondlik tunnustus, austusväärus
- 1.2. Avalik tuntus, kuulsus, prominentsus
- 1.3. Poliitiline aktiivsus
- 1.4. Jõukus ja materiaalne rikkus, raha, tasu, palk, kasum

2. Saavutamine

- 2.1. Juhiks olemine
- 2.2. Eneseteostus
- 2.3. Töökus
- 2.4. Tahtejõulisus

3. *Enesemääratlemine*
 - 3.1. Andekus, loovus
 - 3.2. Eneseaustus
 - 3.3. Rahva vabadus, iseotsustamine
 - 3.4. Indiviidi vabadus

4. *Hedonism*
 - 4.1. Heaolu, mugavused, luksus
 - 4.2. Õnn

Kollektivism:

5. *Heasoovlikkus*
 - 5.1. Ausus
 - 5.2. Abivalmidus
 - 5.3. Lojaalsus
 - 5.4. Vastutus
 - 5.5. Kodanikuvastutus
6. *Turvalisus*
 - 6.1. Oma rahvuse eest seismine
 - 6.2. Stabiilsus ja turvalisus
 - 6.3. Oma riigi olemasolu
7. *Traditsioon*
 - 7.1. Allumine, sõnakuulelikkus
 - 7.2. Religioossus
 - 7.3. Mäletamine, side minevikuga
8. *Konformsus*
 - 8.1. Kohusetundlikkus
 - 8.2. Teise riigi koosseisus elamine

Universalism:

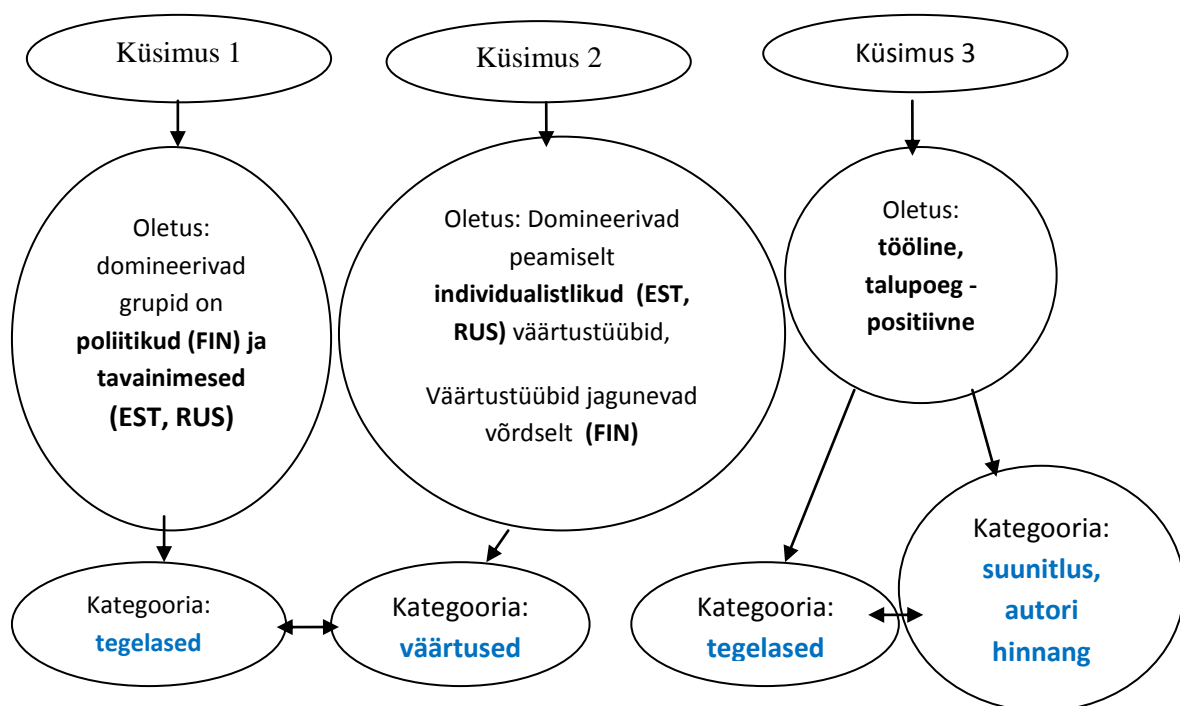
9. *Kõikehaaravus*
 - 9.1. Võrdsus
 - 9.2. Õiglus
 - 9.3. Looduskeskkond
 - 9.4. Rahu ja rahulikkus
 - 9.5. Ilu, harmoonia

2.3.3. Uuringu skeemi loomine

Tekstide analüüsimisel kasutasin Berelsoni (1954) teooria „mida öeldakse“ kategooriaid – *tegelased, väärtused ja suunitlus* (artikli autori hinnang tegelasele).

Teoreetilistest ja empiirilistest lähetekohtadest ja uurimustöö peaküsimusest (vt. pt. 2.1.) tulenevalt esitan kolm uurimisküsimust. Uurimisskeemis esitatud oletused tekkisid materjali kodeerimise käigus, meile kinnituse leidmiseks kasutasin Berelsoni kategooriad. Operatsionaliseerisin uurimisküsimused analüüsi-kategooriatena ja määrasin uurimisküsimustele vastuste saamiseks ja oletuste kontrollimiseks kategooriad. Näiteks otsides vastust küsimusele: millised grupid domineerivad? Oletasin, et Soome tekstides domineerivad *poliitikud* ja küsimusele vastuse leidmiseks analüüsin „tegelaste“ kategooriat tekstis. Uurides „väärtuste“ kategooriaid samal perioodil, saame teada tekstides domineerinud väärtused, mida need tegelased grupina kannavad.

Uurimusküsimus 1: millised grupid domineerivad tekstides? Küsimus 2: millised väärtused domineerivad tekstides? Küsimus 3: kuidas kujutatakse tavainimest kui ühe domineeriva grupi peategelast (rollid/amet, positiivne-negatiivne)?

Joonis 2. Uurimisskeem. Uurimisküsimustele vastuste leidmine läbi Berelsoni (1954) kategooriate.

3. ANALÜÜSI TULEMUSED

Analüüsi teoreetiliseks eelduseks on, üksikindiviid omandab oma mõjuvõimu, omadused ja väärtused läbi gruppikuuluvuse (vt. ka pt. 1.1.1.) ning seepärast uurin inimesekäsitluse analüüsis sotsiaalsete gruppide representatsiooni. Analüüsi eesmärk oli leida tekstides domineerivad sotsiaalsed grupid ja väärtused. Domineerivaks nimetan gruppi sel juhul, kui see eristub selgelt teistest gruppidest oma sagedasema esinemisprotsendi poolest. Näiteks kui *tavainimeste* grupp esineb 27%-s artiklitest ja teised sel kümnendil kodeeritud grupid esinevad 5-10% vahel, siis nimetan *tavainimeste* gruppi sel kümnendil domineerivaks.

3.1. Domineerivad sotsiaalsed grupid ja väärtused

3.1.1. Sotsiaalsed grupid

EESTI

Uurides erinevate sotsiaalsete gruppide kajastamise osakaalu, teisendasin kodeerimisest saadud arvud protsentideks uuritava kümnendi artiklite koguarvust. Näiteks kui 1970. aastatel oli 39-s tekstis peategelaseks *poliitik*, siis analüüsis sain vastavalt kümnendi kodeeritud artiklite arvust 25% (kümnendil kodeeritud artiklite arv 157). Kodeeritud artiklite arvu aastate lõikes vaata lisa 5.

Analüüsist tuli välja (vt. joonis 3.), et kuni 1930ndate aastateni oli Eestis *poliitikute*, *kultuuritegelaste*, *juhtide*, *ekspertide*, *ametnike* osakaal tekstides võrdselt madal, jäädes 4-10% piiridesse. Alates 1930ndatest suurenes märgatavalt *tavainimese* osakaal. 1940ndatel on tavainimeste osakaal juba 27%. 1940ndatest kuni 1990 aastateni püsis *tavainimese* kujutamine teistega võrreldes endiselt kõrge.

Kümnendite võrdlus näitab selgelt, et nõukogude perioodil oli Eestis domineeriv grupp *tavainimesed*. 1990ndatel *tavainimeste* osakaal langes ja domineeriv oli *poliitikute* grupp. *Poliitikute* grupp oli domineeriv ka 1970ndatel. Poliitikute grupi suuremat esile kerkimist võib seostada 70ndate aastate tugevneva venestamispoliitikaga ja Eestimaa Kommunistliku Partei otsuste jõulisema kommunikeerimisega ajakirjanduses. Teisest küljest võib põhjuseks olla ka asjaolu, et kodeeritavate aastate

sisse jäid Nõukogude Eesti Ülemnõukogu valimised, mis kindlasti tõstis *parteitegelaste* esil olemist tekstides.

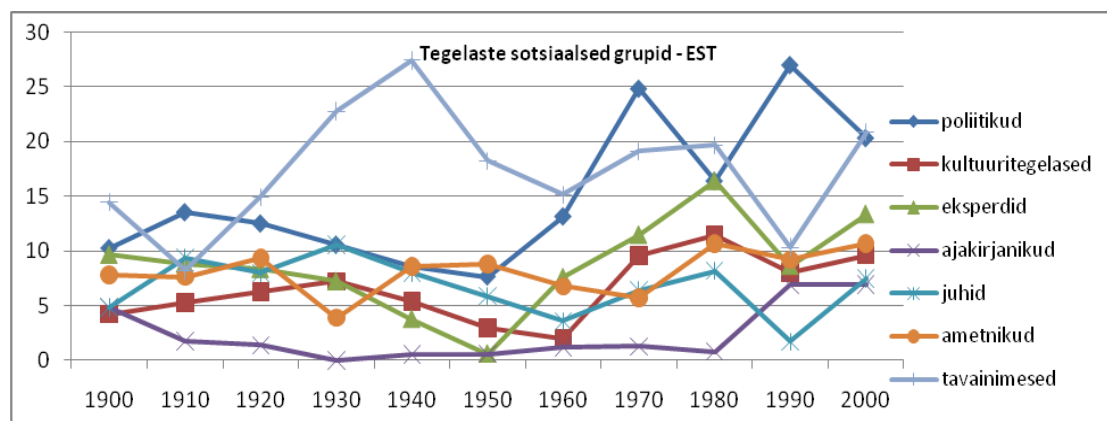
1980 aastatel on poliitikutega võrdselt esil ka *ekspertid* (teadlased, õppejõud) ja 1990ndatel on märgata *ajakirjanike* grupi kerkimist tavapärasest rohkem esile. *Ekspertide* grupi väike tõus 1980ndatel on tõenäoliselt tingitud „fosforiidisõja“ ja Tšernobõli tuumaelektrijaama katastroofiga seotud teemade esile keskmisest, 1990ndatel langeb *ekspertide* osa taas 1960ndate aastatega samale tasemele. 1990ndatele kerkivad kaks tegelaste gruppi – *ajakirjanikud* ja *poliitikud*.

Ajakirjanikud on peategelastena tekstides esinenud vähe – peamiselt 20. sajandi alguses, mida võib seletada korrespondentide mina-tegelaste kodeerimisega ja ka sellega, et ajakirjaniku amet kui selline ei olnud veel välja kujunenud. *Ajakirjanikena* on kodeeritud mitmed kirjasaatjad/korrespondendid, kes on ise oma tekstides peategelased. Millega seletada *ajakirjanike* grupi kerkimist 1990ndatel? Poliitiliste ja ühiskondlike muutustega? 1990ndatel domineeriva grupi rolli võtnud enda kätte *poliitikud*, mis on ajaloosündmusi arvestades igati mõistetav. Eesti Kongressi valimised, Rahvarinne, iseseisvuse poolt hääletamine, Eesti iseseisvuse tunnustamine Nõukogude Liidu poolt ja mitmed teised sündmused ühiskonnas tõstsid *poliitikutest* tegelastega lood esikaanele.

Ajakirjanike grupi kerkimise üks võimalik seletus võib olla nendes samuti ajaloosündmustes. Ajakirjanik kui sotsiaalselt aktiivse hoiakuga kodanik võtab ajakirjanduses ise sõna tegelasena, selle asemel konstrueerida tavakodanikku, kes kannaks nõ uue aja väärtusi.

Huvitavat dünaamikat näitas *kultuuritegelaste* grupp, kes nõukogude perioodi alguses tekstidest sisuliselt kadus ja kerkis alles 1960ndatel. Arvestades, et kultuuritegelaste gruppi kodeerisin vaid kõrgema tasemega kultuuriloojad ja intellektuaalid, on mõistetav, miks 1940-1960ndatel seda gruppi nähtaval pole. Nõukogude perioodi alguses hävitati suur osa Eesti kultuuritegelastest ja intelligentsist, kelle asemele pakuti nõukogude võimu poolt aktsepteeritud rahvamuusikuid ja isetegevuslasi. Viimased minu uuringus kultuuritegelaste gruppi ei kuulunud.

% kodeeritud artiklite koondarvust

Joonis 3. Tegelaste sotsiaalsed grupid Eesti artiklites kümnendite kaupa. (% , n=2053)

SOOME

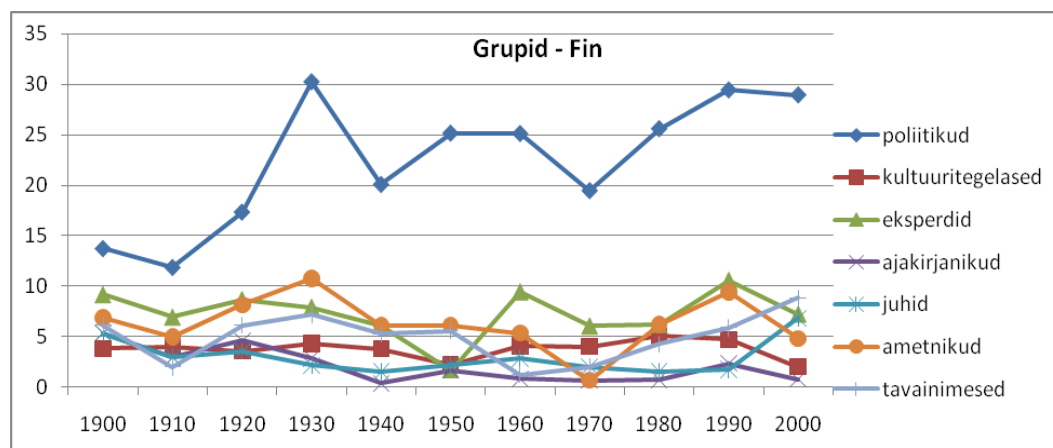
Soome tekstides domineerib läbi sajandi *poliitikute* grupp (vt. joonis 4.)

Grupp esines kõige tugevamalt 1930ndatel (30%) ja 1990-2000ndatel aastatel (29%). *Tavainimesed*, *ekspertid*, *ajakirjanikud*, *juhid*, *ametnikud* ja *kultuuritegelased* olid esindatud poliitikute grupiga võrreldes stabiilselt madalalt. 1960ndatel tõusis ekspertide grupi osa (9%) ja 1990ndatel (11%). Ülejäänud kümnenditel olid kõik sotsiaalsed grupid peale *poliitikute* esindatud alla 10%. Eriti madal on *tavainimeste* esinemine - 2-9% läbi kümnendite.

Milles võiks peituda põhjus, et Soome ühiskond ei konstrueeri sarnaselt Eesti ja Vene tekstidega domineerivat *tavainimest*? Oletan, et kolmest võrreldavast kõige stabiilsema ajalooga riik ei vaja *tavainimese* jõulist konstrueerimist kollektiivse identiteedi tekitamiseks, vaid selleks piisab demokraatlikest poliitikutest. Põhjus võib olla ka näiteks traditsioonides või ajakirjandustraditsiooni eripäras, kus läbi aegade peetakse tähtsaks poliitikute kajastamist.

Helsingin Sanomat on ainuke analüüsitav ajaleht, mis ei olnud autoritaarsetest parteidest poliitiliselt sõltuv. Ta on 1980ndatest aastatest Põhjamaade suurim päevaleht ja seetõttu võib tal olla suurem huvi kajastada päevapoliitikat. Vaata ka pt.4.1.

% kodeeritud artiklite koondarvust

Joonis 4. Tegelaste sotsiaalsed grupid Soome artiklites kümnendite kaupa. (% , n=2079)

VENE

Vene tekstides domineerib *poliitikute* grupp 20. sajandi algusest kuni 1940ndate aastateni ja taas 1990ndatel. Teine domineeriv grupp on *tavainimesed*. Vt.

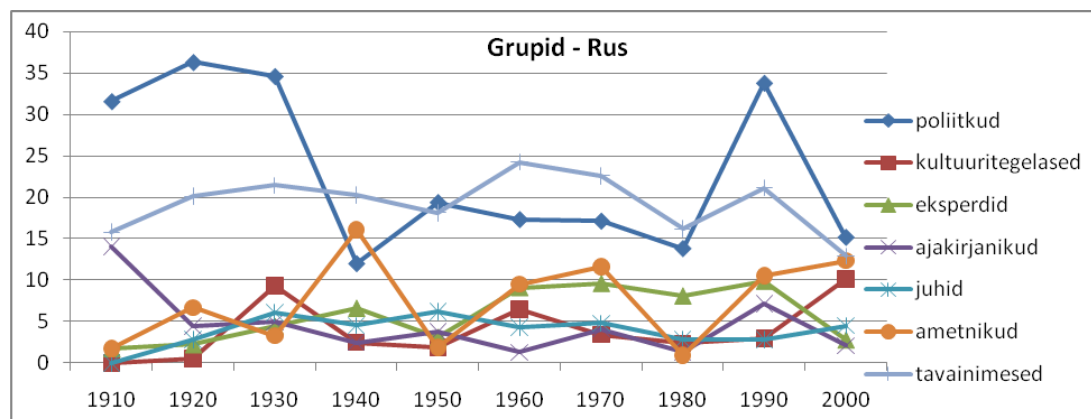
joonis 5. 1940ndatel tõusis *ametnike* osakaal, samal ajal kui *poliitikute* osakaal langes 35%-lt 12%-le. Sarnaselt Eestiga, on Vene tekstides *tavainimene* nähtavamal kui *eksperdid*, *kultuuritegelased*, *juhid* ja *ajakirjanikud*. *Ajakirjanike* (sh korrespondentide) osakaal oli sajandi alguses *tavainimestega* peaaegu võrdne – vastavalt 14% ajakirjanikud ja 16% tavainimesed.

Oletan, et Vene päevalehtede tekstides (nagu ka Eesti tekstides) võib sajandi alguskümnenditel *ajakirjaniku* aktiivsus olla tingitud *ajakirjanike* ja kirjasaatjate/korrespondentide mina-tegelasena esinemisest artiklites. Arvestades, et Lenin isiklikult pani paika Pravda toimetuse töötajad (vt. ka lisa 1), on *ajakirjanikuna* kodeeritud tegelased oma mõjukuselt peaaegu samaväärsed *parteitegelastega*.

Tavainimese ja *parteitegelaste* (poliitikute) grupid domineerisid Vene tekstides läbi sajandi. 1940ndatel aastatel on näha ametnike grupi esile kerkimist ja poliitikute osakaalu langust.

Huvitav seos tekkis siin *poliitikute* grupi domineerimise aastate (kümnendite) ja Nõukogude Liidu loomise ning lagunemisega. Nimelt olid *poliitikud* teistest gruppides rohkem domineerivamad 1920ndatel, kui NSVL loodi ja ka 1990ndatel, kui Nõukogude Liit laugunes.

% kodeeritud artiklite koondarvust

Joonis 5. Tegelaste sotsiaalsed grupid Vene artiklites kümnendite kaupa. (% , n=1727)

Kokkuvõtvalt tuli minu analüüsides välja, et:

- Eesti ja Vene tekstides olid läbi sajandi domineerivad grupid *poliitikud* ja *tavainimesed*
- Soome tekstides oli läbi sajandi domineeriv *poliitikute* grupp

3.1.2. Tavainimeste grupi analüüs

Tavainimeste grupp oli domineeriv nii Eesti kui Vene tekstides, sellepärast on analüüsis eraldi välja toodud selle grupi esinemine ja autori poolt antud hinnangud.

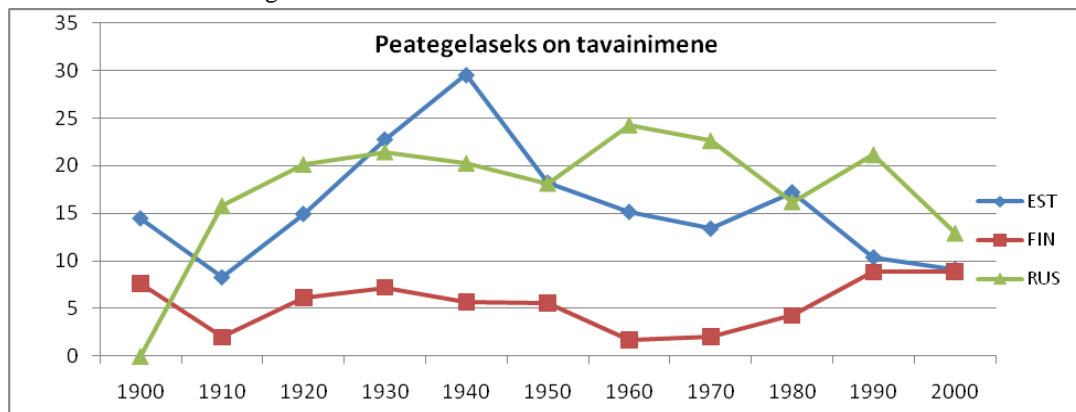
On arusaadav, et uudisväärtuse kriteeriumist lähtudes tuuakse meediatekstidesse sisse pigem tuntud inimesed ja *poliitikud* (ka parteitegelased ja riigivalitsejad). Ent oluline on ka sündmuste personifitseerimine ja seda saab teha läbi *tavainimeste* kujutamise. Oma rolli mängib kehtiv ideoloogia, näiteks nõukogude süsteemis peeti vajalikuks pidevalt esile tuua töörahva saavutusi ja lisada üleskutseid uutele suurtele tegudele (vt. ka pt. 1.2.3.).

Tavainimese käsitus ei ole päevalehtede peamine funktsioon ja sellepärast ei ole *tavainimest* käsitlevate artiklite arv kodeeritud artiklite üldarvust väga suur – kokku 775.

Päevalehe artiklites (kodeeritud artiklite koguarv 2053) oli *tavainimene* peategelasena 323 artiklis. Helsingin Sanomates (kodeeritud artiklite koguarv 2139) esines *tavainimene* peategelase rollis 114 tekstis. Pravdas (kodeeritud artiklite koguarv 1727) oli *tavainimene* peategelasena 338 tekstis.

Kõige rohkem esines *tavainimene* 1940ndatel aastatel Eestis (30%) ja kõige vähem 1960ndatel aastatel Soomes (2%). Kui Soome tekstides on tavainimese kajastamine kogu sajandi vältel stabiilselt alla 10%, siis Eesti ja Vene tekstides on see protsent märgatavalt kõrgem.

% kümnnendi artiklite koguarvust

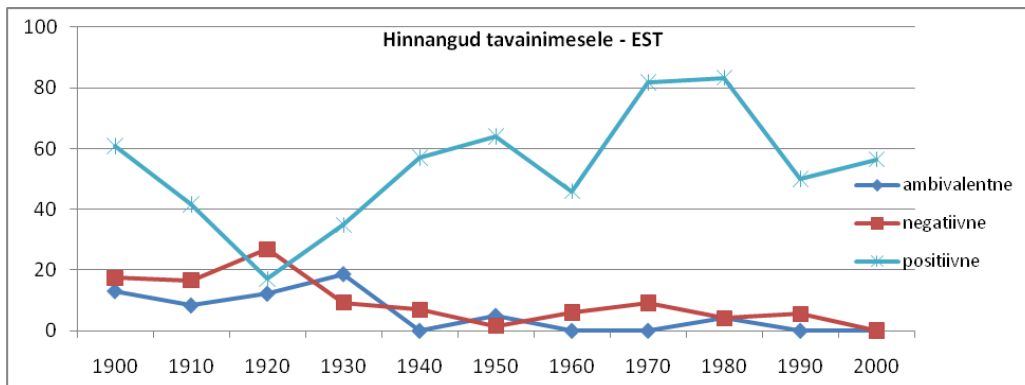

Joonis 6. Tavainimese peategelasena esinemine kümnnendite kaupa. (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Tekstides antud hinnangud tavainimesele

Artiklites antud hinnangud tavainimesele olid riigiti võrdlemisi erinevad. Eesti tekstides (vt. joonis 7.) oli positiivne hinnang valdav kõikidel kümnnenditel peale 1920ndate aastate, Ambivalentseid hinnanguid tavainimesele esines Eesti tekstides kõige rohkem (19%) 1930ndatel. Negatiivseid hinnanguid oli vähe, vaid 1920ndatel, oli negatiivset hinnangut rohkem kui positiivset. Alates 1930ndatest aastatest domineeris Eesti tekstides tugevalt vaid positiivne hinnang. Huvitav kokkulangevus on see domineeriva grupi analüüsiga – 1930ndatel hakkasid eesti tekstides domineerima tavainimesed. Vt.joonis 3. pt.3.1.1.

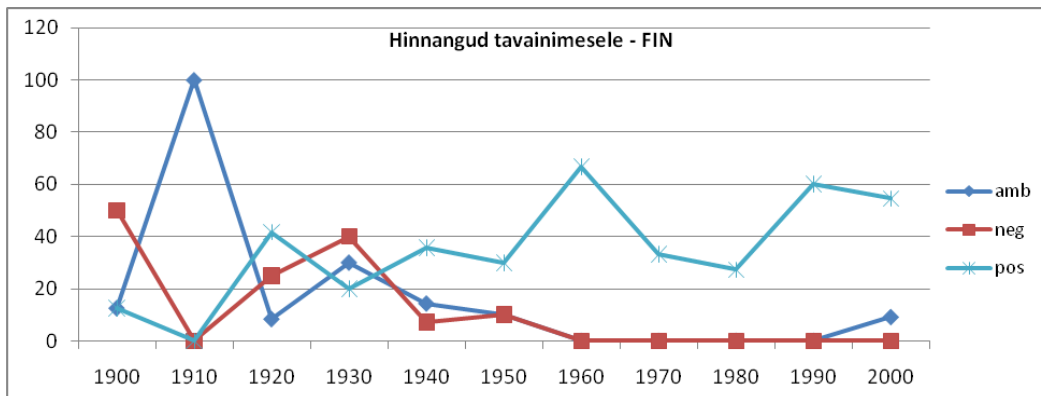
% tavainimest peategelasena kujutanud kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 7. Eesti artiklites tavainimestele antud hinnangud kümnendite kaupa. (% , n=322)

Soome tekstides (vt. joonis 8) esines tavainimesele antud negatiivseid hinnanguid 1900ndatel, 1920-1930ndatel. Alates 1940ndatest negatiivsed hinnangud praktiliselt puudusid ja edaspidi domineerisid positiivsed hinnangud. Ambivalentseid hinnanguid esines 1910ndatel ja 1930ndatel aastatel, alates 1960ndatest ambivalentsed hinnangud puudusid.

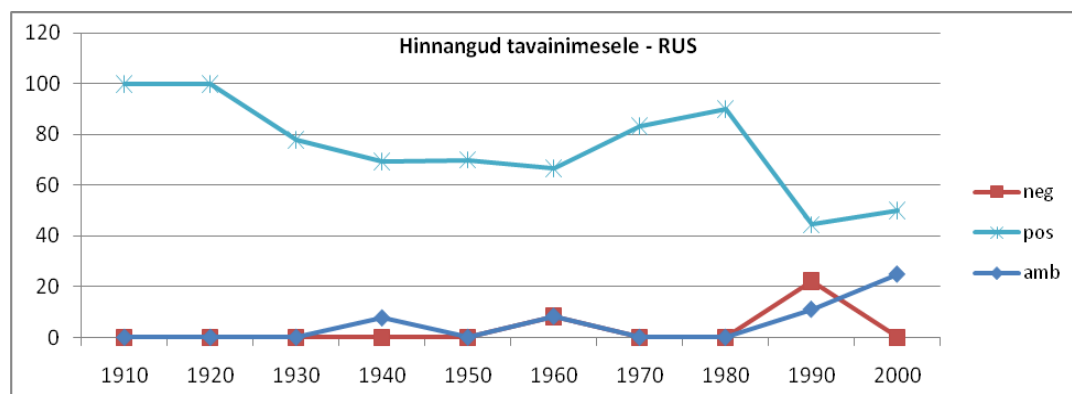
% tavainimest peategelasena kujutanud kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 8. Soome artiklites tavainimestele antud hinnangud kümnendite kaupa. (% , n=114)

Vene tekstides(vt. joonis 9.) puudusid negatiivsed hinnangud tavainimesele pea kogu sajandi vältel, vaid 1990ndatel oli negatiivne hinnang tõusnud (22% kodeeritud peategelastest oli saanud sel kümnendil negatiivse hinnagu) ja läbi sajandi tugevalt domineerinud positiivne hinnang langenud.

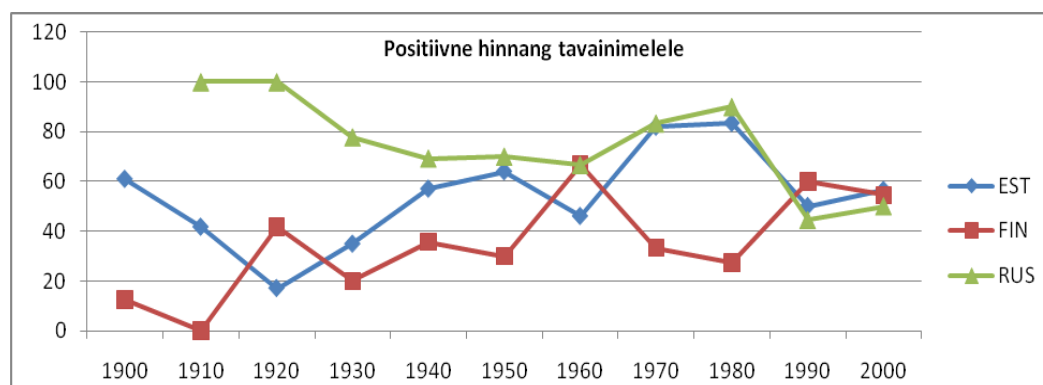
% tavainimest peategelasena kujutanud kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 9. Vene artiklites tavainimestele antud hinnangud kümnendite kaupa. (% , n=338)

Võrreldes kolme riigi tavainimeste positiivse hinnangu dünaamikat, on näha, et alates 1940ndatest aastatest on Eesti ja Vene hinnangud ettearvatavalt sarnased (vt. joonis 10). Soome artiklite positiivsed hinnangud on kümnendite lõikes vastupidised. Soome tekstide hinnang tavainimesele on eriti madal 20. sajandi alguses kuid alates 1920ndatest aastatest on positiivsete hinnangute osa tõusis ja oli juba 40%. Jälgides Eesti hinnangute dünaamikat 1930ndatelt aastatelt 40ndatele ja 50ndatele üha positiivsema hinnangu poole, võib oletada, et tegemist oli nõukogude ajakirjanduse eripäraga, mis tohtis kõike näidata positiivses valguses (vt. ka pt. 1.2.3.).

% tavainimest peategelasena kujutanud kümnendi artiklite koguarvust

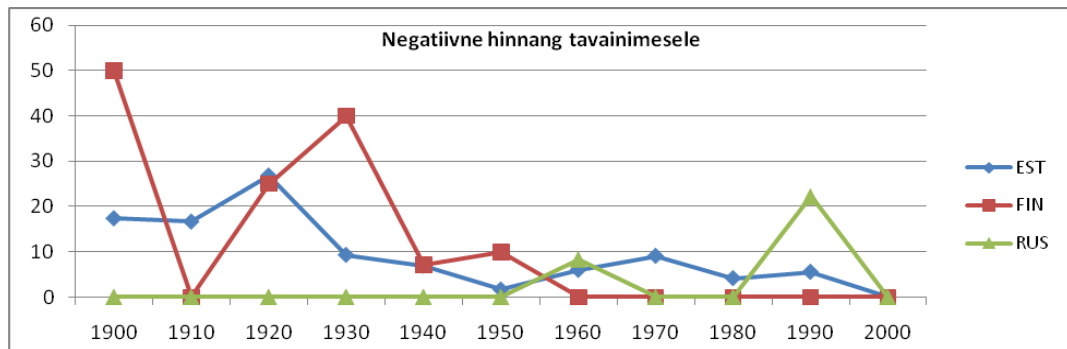

Joonis 10. Eesti, Soome ja Vene artiklites antud positiivne hinnang tavainimesele kümnendite lõikes. (%, EST n=322, FIN=114, RUS n=338)

Negatiivse hinnangu andmisel on kuni 1960ndate aastateni tooni andnud Soome päevalehed (vt. joonis 11.), sealt edasi aga muutuvad negatiivsed hinnangud üldse minimaalseks. Ainult Vene tekstides tõuseb see 1990ndatel 20%. Vene tekstides negatiivne hinnang kuni 1960ndateni praktiliselt puudus. Eesti tekstides negatiivne

hinnang väheneb nõukogude perioodil jääb madalaks ka 1990ndatel ja 2000ndatel aastatel.

% tavainimest peategelasena kujutanud kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 11. Eesti, Soome ja Vene artiklites antud negatiivne hinnang tavainimesele kümnendite lõikes. (%, EST n=322, FIN=114, RUS n=338)

Tavainimese grupi rollid ja ametid

Tavainimese gruppi, mis oli Eesti ja Vene tekstides läbi sajandi domineeriv, oli kodeeritud mitmeid erineva rolli ja ametiga peategelasi. Seepärast pean siin analüüsisosas oluliseks tegelaste koondamist ametigruppidesse, et tuua selgust, kes täpsemalt olid need *tavainimesed*, kellest ma käesolevas uuringus räägin. Teiseks põhjuseks ametigruppide koondamisel on vajadus leida vastus minu kolmandale uurimisküsimuse ühele osale: kuidas representeeritakse *tavainimest* kui ühe domineeriva grupi peategelast (rollid/amet, positiivne-negatiivne)? Sellele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks on vaja leidsin *tavainimestena* kodeeritud tegelaste ametid ja koondasin need analüüsimiseks ühiste omaduste põhjal tekkivatesse gruppidesse.

Tekstides domineerisid tavainimese ametitena **lihttöölise** erinevad ametinimetused – *kivitöölise, gaasivabriku tööline, villatöölise, päevatöölise, tööstustöölise, tehasetöölise* jt. Aga ka *tisler, masinist, puuriija, ketraja, paadimeister, kalur* keda on võimalik vastavalt töö keerukuse astmele samuti lihttöölise ametinimetuse alla koondada.

Eraldi grupi saab moodustada **metsa-, põllu- ja talutöö tegijatest** – *talupoeg, põllupidaja, põllumees, taluperenaine, lüpsja, traktorist, kolhoosnik, loomakasvataja* jt. Võiks eeldada, et *töölise* ja *põllumehe* ametid olid peamiselt nimetatud just nõukogude perioodil, kuid ka 1990ndatel oli Eesti tekstides mainitud korduvalt

talupidajaid ja Vene tekstides *põllumehed* ja *kaevurid*. Soome tekstides oli kõige vähem kodeeritud tavainimest koos ametiga, sellepärast on antud järeldused siin tehtud arvesse võttes Eesti ja Vene tekste (vt. lisa 5).

Kolmanda grupi saab moodustada ilma ametialase legitimatsiooniga *tavainimeste* alla kodeeritud tegelastest – *poisike*, *patsient*, *linnakodanikud*. Aga ka *meie* ja *rahvas*, nagu kodeerimisjuhendi tutvustuse juures juba selgitasin (vt. pt. 2.3.1.2.).

Kodeerimise käigus oli näha, et kolmanda grupi tegelaste arv on võrreldes ametiga tavainimeste grupist väike ja sellest tulenevalt võib järeldada, et *tavainimese* rolli representeeriti peamiselt *lihttöölise* ja *põllumehe/talupoja* ameti kaudu.

Tavainimese kodeerimisel märgitud rollide/ametite jaotumist maade ja kümnendite kaupa vaata täpsemalt lisa 3.

Kokkuvõtvalt saab tavainimeste grupi analüüsides järeldada, et:

- **Tavainimeste grupp oli domineeriv erinevatel kümnenditel vaid Eesti ja Vene tekstides**
- **Tavainimeste grupi esinemine Soome tekstides oli madal**
- **Hinnangud tavainimesele olid peamiselt positiivsed**
- **Tavainimeste ametid olid peamiselt tööline ja põllumees/talupoeg**

3.1.3. Väärtused

Analüüsides tekstides domineerivaid väärtusi, koondasin üksikväärtused Schwartzi väärtustüüpidesse. Analüüsi esimeses on toodud väärtustüüpide esinemine maade kaupa ja teises väärtustüüpide kaupa. Kolmandas väärtuste analüüsi osas paigutasin väärtustüüpid Schwartzi väärtuste-süsteemi mudelisse (vt. pt 1.1.2. joonis 1.). ja võrdlesin omavahel 1940ndate ja 1990ndate väärtustüüpe. Antud kümnendid valisin põhjusel, et nii 1940ndad kui 1990ndad aastad olid kolme riigi ajaloos pöördelised aastad (vt. lisa 3) Soomet puudutas küll 1990ndate aastate Nõukogude korra kokkuvarisemine poliitiliselt vähem ja soomlaste elu varjutas sel kümnendil hoopis majanduskriis.

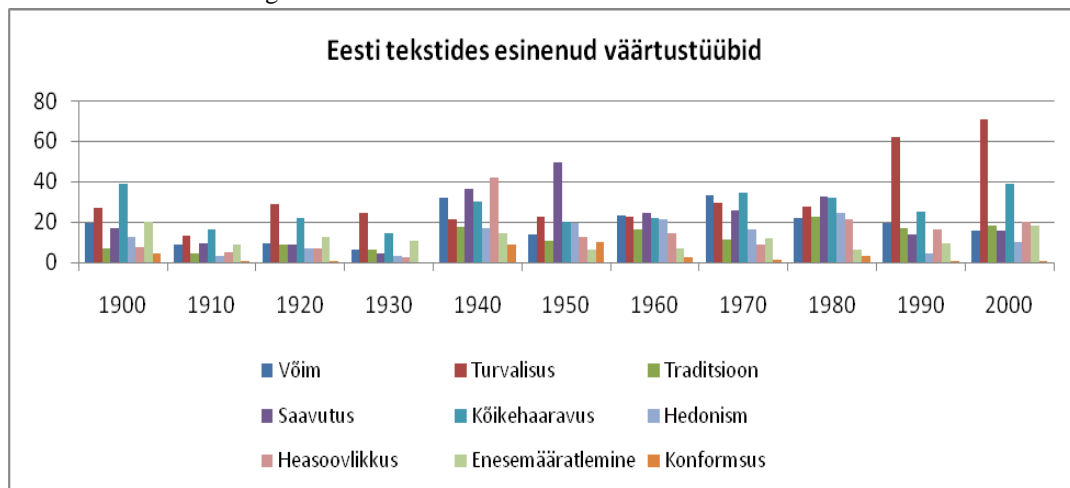
Erinevate väärtusgruppide kajastamise osakaalu leidmiseks teisendasin kajastuste mainimise arvu protsendiks kümnendi artiklite koguarvust. Näiteks kui 1940. aastate

tekstides oli Eesti tekstides mainitud *enesemääratlemise* väärtusgrupi üksikväärtusi kokku 27 korda, siis analüüsis sain vastavalt kümnendi kodeeritud artiklite arvust 15% Kümnendil kodeeritud Eesti tekstide arv oli 186. Kõigi kodeeritud artiklite arvu aastate lõikes vaata lisa 2.

Domineerivad väärtustüübid Eesti tekstides

Eesti tekstide analüüsi üks üllatav tulemus oli väärtuste sarnasus 1900ndatel ja 2000ndatel. Vt. joonis 12. Kaks väärtustüüpi, mis esinevad võrdselt mõlema sajandi alguskümnenditel on kõikehaaravus ja *enesemääratlemine*. Enesemääratlemise väärtustüübis domineerivad *rahva vabadus*, *iseotsustamine* ja *inimese vabadus*. Üksikväärtuste esinemiste kordade arv vaata lisa 5.

% kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 12. Väärtustüüpe esinemine Eesti artiklites kümnendite kaupa (% , n=2139)

1940-1950ndatel ja 1980ndatel domineerisid Eesti tekstidas *saavutusväärtused* – peamiselt *töökus* ja *juhiks olemine*. Kui 1940-1950ndatel seostus see väärtustüüp peamiselt *tavainimestega*, siis 1980ndatel olid Eesti tekstides võrdselt esil nii *tavainimesed*, *poliitikud* ja *eksperdid*. 1980ndatel olid eelmiste kümnenditega võrreldes rohkem esil ka *kultuuritegelased*, kellega võib seostada saavutusväärtuste alla kuuluva *eneseteostuse* kasvu.

Domineerivad väärtustüübid Soome tekstides

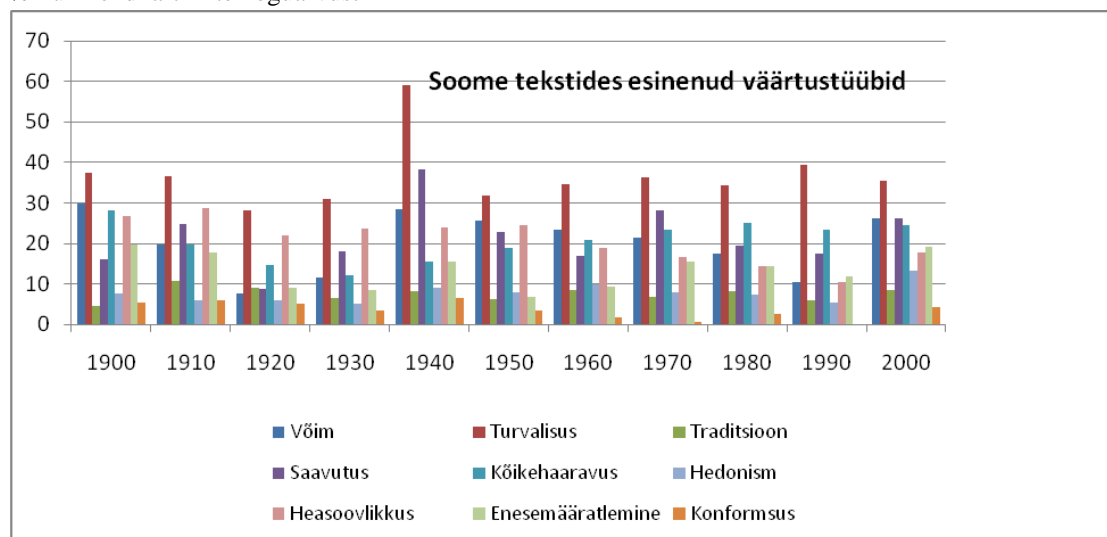
Soome analüüsis jaotusid väärtused kümnendite lõikes sarnaselt kogu sajandi jooksul. Vt. joonis 13. **Kõikidel kümnenditel oli esikohal turvalisuse väärtustüüp.**

Tugevalt tulid esile ka *kõikehaaravuse* ja *heasoovlikkuse* väärtustüübid. *Turvalisuse* väärtustüüp domineeris koos *saavutuse* väärtustüübiga 1940ndatel aastatel. Ülejäänud kümnenditel oli *turvalisus* stabiilselt küll väärtustest domineerival esikohal, kuid ei tõusnud teistest väärtustüüpidest nii selgelt kõrgemale kui 1940ndatel.

Enesemääratlemise väärtustüübid on rohkem esindatud 1900ndate ja 2000ndate aastatel.

Turvalisus, kui Soome tekstides läbi sajandi domineeriv väärtustüüp, on oma esinemistugevusest sarnane pigem Eestiga kui Vene tekstides esinevaga.

% kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 13. Väärtustüüpide esinemine Soome artiklites kümnendite kaupa (% , n=2079))

Kõige vähem on Soome tekstides esindatud *hedonismi* väärtustüüpi – *heaolu* ja *mugavuste väärtus* tõuseb 1960ndatel 10% juurde, kuid ülejäänud kümnenditel on see valdavalt 5-8%.

Heasoovlikkuse väärtustüüp, mille alla kuulusid *ausus*, *lojaalsus*, *kodanikuvastutus*, on keskmiselt kogu sajandi jooksul 14-27% vahel, vaid 1990ndatel langeb see 11% peale.

Domineerivad väärtustüübid Vene tekstides

Asetades Vene tekstides esil olnud väärtustüübid ajaskaalale, oli märgata küllalt tugevat kõikumist enamuse väärtuste osas. Vt. joonis 14.

Näiteks *turvalisuse* väärtustüüp on tugevalt esindatud 1940-1950ndatel (mõlemal kümnendil 100%) ja 1980ndatel (99%) ning 2000ndatel (75%). Seevastu 1910ndatel ja 1990ndatel on turvalisuse väärtustüüp vastavalt 16% ja 29%, mis on sajandi keskimist vaadates madal.

Teine suhteliselt suur kõikumine toimus *saavutusväärtuste* representeerimisel, mis sajandi algusest kuni 1930ndateni ja 1990ndatel oli suhteliselt madal. 1910ndatel 2%, 1920ndatel 22% ja 1990ndatel 31%. *Saavutusväärtuste* kõrghetk oli Vene tekstides 1940ndatel, mil nende väärtuste mainimine oli 91%. 1940ndatest kuni 1990ndateni jäi *saavutusväärtuste* osakaal kõrgeks ja analüüsist tuleb välja, et 2000ndatel on see jälle tõusmas.

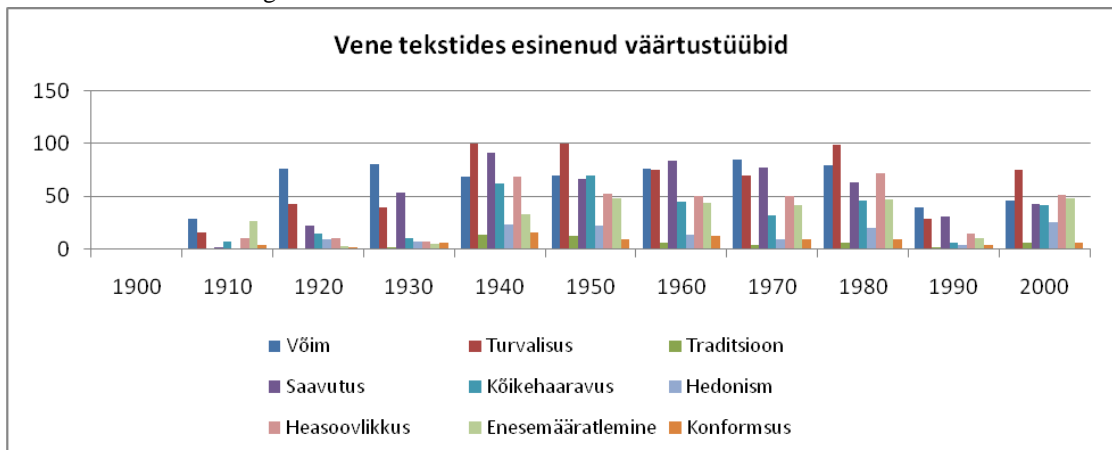
Heasoovlikkuse väärtustüübil oli silmatorkavalt kõrgem kasjastuse protsent alates 1940ndatest - kui 20. sajandi esimesel kolmel kümnendil oli see 7-11%, siis alates 1940ndatest oli see 50-69%. 1990ndatel oli *heasoovlikkuse* mainimine kõigi kolme riigi tekstides ühesuurune – 14%.

Võimu väärtustüüp domineerib pea kogu sajandi jooksul. 1910ndatel ja 1990ndatel on see protsent võrreldes sajandi teiste kümnenditega madalam.

Enesemääratlemise väärtustüüp on tugevalt representeeritud alates 1950ndatest aastatest ja kõige madalam on antud väärtuste esinemise sagedus 1920ndatel, 19930ndatel ja 1990ndatel aastatel – vastavalt 3%, 4% ja 11%

Vene tekstide analüüsis hakkab silma *traditsiooni* väärtustüübi . Vaid 1940ndatel ja 1950ndatel on see 13% juures, olles siiski ka neil kümnenditel ja läbi kogu sajandi kõige madalama esindatusega väärtustüüp Vene tekstides.

% kümneni artiklite koguarvust

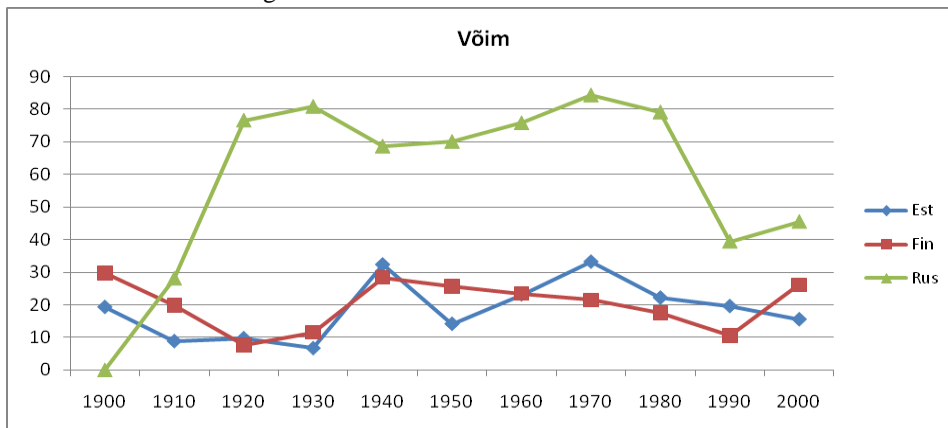

Joonis 14. Väärtustüüpide esinemine Vene artiklites kümneni kaupa (% , n=1727)

Väärtustüübid kolme maa lõikes

Võimu väärtustüüp on alates 1910ndatest aastatest kõige enam esindatud Vene tekstides. Vt. joonis 15. Kõige enam on selle väärtustüübi all Vene tekstides esil *ühiskondliku tunnustuse ja poliitilise aktiivsuse väärtus*

% kümneni artiklite koguarvust

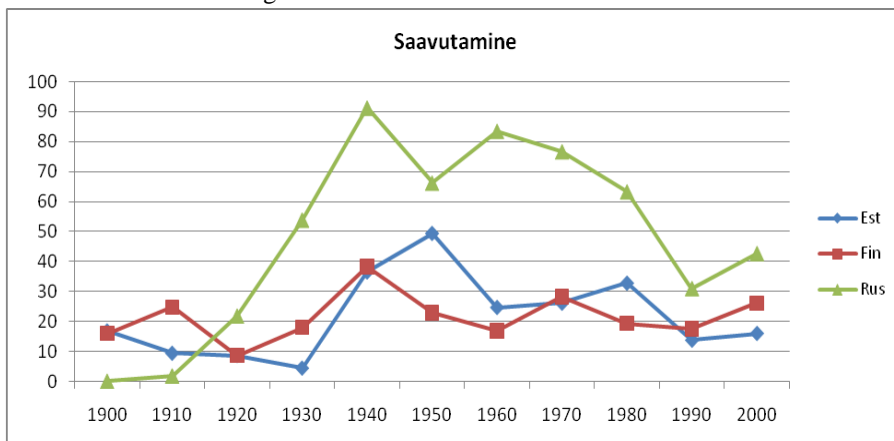
Joonis 15. Võimu väärtustüübi esinemine artiklites kümneni kaupa (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Eesti ja Soome tekstides esineb *võimu* väärtustüüp väga sarnaselt – stabiilselt läbi 20.sajandi ja 1940ndatel mõlemas riigis 30% ümber (Eestis – 32% ja Soomes 28%).

Saavutamise väärtustüübi analüüsi juures hakkab samuti silma Eesti ja Soome tekstides esinemise sarnasus (vt. joonis 16.), mõningane erinevus on 1950ndatel, kus Eesti tekstides on selle väärtuse esinemine oma maa sajandi kõrgeim - 49%.

Saavutamise väärtused on Vene tekstides võrreldes Eesti ja Soomega väga kõrged – alates 1920ndatest kuni 2000ndateni on väärtuse esinemine 20% ja 91% vahel.

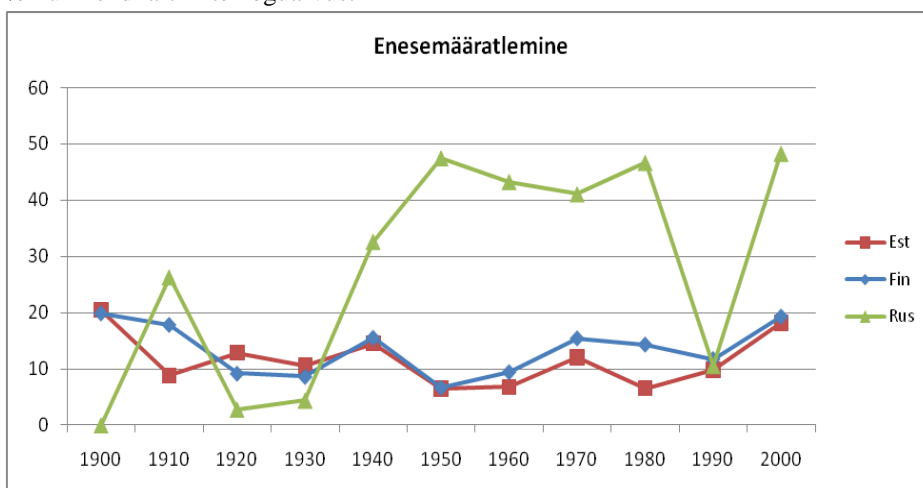
% kümnenndi artiklite koguarvust

Joonis 16. Saavutamise väärtustüübi esinemine artiklites kümnenndite kaupa. Eesti, Soome, Vene tekstide põhjal (%) EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Enesemääratlemise väärtustüüpide analüüsis on näha taas Eesti ja Soome tekstide sarnasust (vt. joonis 17.) - ajajoonele asetatud väärtuse esinemise sagedus on nendes riikide tekstides peaaegu sama.

% kümnenndi artiklite koguarvust

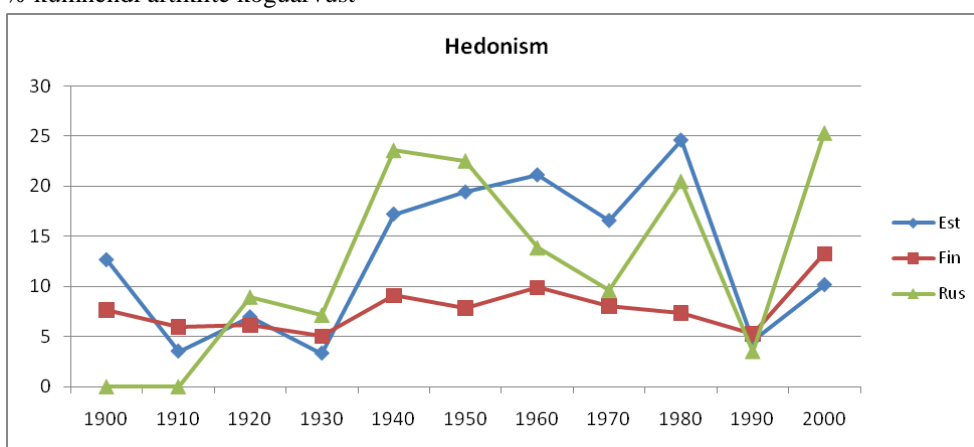
Joonis 17. Enesemääratlemise väärtustüübi esinemine artiklites kümnenndite kaupa. (%), EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Vene tekstides on enesemääratlemine alates 1940ndatest tugevalt esindatud, ainult 1990ndatel langeb see 10% juurde. Kõige madalam on *enesemääratlemise* esinemine

Vene tekstides 1920ndatel ja 1930ndatel, mil see on 3% ja 4%, mis on madalam ka Eesti ja Soome tekstides neil kümnenditel esinenud sagedusest.

Kui *võimu*, *saavutamise* ja *enesemääratlemise* väärtustüüpide esinemisel on näha Eesti ja Soome tekstides märgatavat sarnasust, siis **hedonismi** väärtuste puhul on märgata sarnasust pigem Eesti ja Vene tekstides (vt. joonis 18.). Alates 1940ndatest kuni 1980ndateni on aga näha Eesti ja Vene tekstides rohkem *hedonismiga* seotud väärtusi kui Soome tekstides. Hedonism on kümnendite võrdluses kõige enam esindatud 2000ndatel Vene tekstides (25%) ja 1980ndatel Eesti tekstides (samuti 25%)

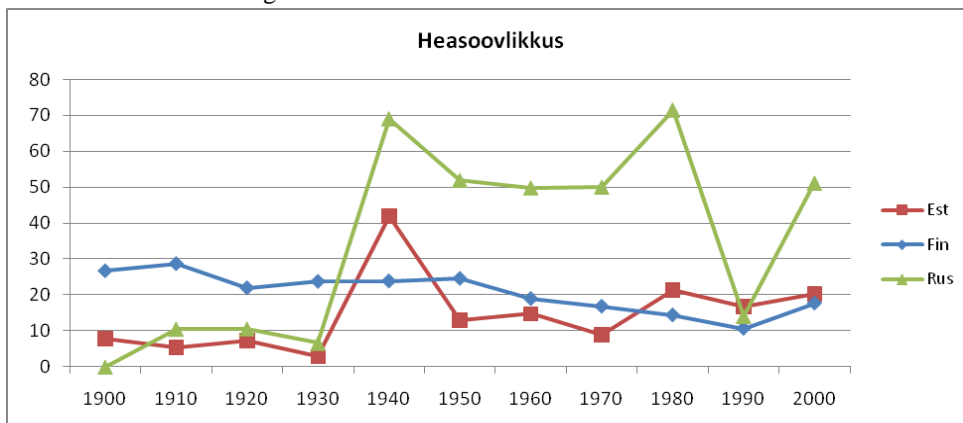
% kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 18. Hedonismi väärtustüübi esinemine artiklites kümnendite kaupa. (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Heasoovlikkuse väärtustüübi analüüs näitas taas Eesti ja Soome tekstide sarnasust. Vt. joonis 19. Ainuke erinevus oli 1940ndatel aastatel, mil Eesti tekstides see väärtustüüp oli 42% ja Soomes 24% . Alates 1950ndatest on Eesti ja Soome tekstides *heasoovlikkuse* dünaamikad olnud paralleelsed. Vene tekstides on heasoovlikkuse väärtustüüp alates 1940ndatest aastatest kõrgem kui Eesti ja Soome tekstides, vaid 1990ndatel on see peaaegu võrdne kõigi kolme maa tekstides. Heasoovlikkuse väärtustüübi kõrgemat protsenti Vene tekstides mõjutas kõige enam *vastutus* ja *kodanikuvastutus*. Vt. ka lisa 6.

% kümneni artiklite koguarvust

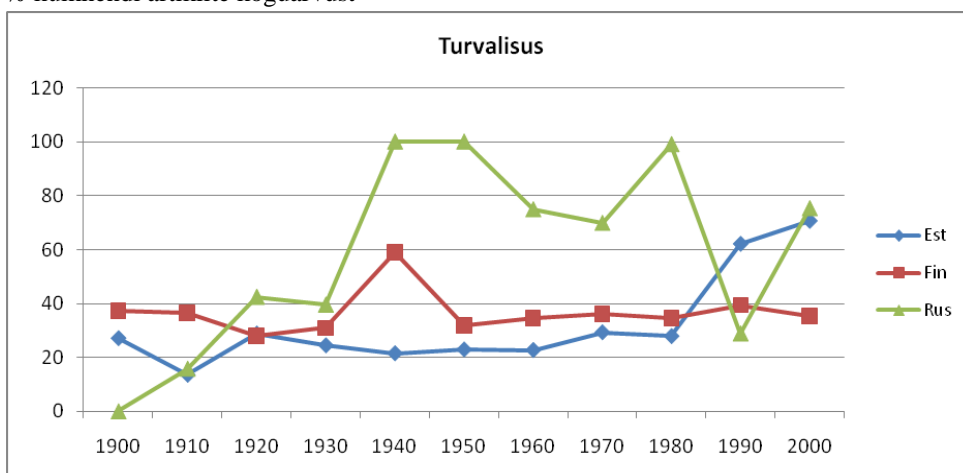

Joonis 19. Heasoovlikkuse väärtustüübi esinemine artiklites kümnendite kaupa. (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Turvalisuse väärtustüüpi esineb kõige rohkem Vene tekstides. Vt. joonis 20. 1940ndatel kuni 1980ndatel on turvalisuse väärtustüüp 70% ja 100% vahel ja on sellega sajandi kõigist väärtustüüpide esinemisest kõigi maade lõikes kõrgeim.

Ka *turvalisuse* väärtustüübi puhul on näha Eesti ja Soome tekstide sarnasust. Väike kõikumine esineb 1940ndatel - Soome turvalisuse väärtustüübi kajastamine tõusis 59%-le ja oli sellega läbi sajandi selle väärtustüübi kõige kõrgem tase. Eestis tekstides tõusis turvalisus 1990ndatel (62%) ja 2000ndatel (71%). Vene tekstides on turvalisus kõrge 1940ndatest kuni 1980ndateni.

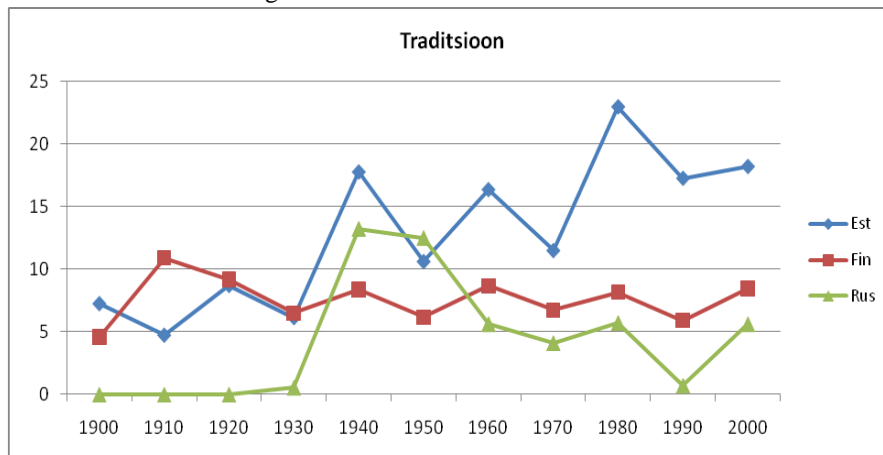
% kümneni artiklite koguarvust

Joonis 20. Turvalisuse väärtustüübi esinemine artiklites kümnendite kaupa. (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Traditsiooni väärtustüüp on ainuke tüüp, mis Vene tekstides on Eesti ja Soomega võrreldes madalam. Vt. joonis 21. Kuni 1930ndateni ei olnud *traditsiooni* väärtustüüpi Vene tekstides üldse esindatud. 1940ndatel ja 1950ndatel *traditsiooni* väärtusi esineb, peamiselt üksikväärtused *mäletamine* ja *side minevikuga*. *Traditsioon* on kõige rohkem esindatud Eesti tekstides ja kõige rohkem esil 1980ndate aastate tekstides. Soome tekstides esineb *traditsioon* läbi sajandi stabiilselt 5-10% vahel.

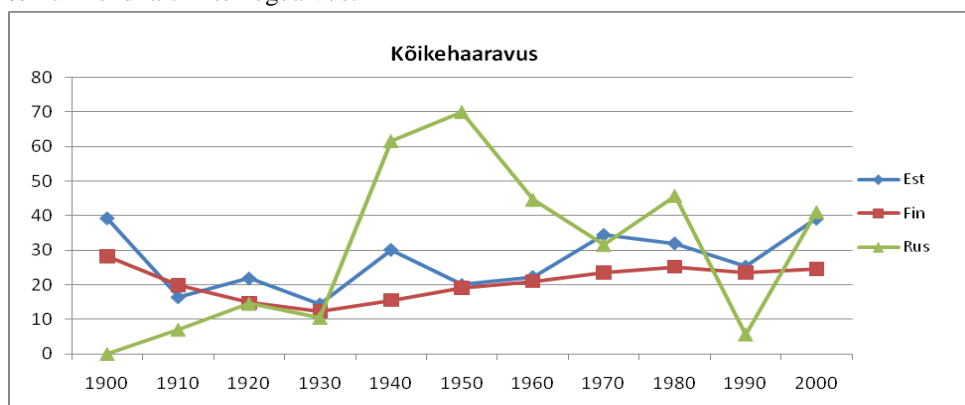
% kümneni artiklite koguarvust

Joonis 21. Traditsiooni väärtustüübi esinemine artiklites kümnendite kaupa. (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Kõikehaaravuse väärtustüübi analüüsis taas Eesti ja Soome tekstide sarnasus. Vt. joonis 22. Eesti tekstides on kõikehaaravuse kõrgeim kajastuste tase 1900ndatel ja 2000ndatel aastatel – mõlemal kümnendil 39% .

% kümneni artiklite koguarvust

Joonis 22. Kõikehaaravuse väärtustüübi esinemine artiklites kümnendite kaupa. (% , EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

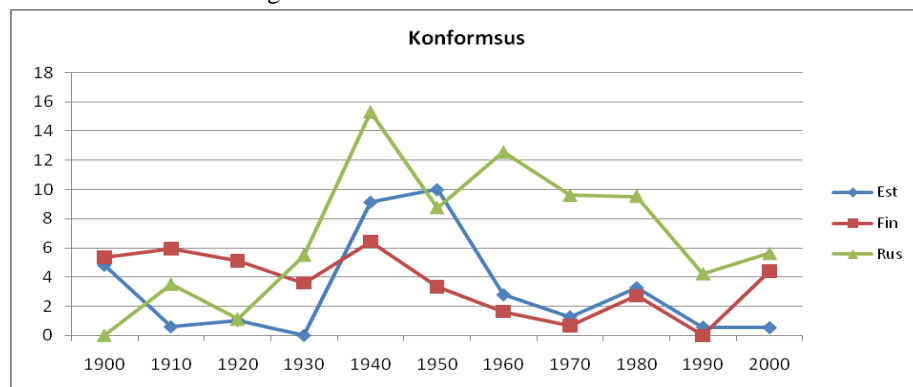
Soome tekstides on *kõikehaaravus* esindatud stabiilselt läbi kümnendite 12-28%-ga. Vene tekstides tõuseb *kõikehaaravuse* 1940ndatel ja 1950ndatel (vastavalt 62% ja 70%) ning on madalaim 1910ndatel ja 1990ndatel (vastavalt 7% ja 6%).

Konformsus oli kõige enam esindatud Vene tekstides, kus kõige kõrgem oli see väärtustüüp 1940ndatel (15%) ja 1960ndatel (13%). Vt. joonis 23. Peamiselt oli märgitud konformsuse väärtustüübi all *kohusetundlikkust*.

Eesti tekstides oli *konformsust* mainitud 1940ndatel (9%) ja 1950ndatel (10%), enne peale neid kümnendeid *konformususe* väärtusi tekstides eriti esi esinenud.

Soome tekstides oli konformsus stabiilselt madal, ainult 1940ndatel tõusis see 6%-ni. Üldiselt oli konformsus Soome tekstides kõige vähem esindatud väärtustüüp.

% kümnendi artiklite koguarvust

Joonis 23. Konformsus väärtustüübi esinemine artiklites kümnendite kaupa.(%, EST n=2053, FIN n=2079, RUS n=1727)

Kokkuvõtvalt olid sajandi erinevatel kümnenditel:

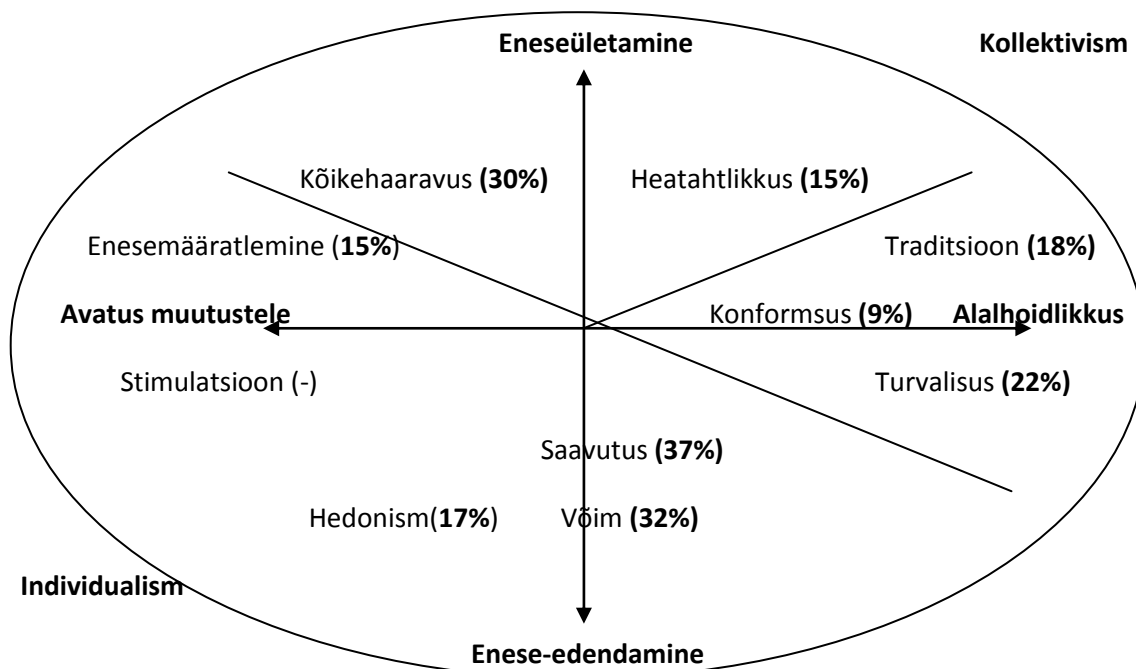
- Eesti tekstides domineerivad turvalisus, kõikehaaravus ja saavutus
- Soome tekstides domineerivad turvalisus ja saavutus
- Vene tekstides domineerivad turvalisus, võim ja savutus

Väärtuste analüüs Schwartzi skaalal

Valisin kajastamise Schwartzi mudelis võrdlemiseks kümnendid, mis selgelt teistest eristusid (vt. ka pt.3.1.1.) Nii sotsiaalsete gruppide analüüsist kui ka väärtuste analüüsist riikide kaupa, eristusid kõige enam 1940ndad ja 1990ndad aastad. Väärtuste kandmisel mudelisse kasutasin samu protsentideks arvestatud esinesmissagedusi, mida väärtustüüpide analüüsis

1940ndad aastad

Eesti – näeme, et teistest tugevamalt avalduvad alalhoidlikkuse ja enese-edendamise poolused (vt. joonis 24.), mida esinavad vastavalt **turvalisuse/traditsiooni** väärtused ja **saavutuse/võimu** väärtused.

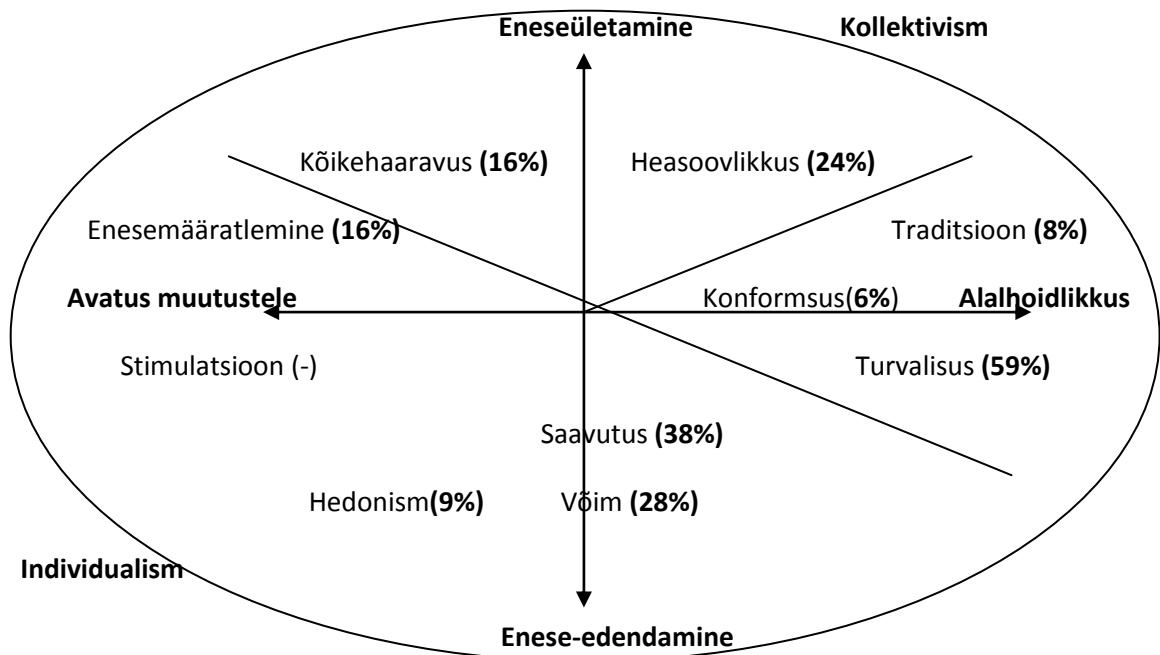

Joonis 24. Kodeeritud Eesti artiklites 1940ndatel aastatel esinenud väärtustüübid Schwartzi mudelis.

Enamus kõikehaaravusega seotud väärtusi (*rahu, ilu, harmoonia*) võivad kuuluda nii individuaalsete kui kollektiivsete huvide alla. Kuid isegi arvestades need väärtused kõik kollektivistlike huvide alla, näitab süsteem, et

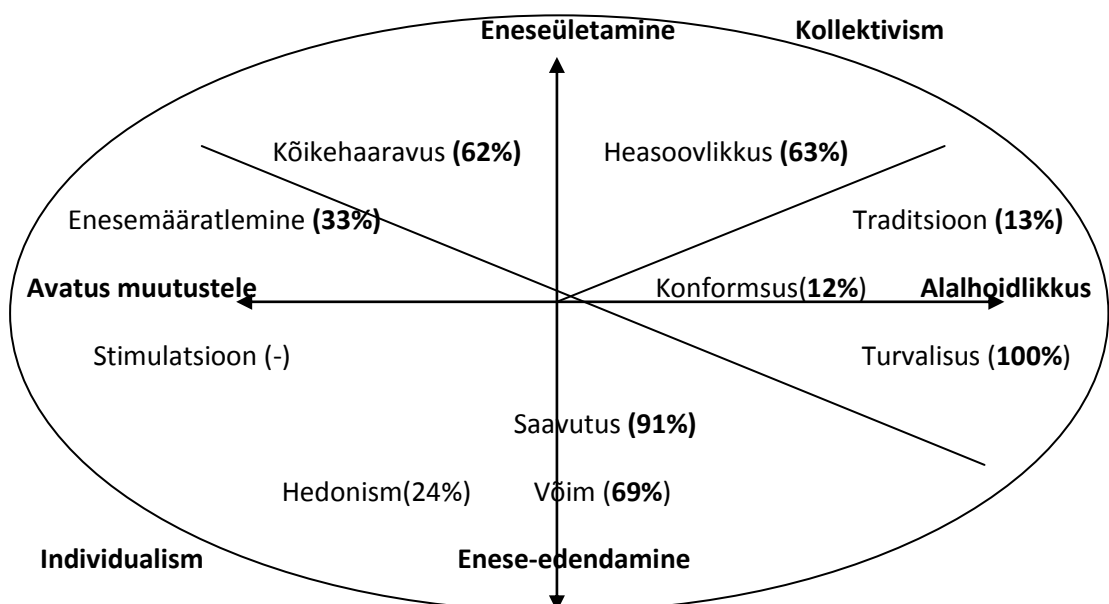
- **Eesti tekstides 1940ndatel domineerivad väärtused teenivad pigem individualistlikke huve.** On näha, et kõige tugevamalt on esindatud enese-edendamisega seotud väärtused *saavutus* ja *võim*.

Soome tekstide väärtustest näeme (vt. joonis 25.), et teistest tugevamalt on esindatud alalhoidlikkuse ja enese-edendamise poolused. **Kollektivismi-individualismi skaalal on väärtused võrdselt mõlemal poolusel.**

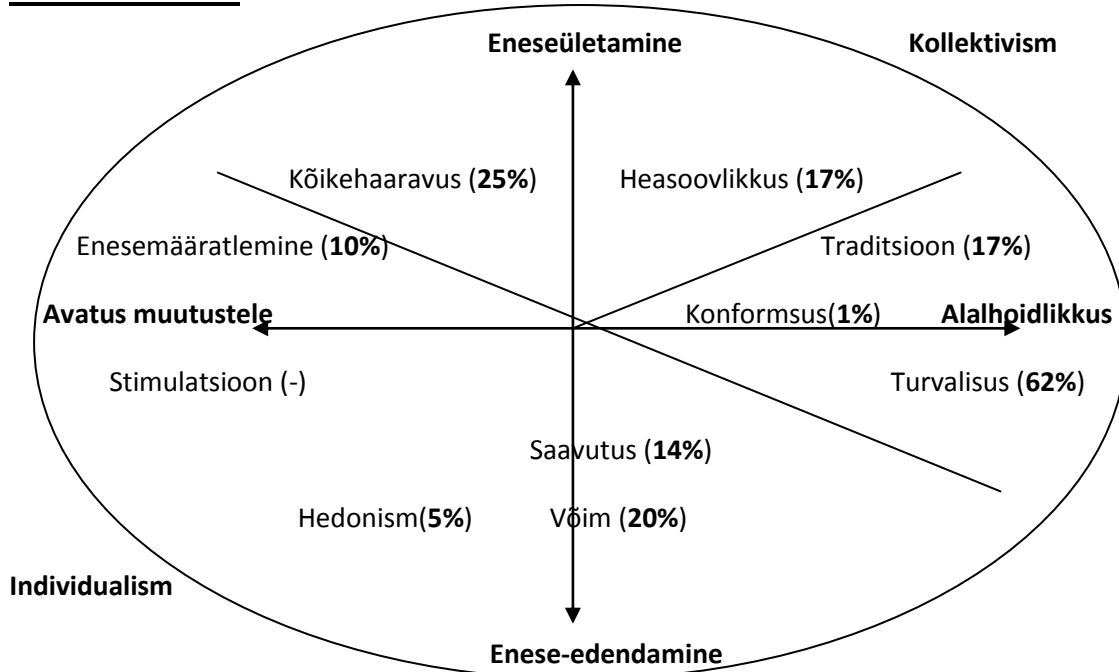
Joonis 25. Kodeeritud Soome artiklites 1940ndatel aastatel esinenud väärtustüübid Schwartzi mudelis.

Vene tekstide väärtustest näeme (vt. joonis 26.), et individualismi - kollektivismi skaalal on Vene tekstide väärtused, sarnaselt Soomega, võrdselt mõlemal poolusel.

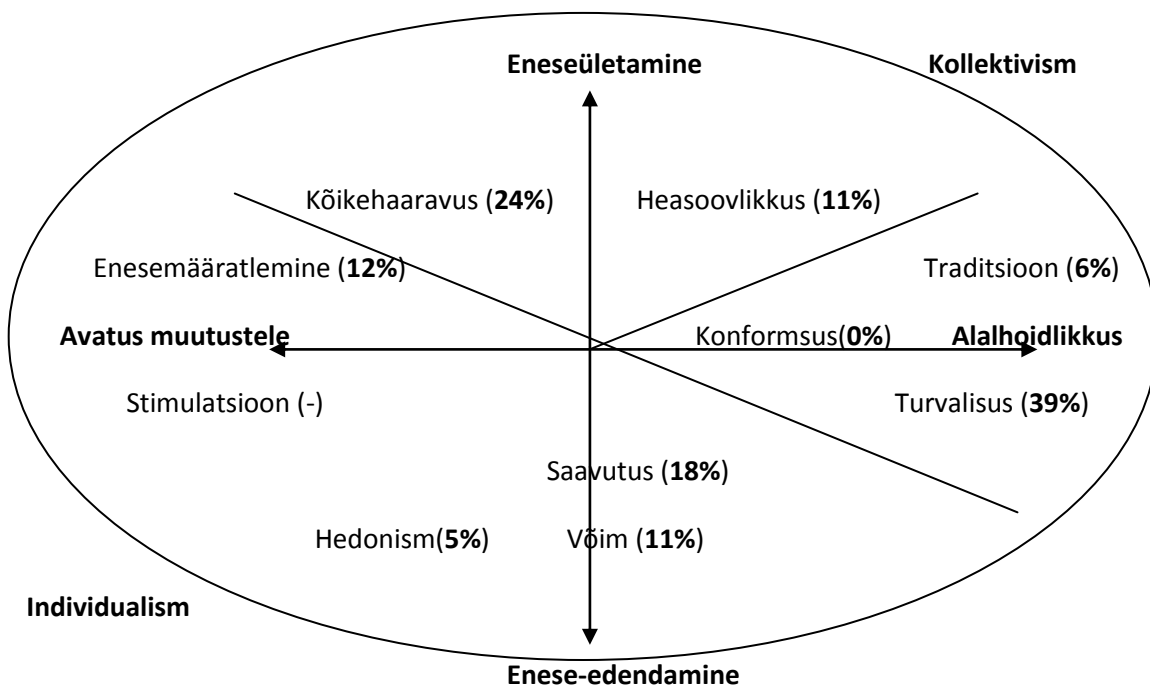

Joonis 26. Kodeeritud Vene artiklites 1940ndatel aastatel esinenud väärtustüübid Schwartzi mudelis.

1990ndad aastad

Joonis 27. Kodeeritud Eesti artiklites 1990ndatel aastatel esinenud väärtustüübid Schwartzi mudelis.

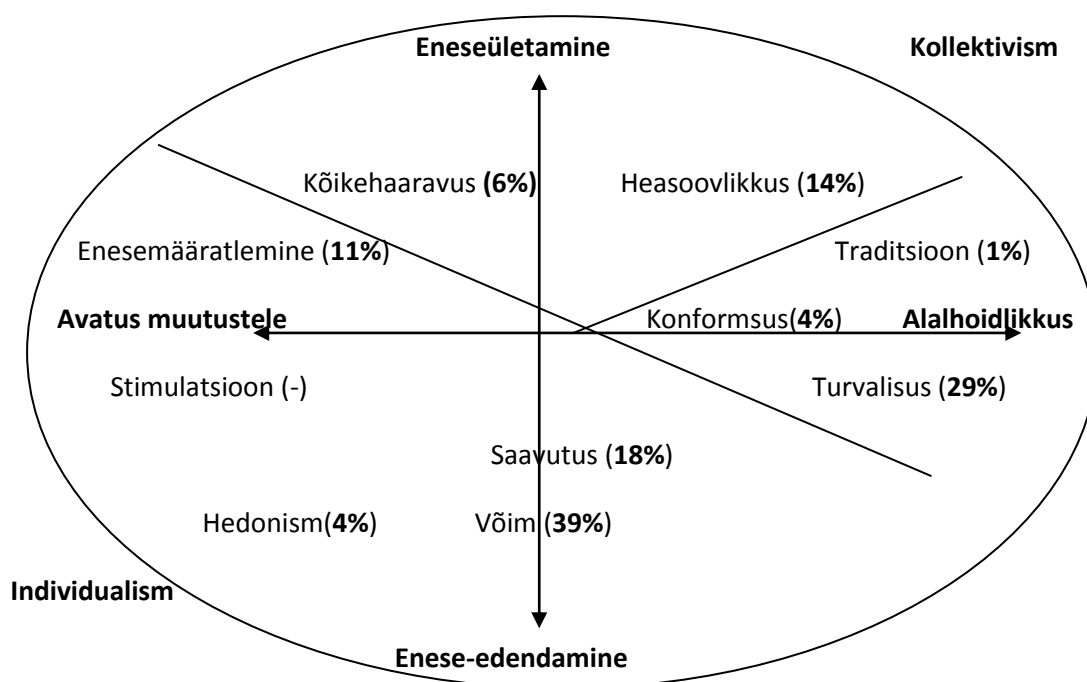

Joonis 28. Kodeeritud Soome artiklites 1990ndatel aastatel esinenud väärtustüübid Schwartzi mudelis.

Eesti tekstides on 1990ndatel esindatud tugevalt kollektivistliku pooluse tüübid – eriti *turvalisus*. Vt. joonis 27. Individualistliku pooluse väärtustest on enam mainitud *võimu*. Ka Soome tekstides 1990ndatel on esindatud rohkem kollektivistliku pooluse väärtustüübid. Vt. joonis 28 Kõige enam on Soome tekstides samuti mainitud *turvalisust* (Vt. lisa 6)

Ka *kõikehaaravus* oli nii Soome kui Eesti tekstides kõrge, kuid kuna sinna tüüpi kuuluvad väärtused võivad olla mõlemat poolust iseloomustavad, on rakse öelda, kas need on pigem individualistliku või kollektivistliku pooluse väärtused.

Vene tekstides on 1990ndatel esindatud rohkem individualistliku pooluse väärtused – domineerivad võim, saavutus. Vt. joonis 29. Kollektivistliku pooluse väärtustest on kõige enam esil **turvalisus**.

Joonis 29. Kodeeritud Vene artiklites 1990ndatel aastatel esinenud väärtustüübid Schwartzi mudelis.

Individualismi ja kollektivismi ei peaks võtma vastandlike dimensioonidena (Kalmus 1999), vaid pigem on tegemist väärtustüüpidega, mis esinevad igas kultuuris koos. Ühes kultuuris erinevatel aegadel rõhutatakse erinevaid dimensioone, sellepärast pole

õige nimetada neid tekste, mis olid ühiskonna soovide peegeldus, puhtalt kollektivistlikeks või individualistlikeks.

Kokkuvõtvalt näitab väärtustüüpide dünaamika erinevatel kümnenditel, et

- **Eesti tekstides olid väärtustüübid 1940ndatel pigem individualistlikul poolusel ja 1990ndatel kollektivistlikul poolusel**
- **Soome tekstides olid väärtustüübid nii 1940ndatel kui ka 1990ndatel võrdselt mõlemal poolusel**
- **Vene tekstides olid 1940ndatel enamvähem võrdselt mõlemal poolusel ja 1990ndatel rohkem individualistlikul poolel.**

4. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED

4.1. Domineerivad sotsiaalsed grupid

Minu uurimustöö peaküsimise (vt. pt. 2.1.) esimeseks alaküsimuseks oli: Millised sotsiaalsed grupid domineerivad?

Minu esimene oletus uusrimisskeemis (vt. joonis 2. pt. 2.3.3.) oli, et läbi sajandi domineerib peamiselt *tavainimeste* grupp ja see peab paika nii Eesti kui ka Vene tekstide puhul.

Uuringust selgus, et läbi uuritava perioodi domineerisid peamiselt kaks gruppi – tavainimesed ja poliitikud.

Tavainimesed

Mõnevõrra üllatav oli tavainimese domineerimise alguse aeg Eesti tekstides. Enne analüüsi tegemist võis eeldasin, et tavainimese domineerimine Eesti tekstides algab 1940ndatel aastatel seoses nõukogude ideoloogia tulemisega ajakirjandustekstidesse. Mõeldes tagasi loosungitele „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“ või „Võim on rahva käes“, tundub loogiline, et sel perioodil pidi domineerima tekstides *tavainimene*, kes neid sõnumeid rahvamassidesse kannaks. Üllatuslikult tuli analüüsist aga välja, et *tavainimesed* Eesti tekstides on domineerivaks grupiks juba kümnend varem (vt. joonis 6. pt. 3.1.2.). Mis võib olla põhjuseks, et tavainimese grupp tõusis jõuliselt domineerivaks juba 1930ndatel? Nagu eelpool korduvalt mainitud, on *tavainimeste* koondgrupp (*töölised, põllumehed, meie, rahvas*) kõige kergemini samastumist võimaldav grupp (vt. ka 2.3.1.2.), seega on *tavainimese* domineerimise perioodil võimalik konstrueerida meedias kõige lihtsamalt ka samastamist/samastumist võimaldavaid väärtusi.

Kas võib oletada, et 30ndate aastate Eesti tekstides oli tavainimese domineerivaks tõstmine taotlus tema kaudu lugejatele vastuvõetavaks, samastumist võimaldavaks teha ühiskonnas domineerivad väärtused?

Kümnendite väärtusteskaalat vaadates ei tundu see tõenäoline, sest 1920ndate ja 1930ndate domineerivates väärtustes puudub erinevus. Vt. joonis 12. pt. 3.1.3.

Arvesse võttes, et *tavainimeste* grupp domineeris Eestis läbi nõukogude perioodi ning oli Vene tekstides esil 1940ndatest kuni 1980ndateni (vt. joonis 3. ja joonis 5. pt. 3.1.2.)

- võib oletada, et *tavainimese* domineerimine tekstides on seotud autoritaarse riigivõimuga.

Domineeriv ühiskonnagrupp legitimeerib end meedias läbi konstrueeritud *tavainimeste* grupi. Seda oletust kinnitab mingil määral ka Soome tekstides *tavainimese* madal esindatus. (vt. joonis 6. pt.3.1.1.) Erinev on ka nendel kümnenditel Eesti ja Soome tekstides mainitud *tavainimeste* roll. Soomlastel on *tavainimese* esinemine küll madal, kuid omapäraks on, et *tavainimene* konstrueeritakse peamiselt rahvana (*rahvas, soomlased*), mitte konkreetset ametit omava tegelasena. Vt. lisa 5.

Poliitikute grupi domineerimine Eesti tekstides 1910ndatel kuni 1930ndatel aastatel (vt. joonis 3. pt. 3.1.1.) on paralleelne samal perioodil tekstides domineeriva *võimu* väärtusgrupiga (vt. joonis 15. pt. 3.1.3.) – see annab alust oletuseks, et

- suurte poliitiliste muudatuste ja ühiskonnakorra kehtestamise perioodil on tekstides domineerivad *poliitikute* grupp ja *võimu* väärtustüübid.

Sarnast *poliitikute* ja *võimu* väärtustüüpide koos esinemist näeme veel Eesti tekstides 1970ndatel, mil küll ei toimunud ühtki riigipööret ega kodusõda, kuid mis eestlaste jaoks oli siiski pingeline aeg – ajaloolane Lauri Vahtre on nimetanud seda „tumeda tuleviku aastateks“. Nii ei ole põhjust arvata, et vaid sõda, riigipööre või diktaatorlik isikukultus on ühiskonna jaoks väärtuste muutmise põhjuseks ja *võimu* väärtustüübi esile kerkimiseks.

Eesti ja Vene tekstides on sarnaselt esil *poliitikute* grupp ka 1990ndatel (vt. joonis 3. ja joonis 5. pt. 3.1.1.), mis suure tõenäosusega võib olla seotud mõlemat riiki puudutava Nõukogude Liidu lagunemise ja sellele järgnenud sündmustega. On huvitav, et Vene tekstides domineerisid samal ajal *võimu* ja *saavutuse* väärtustüübid – *poliitiline aktiivsus, juhiks olemine ja otsustusvõimelisus* (vt. joonis 15. Ja joonid 16. pt. 3.1.3.) ning Eesti tekstides väga tugevalt *turvalisuse* väärtustüübid (vt. joonis 20. pt. 3.1.1) – *stabiilsus, oma riigi olemasolu ja selle eest seismine*. Situatsiooni kirjeldab hästi väljavõte 1993. aastal 13. septembri Päevalehest: „*Majandustemaatika kõrval pöörati eilsel mitmel tasandil toimunud läbirääkimistel suurt tähelepanu ka julgeolekualasele koostööle. Peaministrid kirjutasid alla regionaalse julgeoleku ühisdeklaratsiooni,*

ministrid deklaratsiooni koostööst julgeoleku ja kaitsepoliitika alal./.../ Samas toetasid Eesti ja Leedu Läti tema vastasseisus Venemaaga, mille tekitanud viimase soov jätta Läti mõned sõjaväebaasid.“

Minu jaoks üllatav oli Soome tekstide analüüsi tulemus, kus tuli välja, et läbi sajandi oli stabiilselt esil üks domineeriv grupp – *poliitikud*. Vt. joonis 4. pt.3.1.1. Tulles tagasi Eesti ja Vene analüüsi tulemuste juurde ja oletuse juurde, et *poliitikute* grupp kerkib domineerivateks poliitiliste muudatuste või ühiskonnale muidu pingelistel aegadel, siis Soome tekstide analüüs seda väidet ei toeta. Poliitikud domineerivad nii nendel kümnenditel, mil elati teise riigi koosseisus kui rahuliku omariikluse perioodil, nii sõja kui stabiilsuse ja arengu perioodidel. Põhjuste otsimisel oleks mõistlik minna kaugemale ühe riigi ühiskonnakorraldusest või selle riigiga seotud ajaloosündmustest.

Näiteks võiks põhjuseks olla asjaolu, et Helsingin Sanomat on Põhjamaade suurim tellitav päevaleht (vt. ka lisa 1.) ja ühtlasi ainuke uuritavatest ajalehtedest, mis pole olnud autoritaarsete ainuparteide häälekandja. Võib olla, et poliitiliselt sõltumatutel autoritel puudub hirm jääda rahvale mõistmatuks või kaueks, kajastades peamiselt poliitikute grupi tegelasi. Tõenäoliselt ei ole neil ka valitseva ühiskonnakorra poolt survet konstrueerida *tavainimest*, läbi kelle ühiskonnas kehtivaid väärtusi rahvani viia.

Tagasi tulles tagasi mõtte juurde poliitiliselt sõltumatute lehetegijate mõjust Soome tekstides domineerivate gruppidele, on huvitav, et domineerivate *poliitikute* grupi kõrval on kõik teised grupid suhteliselt võrdselt esindatud. Vt. joonis 4. Pt. 3.1.1. Sedalaadi stabiilsust ei esine ei Eesti ega Vene tekstides olevate gruppide puhul. Vt. joonis 3. ja joonis 5. pt 3.1.1.

Tänapäeval on palju on räägitud konstrueeritud inimestest ajakirjanduses (näiteks Priit Pullerits) – kuidas tehakse lugusid tegelastest, keda tegelikult pole olemas. Konstruktivismiteooria järgi on igasugune identiteet loodud ja meedial on selles oma osa. Kui identiteet on üks suur osa inimesest, siis kas meedia poolt konstrueeritud identiteediga tegelased on üldse „päris“ tegelased ja „päris“ inimesed? Ka Maarja Lõhmus (2002) on väitnud oma uuringus, et teatud tekstide puhul *tegelikku inimest* ei pruugi olemas olla, ongi ainult konstruktsioon.

4.2. Tavainimese ametid ja hinnangud

Minu uurimisküsimuse (vt. pt. 2.1.) teine alamküsimus oli: Millised on tavainimese ametid ja rollid, läbi mille teda meedias representeeritakse ning milline on autori hinnang tavainimesele kui tegelasele tekstis?

Eriti selgelt eristusid tekstides tööga ja ametiga seotud väärtused nõukogude ajal. Näiteks ilmus 1973. aastal Päevalehes lugu pealkirja all „Inimesele toob tunnustuse tema töö“, kus abikaasa kirjeldas oma naist läbi töö: „*minu naine*“, lausus Viktor Petrovitš, kui Niina Aleksandrovna oli läinud kohvi keetma, „*on väga tõsine inimene - hea perenaine, suurepärase aednik ja töö peale murdja. Kaheksanda viisaastaku töötulemuste eest anti Niinale Tööpunalipu orden...*“ Siin näites mainitud naise ametinime, kuid tööpunalipu ordeni saamine viisaastaku töötulemuste eest lubab arvata, et tegemist oli töölisega.

Analüüs tavainimese jaotumisest ametigruppidesse (vt. lisa 5.) tõestas minu oletust (vt. joonis 2. pt. 2.3.3.) , et mainitud tegelasi on võimalik nimetada kui töölisi ja talupoegi. Kolmas grupp, kuhu jäid ilma ametialase legitimatsioonita tavainimesed oli järelduste tegemiseks liiga väiksearvuline ja nende eraldi uurimine ei olnud ka minu töö eesmärk. Nagu uurimisskeemil (vt. joonis 2. pt. 2.3.3.) oletasin, et tavainimest representeeritakse valdavalt positiivse hinnanguga, leidis see oletus samuti kinnitust (vt. joonis 7.- 9. pt. 3.1.2.).

Tavainimeste peamised ametid minu uuringus analüüsitud ajakirjandustekstides

4.3. Domineerivad väärtused

Kolmas alamküsimus, mille oma uurimisküsimuse (vt. pt. 2.1.) püstitamise juures esitasin oli: Millised väärtused domineerivad ja mis võiks olla nende väärtustüüpide domineerimise põhjused?

Kõigepealt tuleb meele pidada, et minu uuringus leitud ja analüüsitud väärtused pole üks ühele ühiskonnas ja kultuuris kehtivad väärtused ega selle struktuurne mudel. Ajakirjandustekstide eripära on see, et tekstides esinevad subjektid, kellel on meedia konstrueeritud väärtused. Inimeste väärtused ei pruugi olla need samad.

Kuid sarnasus ajakirjandustekstide väärtuste ja Schwartzi 1990. aastate alguses läbi viidud uurimuste vahel, on olemas. Minu uuringus tuli välja, et Eesti tekstides esinenud väärtused on 1990ndatel pigem kollektivistlikul poolusel (vt. joonis 27. pt. 3.1.3.). Schwartzi uuringu põhjal kuulus Eesti sügavalt kollektivistlike ühiskondade kilda. Hilisemates uuringutes on küll täheldatud kasvu pigem individualistlikul poolusel (Kalmus 1999).

4.3.1. Sarnased väärtused Eesti ajalehetekstides kahe sajandi alguses

Minu väärtuste analüüsis hakkab silma, et kolm maad on oma domineerivate väärtuste poolest väga erinevad, kuid huvitav sarnasus on väärtustüüpide esinemine erinevatel kümnenditel - Eesti analüüsist on näha, et 1900ndatel ja 2000ndatel esinevad väärtused on peaaegu üksühele samad. Vt. joonis 12. pt. 3.1.3.

Kaks väärtustüüpi, mis esinevad võrdselt mõlema sajandi alguskümnenditel on *kõikehaaravus* ja *enesemääratlemine*. Enesemääratlemise väärtustüübis domineerivad nii *rahva vabadus* ja *iseotsustamine* kui ka *inimese vabadus*. Näiteks kirjutab 2. jaanuari Päevaleht 1905. aastal : „Igal küpsel, õiglasel inimesel on siis õigus ja kohus oma waliwa heale kaudu awaliste asjade ajamise peale mõju awaldada“.

Enesemääratlemine ongi Eesti tekstides kõige enam mainitud 1900ndatel ja 2000ndatel aastatel (vt. joonis 17. pt. 3.1.3.). *Kõikehaaravuse* väärtustüüpi kuuluvad üksikväärtused võivad ühtaegu olla nii kollektiivsete kui ka individuaalsete huvide teenijad. Universaalseid, kõigile korda minevaid väärtusi, nagu *võrdsust*, *õiglust* ja *rahu* on igal kümnendil oluliseks peetud, kuid just sajandi esimesel kümnendil on mainitud väärtused teistega võrreldes rohkem esile tõusnud. 1900ndad ja 2000ndad aastad on nii poliitilistelst sündmustelt kui ühiskonnakorralduselt väga erinevad (vt. lisa 3.) , mis võiks siis tingida samade väärtuste domineerimise ajakirjandustekstides? Ajakirjandustekstide sisu ja iseloomu määrab valitsev ideoloogia ja domineeriv ühiskonnagrupp. Vaadeldavate kümnenditel olid erinevad riigikorrad ja valitsevad ühiskonnagrupid, samas kui võrrelda *kõikehaaravuse* väärtustüübi esinemissagedust sarnaste riigikordade ajal Eesti ja Vene tekstides, siis taoline sarnasus puudub.. Näiteks 1940-1990ndatel on pigem näha *kõikehaaravuse* võrdset esinemissagedust Eesti ja Soome tekstides. Vt. joonis 22. pt. 3.1.3.

Seega võime teha järelduse, et

- kehtiva ühiskonnakorra ja domineeriva ideoloogia mõju väärtustüüpide (näitena siin *kõikehaaravuse* ja *enesemääratlemise* esinemine Eesti tekstides 1900ndatel ja 2000ndatel) esinemise intensiivsusele ajakirjandustekstides ei avalda nii suurt mõju kui võiks teoreetilistest lähtekohtadest (vt.pt 1.) tulenevalt eeldada.

Domineerivate sotsiaalsete gruppide sarnasus mainitud kümnenditel on olemas - 1990ndatel on esil peamiselt *tavainimeste* grupp ja 2000ndatel võrdselt *tavainimesed* koos *poliitikute* grupiga. Ehk võib seletus peituda milleski üldisemas - näiteks soovis representeerida uut sajandit lootusrikkalt? Näiteks kirjutab 3. jaanuari Päevaleht aastal 2005 : „*Meile kõigile panen aga südamele: olgem hoolivad ja õiglased. Nii suudaksime leida rahuolu oma hinges, aga ka suuremat tasakaalu ühiskonnas. Uskuge - see on ülitähtis! /.../ Iidne tarkus kutsub tegema teisele vaid seda, mida tahad, et ka sulle tehtaks. See on inimliku väärikuse alus, millest lähtub rida väga olulisi asju: õnnelikumad inimesed, tugevamad pered, vastupidavam tervis, suurem töövõime, viljakam ja pikem elu, kokkuvõttes - rahva elujõud.*“

Uue alguse (mitte ainult uue sajandi või aasta) lootusrikka representeerimise väite toetuseks näitas *kõikehaaravuse* väärtuste analüüs, et näiteks 1940ndatel ja 1950ndatel Vene tekstides oli samuti antud väärtus kõrge. Võit Teises Maailmasõjas võis tekitada ühiskonnas „uue alguse“ ja tulevikku vaatamise vajaduse. Samas võib vastu vaielda, et pea igal kümnendil saab leida uue alguse tunnuseid, kus ei domineeri *kõikehaaravuse* väärtustüübid.

Nagu eelpool mainitud, erinevad kahe sajandi (1900ndatel ja 2000ndatel) alguse Eesti tekstides esil olevad väärtused vaid *turvalisuse* jõulisema esilolemise poolest 2000ndatel (vt. joonis 12. pt. 3.1.3.) . *Turvalisuse* väärtustüüp sisaldab endas kolme üksikväärtust (vt. lisa 6), mis annavad põhjuse oletada, miks selle 21. sajandi alguses on *turvalisuse* väärtustüübid rohkem esil. Tegemist *ühtse rahvuse eest seismise, stabiilsuse* ja *oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismise* väärtustega. *Turvalisus* kerkib peale nõukogude perioodi hoogsalt esile juba 1990ndatel aastatel – ajal, mil eesti rahvas tegeles oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismisega. 2000ndatel jäi see endiselt kõrgeks jäänud. Lisaks toimus 2000ndatel aastatel nii Euroopa Liidu kui NATOga ühinemine, mida võib lugeda oma riigi huvide eest seismise tunnuseks.

3. jaanuari Päevaleht 2005. aastal toob ära presidendi läkituse rahvale, kus rõhutatakse nii omariikluse väärtustamist kui ka heasoovlikkuse väärtustüübi alla kuuluvaid väärtusi: „*See on ju meie rahva enda loodud riik, millel ei saa olla teisi sihte ja huve kui rahva omad /.../ Suured muutused Eesti arenguloos on jäänud seljataha. Meie kõigi kaasabil sünnib euroopalikel väärtustel põhinev stabiilne riik. Selles lisavad kindlustunnet Euroopa Liit ja NATO, millega liitumine oli lõppeva aasta kaalukamaid sündmusi.*“

4.3.2. Turvalisuse väärtustüüp ja rahvaks olemise õigustamine

Väärtuste analüüsist tuli välja veel üks sarnasus Eesti tekstide erinevate kümnendite võrdlemisel – 1920-1930ndatel ja 1990-2000ndatel aastatel on võrdselt hinnatud *kõikehaaravuse* väärtustüüpide kõrval ka *turvalisuse* väärtustüüpe. Vt. joonis 12. pt. 3.1.3.

Mis võiks olla selle põhjus? 1990ndatel *turvalisuse* väärtustamise tõenäoline põhjus oli Nõukogude Liidu lagunemisele järgnenud poliitilised sündmused. Sama põhjenduse saab tuua ka 1920ndate ja 1930ndate aastate kohta, mil peale iseseisvuse saavutamist oli oma riigi ülesehitamine ja omaa rahvuse eest seismine oluline väärtus.

Eesti analüüsi (joonis 12.) aluseks võttes on näha, et *turvalisuse* väärtustamist esineb rohkem kümnenditel, kui riik või rahvas peab oma olemasolu (ka iseseisvust või sõltumatust) tõestama. Eestis vastavalt siis 1900ndatel, 1920ndatel ja 1990-2000ndatel.

Vene analüüsi (joonis 14. pt. 3.1.3.) vaadates võib see väide sobida osaliselt – *turvalisuse* väärtustamine on kõrge 1940-1950ndatel (võimalik, et seoses Teise Maailmasõjaga) aastatel. Aga ka 1980ndatel - kõige enam on mainitud väärtuseks *ühtse rahvuse eest seismine*.

Vene tekstides domineerivad läbi sajandi peamiselt kaks väärtustüüpi – *võim* ja *turvalisus*. *Võimu* väärtustüübid domineerivad samadel kümnenditel, kui domineerivad *poliitikud* – 1920-1930ndatel ja 1990ndatel, mida on võimalik seletata tõenäoliselt, et *poliitikud* kannavad ajakirjandustekstides *avaliku tuntuse* ja *poliitilise aktiivsuse* väärtusi.

Soome väärtusteskaala (vt. joonis 13. pt. 3.1.3.) on pea sama stabiilne kui domineerivate gruppide oma. Läbi sajandi on domineerivaks üks väärtustüüp – *turvalisus*.

Tulles tagasi idee juurde, et turvalisuse väärtustamine domineerib ajal, mil riik või rahvas peab enda olemasolu tõestama, tundub uskumatu, et Soome peaks justkui pidevalt tõestama oma iseseisvust ja sõltumatust.

- Arvestades aga, et Soomes on domineerivaks grupiks läbi sajandi *poliitikud*, keda sõltumatu ajakirjandus on konstrueerinud, võib olla, et see grupp peab oluliseks rõhutada tekstides *ühtse rahvuse ja oma riigi olemasolu ning selle stabiilsust*.

Ühest küljest oleks see poliitikutele omane riikliku identiteedi konstrueerimine ja oma positsiooni legitimeerimine, teisest küljest on võimalik mingil määral ka rahvusliku identiteedi konstrueerimine poliitikute poolt.

Mari Uba (2000) magistritööst tuli välja soomlaste vähene rahvusliku identiteedi tootmine meedias. Tema arvates võivad olla selle põhjused nii rahvuse tekkeloos, hetkesisus kui ka ajakirjanduslikus traditsioonis. Viimane põhjus haakub ka minu ideega sellest, miks Soome tekstides ei domineeri sarnaselt Eesti ja Soomega *tavainimene* vaid hoopis poliitikud.

4.3.3. „Meie“ ja „nemad“

Nii Eesti kui Soome tekstide analüüsi puhul peame silmas pidama mitte ainult oma riigi aspekti, vaid ka Venemaa naabrust ja suhteid läbi sajandi. Läbi naabrite identifitseerib riik end samamoodi nagu identifitseerib individid end läbi suhtlemise teiste inimestega. Venemaa naabrus on tunda uuritavates tekstides mitte ainult poliitikat või kultuuri kajastavates tekstides, vaid paljudes igapäevastes näo tavatekstides. Näiteks 17. novembril 1933 kirjutab Postimees: „*Pool-usulist fanatismi on diktaatoreil kasulik õhutada peamiselt selleks, et elektriseerida masse sõnakuulelikuks. Säärasest kriitilise vaimuga rahvast, nagu eestlasist, võib siiski loota, et talle on wõõras mõningate idapoolsete suurrahwaste kalduvust märatsusile ja ühekülgsuse obskurantismile*“

Naabrite kaudu identifitseeritakse ka ennast - kes on „meie“ ja kes on „nemad“. Kas eestlaste igipõline küsimus: oleme me Lääne või Ida kultuuri- ja poliitikaruumi osa? sai

selgemaks, võrreldes kolme naabri ajakirjanduses domineerivaid tegelasi ja väärtusi? Kui Soome on kultuuril põhineva Ida ja Lääne teooria järgi (Huntington 1999) alati asunud Läänes ja Venemaa Idas, siis eestlased asuvad vaatamata oma läänekristlikule usutunnistusele Lääne tsivilisatsiooni ääremaal ja tuleb arvesse võtta, et „meie“-tunnet on domineeriva riigikorra poolt konstrueeritud nii ühel kui teiselpool Euroopa idapiiri asuvate gruppidega. Mõtleme kas või liitriigi idee soomlastega või siis teisest küljest kuulumine „nõukogude rahvaste suurde peresse“. Eestlased on harjunud end pidama lääne kultuuri osaks, vaatamata sellele, et vahepeal umbes viiekümne aasta jooksul ei olnud seda võimalik tunnistada. Naabrite kaudu ennast identifitseerides ja „meie“ – „nemad“ skaalale asetades, on eestlased tundnud „meie“-tunnet pigem soomlaste kui Venemaa rahvastega. Nõukogude ajal liiduvabariikide rahvaste nimetamisel kasutusel ka mõiste „vennasrahvas“, ent ametlikust retoorikast kõnekeelde see mõiste ei juurdunud. Võimalik, et üheks põhjuseks oli nn topeltmõtlemise kujunemine sovetiajal, mida on lähemalt uurinud sotsioloog ja kultuuriuurija Aire Aarelaid (2006).

Eestlaste sümpaatiat kaldumine ajaloos pigem soomlaste kui venelaste poole võib olla tingitud nii ühte keelkonda kuulumise tundega või ühise suure naabri tõttu kokku hoidmise vajadusega. Tundub, et sümpaatiast ja soovist on ainult vähe,

- käesoleva uurimuse analüüsid näitavad, et kuigi mõned üksikväärtused kulgevad Eesti ja Soome tekstides paralleelselt (sarnase esinemissagedusega) läbi sajandi, on domineerivate sotsiaalsete gruppide sarnasus pigem Eesti ja Vene tekstides.

Huntington (1999) väidab, et vahe Ida ja Lääne vahel pole mitte niivõrd majanduslik või geograafiline, kuivõrd elulaadil, väärtussüsteemil ja kultuuril põhinev. Kuulume me siis oma väärtussüsteemi ja kultuuri poolest pigem Itta kui Läände? Käesolevast uuringust võib järeldada, et Eesti päevalehtede tekstide 20.sajandi inimesekäsitus kuulub nii Ida kui Lääne elulaadi, väärtussüsteemi ja kultuurikonteksti.

4.3.4. Inimene ajakirjandustekstis

Oma uurimustöö alguses esitasin küsimuse periodiseerimisest (vt. pt.2) ja põhjendasin sotsiaalsete gruppide representatsiooni uurimise võimalikkust kümnendite kaupa. Minu uurimustöö eesmärk oli vastata küsimusele, millisenä on kujutatud inimest Eesti, Soome ja Vene päevalehtedes? Proovin vastata sellele küsimusele. Analüüsi käigus

välja tulnud trendidele – gruppide ja väärtuste domineerimisele toetudes, pakun siin välja ajakirjandustekstidele tugineva inimesekäsitluse periodiseeringu ja lisan kirjelduse:

EESTI

- **1900-1930ndad – avatud rahva aeg** Olulised on rahva vabadus ja iseotsustamine, andekus, loovus, õiglus, ilu, harmoonia ja väljendusrikkus. Sotsiaalsed gruppide esinemine tekstides on tasakaalus – sõna saavad nii eksperdid ja ametnikud kui ka kultuuritegelased, poliitikud ja tavainimesed.
- **1940-1950ndad – lojaalsete eesrindlaste aeg** Olulised on vastutus, lojaalsus, abivalmidus, ausus, juhiks olemine ja töökus. Tugevalt domineerivad tavainimesed. „Töö, mure ja aastad on tublinõukogude inimese selja küüru vajutanud, näole kortsud tekitanud ja sõrmed kõnksi ning kõveraks kiskunud. Ent kõnelemisel kostab häälest tahtekindlust ja püsivust.“ (Rahva Häääl 1957)
- **1960-1980ndad – ühiskonnale võlgu maksvate töötajate aeg** Olulised on poliitiline aktiivsus, ühiskondlik tunnustus, töökus, juhiks olemine ja lojaalsus. Domineeriv grupp on poliitikud. Rahva Häääl iseloomustab selle aja inimest „Teadlik töötaja peab oma esmaseks kohuseks kogu oma jõu ja suutlikkuse kohaselt tasuda seda, mida on andnud ning annab talle ja tema lastele ühiskond“ (Rahva Häääl 1973)
- **1990 – 2000ndad – oma rahva aeg** Oluline on ühtse rahvuse eest seismine, oma riigi olemasolu, stabiilsus ja turvalisus. Domineerivad poliitikud. „Arukas rahvuspoliitika püüab liita mitmekesiste majanduslike ja sotsiaalsete huvidega inimesi ühtseks tervikuks – eesti rahvaks. Rahvasterviklikkus peaks olema poliitika üks olulisemaid ülesandeid, mida ei tohi igapäevaste üksikasjade ja üksikvastuolude rägastikus unustada.“ (Rahva Häääl 1993)

SOOME

- **1900-2000ndad – turvaliste saavutajate aeg** Olulised on võim ja turvalisus – stabiilsus, oma riigi olemasolu, oma rahvuse eest seismine, poliitiline aktiivsus, jõukus ja materiaalne rikkus. Domineerivad poliitikud.

ENE

- **1910 - 1930ndad – aktiivsete poliitikute aeg** Olulised on poliitiline aktiivsus, ühiskondlik tunnustus, töökus ja otsustusvõimelisus. Domineerivad poliitikud
- **1940 – 1980ndad – riigi eest seisva rahva aeg** Olulised on oma rahva/rahvuse eest seismine, turvalisus ja stabiilsus. Domineerivad tavainimesed.
- **1990 – 2000ndad – enesemääratlevate vastutajate aeg** Olulised on enesemääratlemine, andekus, loovus, väljendusrikkus, ühtse rahvuse eest seismine, stabiilsus ja turvalisus, riigi olemasolu ja selle eest seismine. Domineerivad poliitikud.

Perioodid ja väärtuste kirjeldused on on analüüsitulemuste interpretatsioon.

4.4. Meetodi analüüs

Kogu sajandi ülevaate tegemine mis tahes teemal on ambitsioonikas ettevõtmine - see võib oma suure mahu tõttu muutuda laialivalguvaks või jääda pealiskaudseks.

Inimesekäsitlemise uurimist sajandi meediatekstides minu teada varem tehtud pole ja puuduvad ka võrdlust võimaldavad analüüsid, et kontrollida uurimistulemuste usaldusväärsust.

Mitmed minu uurimustöö metodoloogilised probleemid on seotud rahvusvahelise uuringu eripäraga –

- kas kõik kodeerijad ja uurijad mõistavad näiteks tegelaste rolle sarnaselt? või kas kodeeritud väärtuste sisu on erinevates maades üldse võrreldav?

Tekstide, eriti nõukogude aegsete tekstide kodeerimisel on oluline kodeerija isik – kodeerimistulemusi vaadates jääb mulje, et mõne kodeerija tekstides on rohkem väärtusi kui teiste tekstides. Kuna kodeerijad töötasid tekstidega aastate ja kümnendite kaupa, võib ühe kodeerija nõ käekiri mõjutada kogu kümnendi tulemust.

Kõrvutades Eesti, Soome ja Vene päevalehtede tekste, tuleb arvestada lisaks ajalooliste sündmuste reale ka nende riikide ideoloogilise ja usulise taustaga ning omavahelise suhestatusega. Eripärade tajumine, mis on vajalik nende omavahelistes võrdlustes, võib

jääda uurija kompetentsi taha, sest teise riigi märgisüsteemi tundmine ei tähenda veel seda, et läbi sajandi on võimalik mõista teises (võõras) ühiskonnas kehtivaid väärtusi või mõistete sisu.

Päevalehtede sisu kontentanalüüs uurimine ei anna vastust küsimusele: kas väärtused, mis on kodeeritud tekstide põhjal ka tegelikult nende väärtustena lugejate teadvusesse jõudsid ja millised olid reaalselt inimeste väärtused neil kümnenditel. See pole ka antud uurimuse eesmärk.

Küll aga on võimalik aga välja tuua ametlikus (riiklikus) ajakirjanduses kajastatud inimesekäsitus - millised olid avalikus diskursuses enam ning millised vähem domineerinud sotsiaalsed grupid, tavainimeste rollid ja ühiskonna väärtused.

Arvestades uuritava materjali pikka ajavahemikku, oli juba eespool küsimuse alla pandud ajaloo periodiseerimise meetod (vt. pt. 2.)

- Kas on võimalik uurida sotsiaalsete gruppide ja väärtuste sajandi jooksul toimunud muutusi kümnendite kaupa, ilma, et suuremad poliitilised ühiskonnakorra muutused (revolutsioon, sõda, Nõukogude Liidu lagunemine, riigi iseseisvumine jne) kümnendi keskmist oluliselt mõjutaks?

Selle kahtluse hajutamiseks tegin võrdleva analüüsi Eesti kontekstis pöördeliste aastate kohta – 1917., 1941. ja 1991. a. (ajaloosündmuste märksõnu vt. lisa 3.)

Tehtud võrdlevate analüüside tulemus näitas, et 1917., 1941. ja 1991. aastal domineerinud sotsiaalsed grupid ei erine kümnendi keskmisest (vt lisa 7.) Erinevate gruppide esinemisprotsent analüüsitava perioodi artiklite üldarvust oli küll kõikuv, kuid domineerivateks jäid endiselt poliitikud 1910ndatel ja 1990ndatel ning tavainimesed 1940ndatel. Seega - kümnendite kaupa ajaloo periodiseerimine ja uurimine minu uurimustöö küsimustele vastuste saamiseks on võimalik ja ei muuda uuringut vähem usaldusväärseks.

Tulles inimesekäsitluse teema juurde võib väita, et sotsiaalsete gruppide ning väärtuste leidmine ja analüüs kontentanalüüsi meetodiga on sobiv.

Soovitused inimesekäsitluse teema edasiseks uurimiseks

- Täielikuma ülevaate saamiseks, võiks lisada näiteks ka tegelase soolise ja rahvusliku dimensiooni. Kuigi tekste lugedes tuli välja, et domineerib tugevalt

maskuliinne tegelasekäsitlus, ei ole ma seda käesolevas uuringus mainitud, kuna sellekohast analüüsi eraldi ei tehtud.

- Lisaks meediatekstide kvantitatiivuuringule oleks otstarbekas lisada ka kvalitatiivne tekstianalüüs ja/või diskursusanalüüs.
- Inimesekäsitluse jaoks laiemalt oleks vaja uurida ka ligipääsu diskursusele, häälte esil olemist, anonüümsust ja intertekstuaalsust. Oluline on uurida, millistel gruppidel oli tekstile aktiivne, millistel passiivne ligipääs – millisel juhul on subjekt küll kõneaineks, kuid tal puudub sõnaõigus ja millisel puhul on subjektil endal sõnaõigus (ning millisel puhul jäetakse sõna subjektile ning millal räägib autor). Jällegi oleks huvitav maade vaheline võrdlus ja erineva riigikorra ajal toodetud tekstide võrdlus.
- Konteksti täielikumaks mõistmiseks ja uuringutulemuste interpreteerimiseks oleks vaja uurida ka teisi sajandi jooksul ilmunud meediaväljaandeid.

See kõik tähendaks aga juba omaette uut uurimisülesannet.

KOKKUVÕTE

Märksõnad: ajakirjandus, inimene, konstruktivism, kollektiivne identiteet, sotsiaalne grupp, väärtused, meedia, Eesti, Soome, Vene.

Magistritöö „**Inimene meedias. Sotsiaalsete gruppide representatsioon 1905- 2009 Eesti, Soome ja Vene päevalehtede näitel**“ eesmärk oli kaardistada ja võrrelda kolme naaberriigi – Eesti, Soome ja Venemaa tekstides domineerivaid sotsiaalseid gruppe ja väärtusi ning seeläbi välja selgitada, millisena konstrueeriti inimest ajalehetekstides.

Uurimustöö teemavaliku ajendiks oli soov selgitada välja, keda 20.sajandi päevalehed peamiselt kajastavad ja millised on need väärtused, mida inimestele/sotsiaalsetele gruppidele omistatakse.

Uuringus kasutasin rahvusvahelise projekti “**Structure, actors and values in Estonian, Russian and Finnish dailies 1901-2009**” andmeid, olles ise ka kodeerijate töörühma liige.

Töö teoreetilises osas tutvustasin individuaalse ja kollektiivse identiteedi loomist käsitlenud uurijate (Lotman 1999, van Dijk 2005, Valk 2003, Kristeva 1991, Bourdieu 1994) teooriaid ja lõin nendest koos väärtuste analüüsijate (Inglehart 2005, Schwartz 1992, Hofstede 1991, Kalmus 1999) esitatud teooriatega oma uurimistööle teoreetilise raamistiku - selgitasin, kuidas on võimalik inimesekäsitlust uurida läbi sotsiaalsete gruppide esinemise ajakirjandustekstides ja miks on oluline uurida väärtusi ajakirjandustekstides. Selgitasin massimeedia mõju inimeste väärtushinnangute kujunemisele ja konstrueerimisele.

Minu uurimustöö teoreetilise raamistiku

- Ajalehetekstides luuakse ja kirjeldatakse kollektiivset identiteeti
- Gruppidele konstrueeritud kollektiivse identiteedi kontseptualiseerimise üheks võimaluseks on grupisuhted, positsioon ühiskonnas ja väärtused
- Makrotasandi väärtused näitavad, mida peeti tol hetkel ühiskonnas oluliseks

Minu magistritöö peamine uurimisküsimus olid:

- **Millisena on kujutatud inimest Eesti, Soome ja Vene päevalehtedes erinevatel kümnenditel?**

Sellele küsimusele vastuste leidmiseks kasutasin uurimisskeemi (vt. pt.2.3.3) , mille koostas Berelsoni (1954) „mida öeldakse“ kategooriate abil. Uurimisskeemis esitasin kolm küsimust:

- Millised sotsiaalsed grupid domineerivad tekstides?
- Millised väärtused domineerivad tekstides?
- Kuidas on kujutatud tavainimest kui domineeriva grupi tegelast (ametid/rollid, teksti autori hinnang: positiivne-negatiivne)

Võttes aluseks konstruktivistliku teooria, analüüsisin inimese kajastamist sotsiaalsete gruppidega. Väärtuste kaardistamiseks ja analüüsimiseks kasutasin Shalom Schwartzi (1992) väärtustüüpide süsteemi. Vaata joonis 1. pt. 1.1.2.

Uurimustöö meetod oli kontentanalüüs, mida pean sobivaimaks tekstide suure mahu ja pika ajavahemiku analüüsimiseks. Kontentanalüüsi analüüsiühikuteks olid ilmunud artiklid Eesti, Soome ja Vene päevalehtedes (Eesti Päevaleht/Rahva Hääli, Helsingin Sanomat ja Pravda/Komsomolskaja Pravda) aastatel 1905-2009. Kodeerimiseks valiti päevalehed iga nelja aasta järel. Valim moodustati konstrueeritud aasta põhimõttel.

Minu uurimistöö tulemused võib kokku võtta järgmiselt:

- **Eesti ja Vene tekstides olid domineerivad grupid poliitikud ja tavaimesed**
- **Soome tekstides olid domineerivad poliitikud**
- **Eesti tekstides domineerinud väärtused olid turvalisus, kõikehaaravus ja saavutus**
- **Soome tekstides domineerinud väärtused olid turvalisus ja saavutus**
- **Vene tekstides domineerinud väärtused olid turvalisus, võim ja saavutus**
- **Tavainimeste grupp oli domineeriv Eesti ja Vene tekstides**
- **Tavainimeste grupi esinemine Soome tekstides oli madal**
- **Hinnangud tavainimesele olid peamiselt positiivsed**
- **Tavainimeste ametid olid peamiselt tööline ja põllumees/talupoeg**

SUMMARY

Key words: journalism, person, representation, collective identity, social group, values, Estonia, Finland, Russia

My master's thesis "**Person in Media. Representation of Social Groups Based on the Estonian, Finnish and Russian Daily Newspapers 1905-2009**" deals with dominant social groups and values reflected in the state mainstream media during the 20th century.

The master's thesis is induced by my historian background and interest to research person in different actions. Person in newspaper is a representation of values and wishes of the community. Building identity in newspapers is also my interest as communication professional.

I chose the Finnish and Russian newspapers to compare the results and to explore the similarities and differences between neighbours who are often shared common history.

The theoretical and empirical starting points were as follows: the creation of individualistic and collective identity (Lotman 1999, van Dijk 2005, Valk 2003, Kristeva 1991, Bourdieu 1994), the role of the ideology and the mass media in the constructions of identity (van Dijk 2005, Bourdieu 1994) and the role of values (Inglehart 2005, Schwartz 1992, Hofstede 1991, Kalmus 1999) in the representation of social groups.

The chosen research method was the content analysis. We analysed articles from *Rahva Hääl*, *Helsingin Sanomat* and *Pravda* (Table 3.) - the most important dailies of the countries - which represent the mainstream constructions of social reality.

The coding schema was tested in a pilot study based on Estonian newspapers in 1945-2005. The problem of coding in different languages we solved with choosing the coders who are fluent in at least two languages – definitely in Estonian and additionally in Finnish or in Russian.

Table 3. Analysed dailies and issuing years. Kõuts (2010). *Analysing newspaper construction of social reality: a methodological overview of the study*

Country	First analysed year*	Titles	Daily circulation 2008
Estonia	1906	1906-1940 Päewaleht; 1940-1995 Rahva Hääl; 1995-... Eesti Päevaleht	36 000
Finland	1905	1889-1904 Päivälehti; 1905-... Helsingin Sanomat	440 000
Russia	1917	1917- ... Pravda	200 000

As the period is long, we decided to follow the next principles: (Kõuts 2010)

- It will be choose for analyse every fourth year, beginning with 1905 (or the founding year of the newspaper);
- From every year it will be choose a random month (with the step of two months beginning with June and not included January and December), and first full week of that month – it shows an everyday discourse of the year;
- Additionally, from every year it will be choose first and last issue of the year – it is an “anniversary” discourse, where we can find most important topics and events of the year
- From selected week it will be choose every issue of the newspaper
- It will be not analysed material in short form from the newspaper: short news, announcements, advertisement, commercials, advertorials, photos, weather forecasts, comics, jokes, etc.

We analysed 5941 articles from every fourth year, totally of 28 years (appendix 2).

Stages of research comprise coding of main actors to construct social groups and dividing them into social groups according to the code characteristics.

As an *actor* we defined an individual social subject who not only says, but who is doing something (for example running, singing, working) in the text. If persons were used in the article not only as sources for information, they were coded as actors. Groups were formed according to membership reference, which was established on the ground of the texts. According to the main actor's name and reference (status) coded groups were drawn together into groups with certain coded features.

The analysis of values is based on Schwartz's theory of value systems, comprising ten types of values and the dynamic relationship between them.

Conclusions

Throughout the century the dominant group is the *common person* and it is valid both in Estonian and Russian texts. In Russian texts there is *politicians* also as dominant groups in 1910s, 1920s, 1930s and in 1990s.

The analyses of the Finnish texts demonstrate that throughout the century the dominant group is always the same - *politicians*.

The analysis of the values in these three countries reveal differences of dominating values in cross-section of decades.

For example, in Estonian texts different decades put forward *Universalism* (in the 1910s and 1970s), *Benevolence* (in the 1940s), *Achievement* (in the 1950s) and *Safety* (in the 1990s and 2000).

In the Finnish texts the domination value throughout the century is *Safety*.

In the Russian texts the dominative values are *Power* (in the 1910s and the 1930s, 1970s and 1990s), *Safety* (in the 1940s-1950s, 1980s and 2000) and *Achievement* (in the 1960s).

Individualistic types of value dominate in the Estonian and Russian texts, whereas in the Finnish texts *individualistic and collective types of value* are in balance.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aarelaid-Tart, A. (2006) *Cultural trauma and life stories*. Kikimora publications.
- Anderson, B. 1991 [1983]. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Berelson, B. (1954). *Content Analysis*. Handbook of Social Psychology.
- Berger, P. & Luckmann, T, 1966. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Doubleday.
- Bourdieu, P. (2003). *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tallinn: Tänapäev.
- Budd, Richard W., Thorp, Robert K, and Lewis Donohew (1967). *Content Analysis of Communications*. New York, London: Macmillan.
- Deacon, D., Picering, M., Golding, P., Murdock, G. (2007) *Researching Communications. A Practical Guide to Methods in Media and Cultural Analysis*.
- Eisenstadt, S. (1996). *Barbarism and modernity*. *Society* 33 (4), pp. 31-39.
- Ewen, S. (1996) *PR! A Social History of Spin*. New York: BasicBooks
- Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*. London, Edward Arnold
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in EverydayLife*. New York: Doubleday
- Hall, S. (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage
- Helkama, K., Seppälä, T. (2004) *Arvojen muutos suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle. Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys* Helsinki
- Hinrikus, R. (2003). Eesti elulugude kogu ja selle uurimise perspektiive. *Võim ja kultuur*. Koost: Krikmann, A., Olesk, S. Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti kultuuriloo ja folkloristika keskus. Tartu
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London McGraw-Hill.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization*. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton University Press

- Inglehart, R. & C. Welzel (2005) *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. New York: Cambridge University Press
- Jochen, P., Lauf, E (2002) Reliability in Cross-national content analysis *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Vol 70 (4), pp. 815-832.
- Kalmus, V., Vihalemm, T. (2004) Eesti siirdekultuuri väärtused, Kalmus, V., Lauristin, M., Pruulmann-Vengerfeldt, P. (toim.), *Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest*. Studia societatis et communicationis I. TÜ Kirjastus, Tartu
- Kalmus, V. (1999) Õppekirjanduses esinevate väärtuste uurimise metoodikast, rmt: J. Mikk (toim.) *Väärtuskasvatus õppekirjanduses*. Tartu Ülikool
- Kalmus, V. (1999) Väärtused Eesti aabitsais käesoleval sajandil, rmt: J. Mikk (toim.) *Väärtuskasvatus õppekirjanduses*. Tartu Ülikool
- Kristeva, J (1991). *Strangers to Ourselves*. European Perspectives. Translated by Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press
- Kõuts, R. (2010) Analysing newspaper construction of social reality: A methodological overview of the study. Working Paper
- Lindsay, S. (2002) Kultuur, heaolu ja mõttemallid. L.E. Harrison & S.P. Huntington (koost.) *Kultuur on tähtis*. Pegasus, 278-29
- Lotman, Juri (1999). *Semiosfäär*. Tallinn: Vagabund
- Lotman, Juri (2001). *Kultuur ja plahvatus*. Tallinn: Varrak.
- Luostarinen, H (1999). *Media and collective identities*. Working paper.
- Lõhmus, M. (1999) *Toimetamine: kas looming või tsensuur* Tartu Ülikooli Kirjastus
- Lõhmus, M. (2002) *Transformation of public text in totalitarian system. A socio-semiotic study of soviet censorship. Practices in estonian radio in the 1980s*. Turku
- Marx, K. ja Engels, F. (1985) *Saksa ideoloogia*. Eesti Raamat
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: the Extensions of Man*. The MIT Press Cambridge
- Mead, H. (1934) *Mind, Self, and Society*. Ed. by Charles W. Morris. University of Chicago Press
- Meri, L. (2007) *Poliitiline testament*. Koostanud Hiio, T., Meri, M. Ilmamaa

Neuendorf, K.A. (2002), *The Content Analysis Guidebook*. Sage

Niit, K.-K. (2002) *Eesti tudengite väärtused 1990.aastatel*. Valk, A (koost), Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: kultuuridevahelisi uurimusi 20. Sajandi lõpust. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

Sžižek, S. (2003) *Ideoloogia ülev objekt*. Vagabund

Zetterberg, S. (2004) *Ühe puu eri harud. Eesti ja Soome eilsest tänasesse*. Taloustieto Oy

Titma, M.toimetaja (2002) *30- ja 50-aastaste põlvkonnad uue aastatuhande künnisel*. Tartu

Uba, M.(2000) *Rahvusliku enesemääratluse muutumise võimalused. Rahvusliku identiteedi konstrueerimine Teise maailmasõja järgse Eesti, Soome, Ida-Saksa, Lääne-Saksa, Austria ja Šveitsi ajakirjanduses*. Magistritöö Tartu Ülikool

Valk, A. Identiteet. Rmt: Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. (toim) *Isiksusepsühholoogia*. Tartu: TÜ Kirjastus

Van Dijk, T. (2005) *Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus*, Tartu Ülikooli Kirjastus

Udam, H. (1998) *Totalitaarse võimu semiootilised praktikad*. Vikerkaar 11, 138-144

World Values Survey 2005. <http://www.worldvaluessurvey.org/>

http://www.aukk.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=60

Vaadatud 08.05.2010.a.

<http://evartist.narod.ru/text8/01.htm> Vaadatud 08.05.2010.a.

http://evartist.narod.ru/text3/09.htm#%D0%B7_09 Vaadatud 08.05.2010.a.

[http://ru.wikipedia.org/wiki/Правда_\(газета\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Правда_(газета)) Vaadatud 08.05.2010.a

LISAD

LISA 1. ANALÜÜSITUD AJALEHTEDE LÜHIKIRJELDUS

Päevaleht/Rahva Hääl/Eesti Päevaleht

11. detsembril 1905 oli Tallinnas välja kuulutatud sõjaseadus ja 14. detsembril oli valitsus sulgenud kõik Tallinna olulisemad eestikeelsed ajalehed. Et ringi liikusid kuulujutud, oli selge, et inimesed vajavad hädasti ajaleht. Lehe nimeks pidi saama Tööline, väljaandmistootlusesse pandi nimeks siiski Päevaleht, et mitte ametnikke ärritada. 16. detsembril ilmus lehe esimene number.

Teises numbris (Päevaleht 1905, 2) avaldas ajaleht oma eesmärgid pealkirja all "Mida tahab Päevaleht".

"/" Meie peame pika võitluse peale endid valmis seadma ja kõik oma rahva jõudu selleks kokku koguma. Meie ei tohi parteiklikkede läbi oma rahva jõudu mitte killustada lasta ja rahulikult pealt vaadata, kui üks meie rahvakiht teist hävitab. Majandusline võitlus jääb, aga meie peame selle peale kõige suuremat rõhku panema, et Eesti rahva üleüldine käekäik parteide võitluses ei kannata: ei majanduse, ei poliitika, ei kunsti ega teaduse seisukohalt vaadates. "/"

Leht sai kuulsaks ja muutus kiiresti populaarseks, kuna oli teiste partei võimu all olevate lehtedega võrreldes erandlik. 1908. aastast hakkas Päevalehte välja andma Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisus.

1936. aastaks olid teised ajalehed muutunud tavalisteks päevalehtedeks, kuna poliitilised parteid olid suletud ja ükski ajaleht ei saanud enam esineda partei häälekandja rollis. Juunis 1940 kuulutati Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisus riigistatuks ja Päevaleht lõpetas ilmumise.

1940. – 1995. aastal ilmunud ajaleht kandis nime Rahva Hääl ja oli Eestimaa Kommunistliku Partei häälekandja. Endiselt ilmus küll ka Päevaleht (Noorte Hääle) nime all, kuid kuna Rahva Hääl oli ametlik partei häälekandja, võeti valimisse just selle aastakäigud. 1995. aastast ühinesid Hommikuleht, Päevaleht ja Rahva Hääl ning lehe nimeks sai Eesti Päevaleht.

Helsingin Sanomat

Helsingin Sanomat loodi 1889. aastal Päevalehe (*Päivälehti*) nime all. Regulaarselt kuus korda nädalas hakkas *Päivälehti* ilmuma 1890. aasta alguses.

1904.aastal sulgesid riigivõimud ajalehe ja selle asemele asutati Helsingin Sanomat (HS), mille esimene number ilmus 7. juunil 1904. 1914. aastaks oli HS saanud suurimaks päevaleheks Soomes ja ilmus iga päev. 1932 aastal kuulutas leht end parteide mõjuvõimusest vabaks. Samal aastal loodi HS- le lisaks nn õhtuleht Ilta- Sanomat , millest 1949 aastal kasvas välja iseseisev ajaleht.

1954. aastaks oli HS kasvanud siit tuli Põhjamaade suurimaks tellitavaks ajaleheks, mille tiraaž oli argipäevadel 236 000 ja ligi 260 000 pühapäeviti. Helsingin Sanomatest sai Põhjamaade suurim hommikuleht aastal 1981 (tiraaž 400 000 Helsingin Sanomate veebiversioonavati 1996. aastal.

Pravda

Pravda asutati 5. mail 1912. aastal kui Kommunistliku Partei Keskkomitee häälekandja. Lenin isiklikult tegeles toimetuse koosseisu määramisega ja töötas välja ajalehe struktuuri. Kogu Nõukogude Liidu ajaloo jooksul oli Pravda partei ustav võitluskaaslane, marksismi-leninismi ideede levitaja, viisaastakuplaanide kajastaja jne. Nõukogude Liidu lagunemisega muutus ka Pravda roll.

1991. aasta 22.augustil ilmus Pravda viimast korda NLKP KK häälekandjana. Septembris hakkas ajaleht taas ilmuma „ühispoliitilise ajalehena“. 1992.a. moodustati AS „Pravda International“. 4. oktoobri 1993.a. sündmuste järel ajaleht ajutiselt sulgeti (saadeti laiali Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu).

1997.aasta aprillist hakkas Pravda taas ilmuma Vene Föderatsiooni Kommunistliku Partei häälekandjana, mida spetsiaalselt ka kinnitati VFKP IV Kongressil.

LISA 2 KODEERITUD ARTIKLITE ARV AASTATE LÕIKES

Tabel 4.

Aasta	FIN	RUS	EST	KOKKU
1905	60	-	80*	140
1909	72	-	89	161
1913	68	-	77	145
1917	32	57	95	184
1921	73	51	87	211
1925	53	65	108	226
1929	70	79	90	239
1933	60	90	88	238
1937	79	86	90	255
1941	104	77	103	284
1945	89	79	83	251
1949	70	82	<i>(is coded)</i>	152
1953	90	73	90	253
1957	89	88	81	258
1961	85	74	86	245
1965	74	89	81	244
1969	84	64	84	232
1973	68	77	80	225
1977	81	68	78	227
1981	90	87	78	255
1985	82	58	80	220
1989	87	66	1	154

1991**	-	61	86	147
1993	81	33	87	201
1997	88	46	-	134
2001	84	65	86	235
2005	89	52	101	242
2009	76	56	53	185
Total	2079	1723	2139	5941

*kodeeritud aasta on 1906 ** aasta on valitud põhjusel, et leidsid aset tähtsad ühiskondlikpoliitilised muutused

Allikas: Kõuts, R. (2010) Analysing newspaper construction of social reality: a methodological overview of the study

Lisa 3. AJALOOSÜNDMUSTE MÄRKSONAD

1900 - 1910

Eesti: Tallinnas hakkavad ilmuma Konstantin Pätsi Teataja (1901) ja Päevaleht (1905), asutatakse Eesti Kirjanduse Selts, sõjaseadus (1905-1908)

Soome: autonoomia taastamine (1905), üldsterik (1905), venestamine (1908)

Vene: agraarreform (1901), Vene-Jaapani sõda 1904-1905, ajakirjandustsensuur

Maailm: Haagi rahukonverents 1907

1910-1919

Eesti: Revolutsioon ja tsaarivõimu kukutamine (1917), Uute poliitiliste parteide tekkimine (bolševikud) (1917), Eesti Vabariigi välja kuulutamine (24. veebruar 1918), Saksa okupatsioon (1918), Vabadussõda nn Landeswehri sõda Saksa vägede vastu (1918-1919), idee Eesti ja Soome Liitriigist

Soome: Revolutsioon ja tsaarivõimu kukutamine (1917), Iseseisvuse välja kuulutamine (6. detsember 1917), kodusõda (1918), Soome vabariigi loomine (1919), nn Kuiv seadus (1919-1932)

Vene: Saksamaa kuulutab sõja (1914), Veebruarirevolutsioon (1917), Oktoobrirevolutsioon (1917), tsaarivõimu kukutamine ja bolševike võimuletulek, kodusõda 1917-1921, maade riigistamise dekreet (1919)

Maailm: I Maailmasõda (1914-1918)

1920-1929

Eesti: Tartu rahuleping Venemaaga (1920), Rahvasteliitu astumine (1921), kommunistide mässukatse (1924), majanduskriis (1924),

Soome: Tartu rahuleping Venemaaga (1920), Rahvasteliitu astumine (1920), esimene naisminister M. Sillanpää (1926), YLE (1926), Lapua liikumine (*Lapuanliike*) - rahva kommunismivastane liikumine (1929-1932)

Vene: Tartu rahuleping (1920), NSV Liidu loomine (1922), Lenini surm, tema asemel saab riigipeaks Stalin (1924), ajakiri Bolshevik (1924), Stalini vastase opositsiooni maha surumine, Trotski väljaheitmine parteist (1927), Esimene viisaastaku plaan (1928)

Maailm: Majanduskriis 1929

1930-1939

Eesti: Krooni devalveerimine (1933), Raadio natsionaliseerimine (1934), Vaikiv ajastu (1934), Uus konstitutsioon (1937), Konstantin Päts saab presidendiks (1938), Eesti ja Nõukogude Liidu vahel vastastikuse abistamise leping, (1939)

Soome: YLE läheb üle riigile (1934), Nõukogude Liit tungis üle Soome piiri, Talvesõda (1939-1940), Molotov - Ribbentropi pakti (1939) salajase protokolli järgi kuulus Soome NL huvisfääri.

Vene: ideoloogilise diktatuuri algus (1931), viisaastakuplaani täitmine (1932), Rahvasteliidu liige (1934), Molotov - Ribbentropi pakt (1939)

Maailm: II Maailmasõda (1939-1945)

1940-1949

Eesti: Nõukogude okupatsioon (1940), maareform ja natsionaliseerimine (1940), Saksa okupatsioon (1941), esimene massiküüditamine (14. juuni 1941), Nõukogude vägede sissetung (1944), küüditamine (1945-1949), raamatute, ajakirjade ja ajalehtede hävitamine (1949)

Soome: Rahuleping Nõukogude Venemaaga (1940), Jätkusõda (*Jatkosota* 1941-1944), Lapi sõda (1944-1945). Soome hakkab maksma Nõukogude Liidule sõjahüvitist tööstuskaupade näol.

Vene: massiküüditamised, võiduparaad (1945), sõda Jaapaniga (1945) Stalini isikukultus(1949), aatompommi katsetused (1949)

Maailm: II Maailmasõda (1939-1945), Rahvasteliit(1945), NATO (1949), Külma sõda (1947-1991)

1950-1959

Eesti: Johannes Käbin valiti EKP juhiks(1950), teleülekannete algus (1955), deporteeritute tagasitulek (1954)

Soome: Olümpiamängud (1952), televisiooniülekannete algus (1955), sai Rahvasteliidu liikmeks (1955) ja Põhjamaade Nõukogu liikmeks (1956),

Vene: Stalin suri ja võimule sai Nikita Hrušov (1953), Stalini isikukultuse mõisteti NLKP XX kongressil hukka (1956), Sputnik (1957)

Maailm: Loodi Põhjamaade Nõukogu (1953), Ungari revolutsioon (1956), Vietnami sõda (1959-1975)

1960-1969

Eesti: Reisilaeva ühendus Tallinna ja Helsingi vahel (1965), Soome president Urho Kekkonen külastas Eestit (1964)

Soome: Poliitiline kriis - *Noottikriisi* (1961), Repo-Radio vaskapoolne televisioon raadio (1965), Avaliku Sõna Nõukogu loomine (1968),

Vene: Rahareform (1961), kunstnike ja intellektuaalide kontroll (1962), toidukriis (1963), Nõukogude armee surus maha Praha kevade, kuulutati välja Brežnevi doktriin (1968)

Maailm: Praha kevad (1968), Nõukogude vägede sissetung Tšehhoslovakkiasse, Brežnevi doktriin (1968)

1970 -1979

Eesti: ETV alustas värvisaateid (1972), uus ENSV konstitutsioon (1978), EKP võttis vastu otsuse vene keele õpetamise ja kasutamise intensiivistamisest (1978)

Soome: Rahvusvaheline koostöö ja turvakonverents (1975), kohalikud raadiojaamad (1975)

Vene: Leonid Brežnev kirjutab USA-ga alla relvade vähendamise lepingu (1972), võitlus põrandaaluse kirjastamisetevõttega (1972), uus konstitutsioon (1977)

Maailm: Nõukogude väed tungivad Afganistani (1979)

1980-1989

Eesti: kooliõpilaste rahutused ja „40“ kiri (1980), Olümpiamängude purjeregatt (1980), Loomeliitude pleenum (1988), ENSV suveräänsusdeklaratsioon ja laulev revolutsioon (1988), Eesti keel riigikeel (1989)

Soome: Koivisto sai presidendiks (1982-1994), võrdõiguse pakt (1987), esimesed naispreestrid Luteri kirikus (1988)

Vene: Moskva Olümpiamängud (1980), Gorbatšov (1985), Gorbaršovi ja Reagani kohtumine (1986), Perestroika/Glasnost (1987), vägede väljatoomine Saksa DV-st ja Tšehhoslovakkias

Maailm: Berliini müüri langemine 1989

1990-1999

Eesti: Eesti Kongress (1990), Eesti Vabariigi taastamine (21. august 1991), Lennart Meri valiti presidendiks (1992), käibele võeti Eesti kroon (1992)

Soome: Majanduslangus (1990-1994), uus konstitutsioon (1995), eratelejaamad (1995),

Vene: Nõukogude Liidu lagunemine (1991), Boris Jeltsin sai presidendiks (1990-1999), 9+1, privatiseerimise algus (1992), uus konstitutsioon (1993), Putin sai peaministriks (1999)

Maailm: Lahesõda (1990-1991), kirjutati alla Euroopa Liidu leping (nn Maastrichti leping 1993)

2000-2009

Eesti: Arnold Rüütel valiti presidendiks (2001), NATO liikmeks astumine (2004) EL liikmeks astumine (2004), Toomas Hendrik Ilves valiti presidendiks (2006), "Pronksiöö" Tallinnas (2007), majanduskriis (2008)

Soome: Tarja Halonen valiti esimeseks naispresidendiks (2000), digitelevisioon (2007)

Vene: Putini uus välispoliitika (2000), sulgetakse viimane sõltumatu TV-kanal (2003), Medvedev saab presidendiks (2008),

Maailm: Terroristid ründasid kaksiktorne New Yorgis (2001)

LISA 4. VÄLJAVÕTE KODEERIMISJUHENDIST

Projekt "Structure, actors and values in Estonian, Russian and Finnish dailies 1905-2009"

D. VÄÄRTUSED

D.0. Domineeriv väärtus: üks aspekt, mida on peetud kõige olulisemaks, seisab kesksel kohal, on kõige tugevamalt tajutav.

1. inimese praktilised oskused ja võimed
2. inimese iseloom ja omadused
3. suhe teistega/süsteemiga
4. inimese suhe elukeskkonnaga
5. suhe riigi ja rahvusega
6. abstraktsete väärtuste esiletoomine
7. süsteem kui väärtus
8. domineeriv väärtus puudub

D.1.1. – D.1.3. Märgitakse välja see, mida on lisaks domineerivale väärtusele väärtustatud.
(kuni kolm aspekti)

Inimese praktilised oskused ja võimed

1. kuldsed käed	26. rumalus
2. juhiks olemine, otsustusvõimelisus	27. nõrkus, jõuetus
3. haritus, tarkus	28. põhimõttekindlusetus
4. kogemused	29. reeturlikkus
5. eneseteostus	30. ahnus
6. mõtlemisvõime, leidlikkus	31. kiuslikkus
7. hea mälu	32. argus
8. andekus, loovus ja väljendusrikkus	33. religioossus
9. andetus, tuimus	34. ärivaistu puudumine
10. inimese sisetunne ja tõekspidamised	35. ärivaist
11. töökus	36. lojaalsus
12. tagasihoidlikkus	37. ühiskondlik tunnustus
13. julgus	38. avalik tuntus
14. kangelaslikkus	39. hea töö
15. eneseaustus	40. tööga mitte toimetulemine
16. ausus	41. oma kohustuste mittetäitmine
17. allumine, sõnakuulelikkus	42. sõjamehelikkus, sangarlikkus
18. vastuolulisus	43. eneseteostus
19. abivalmidus	44. poliitiline aktiivsus
20. võitlusvalmidus	45. poliitiline passiivsus
21. perspektiivitunne	46. isiku halvustamine
22. tahtejõulisus	47. must-valge maailmapildi
omamine/konstrueerimine
23. usaldavus	48. süsteemivastatus
24. kohusetundlikkus	49. kasu saamine ja teenimine; "piisav
sissetulek"
25. ebaausus	50. sotsiaalne vastutus

51. ühiste grupihuvide arvestamine
52. ühtse kollektiivi eest seismine: inimkond
53. ühtse kollektiivi eest seismine: rahvus
54. ühtse kollektiivi eest seismine: väärtuspõhine huvirühm
55. ühtse kollektiivi eest seismine : erialane kollektiiv
56. ühtse kollektiivi eest seismine: töökollektiiv
57. ühtse kollektiivi eest seismine: sõpruskond
58. ühtse kollektiivi eest seismine: perekond
59. ühtse kollektiivi eest seismine: lapsed
60. kollektiivide/gruppide vahelised vastuolud
61. organisatsioonide kritiseerimine
62. võrdsus
63. õiglus
64. enesekesksus/enesekehtestamine
65. ebavõrdsus
66. huvide vastandumine/ konfliktsus/ oma huvide esiletõstmine
67. vastutus
68. vastutamatus
69. looduskeskkond
70. heaolu , mugavused
71. lõtv elu
72. pingeline elu
73. rahu ja rahulikkus
74. ilu, harmoonia
75. puhtus
76. rutiin
77. tehnoloogiline areng
78. tehnoloogiline mahajäämus
79. jõukus ja materiaalne rikkus
80. kodanikuvastutus
81. mäletamine, side minevikuga
82. paljulapselisus, viljakus
83. stabiilsus ja turvalisus

Väärtused süsteemi tasandil

84. riigi/süsteemi julgeolek, turvalisus, stabiilsus, võitlus süsteemi säilitamise eest
85. riigi/süsteemi esindaja kultus
86. riigi/süsteemi samasuunaline areng
87. riigi/süsteemi mõjutamine, muutmine
88. süsteemi funktsioneerimise parandamine
89. riigi/süsteemi ja inimese suhete lähedus, kooskõla ja harmoonia
90. riigi/süsteemi ja inimese suhete vastuolu esitamine
91. oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismine
92. teise riigi koosseisus elamine
93. rahva vabadus, iseotsustamine
94. rahva julgeolek, turvalisus
95. inimese vabadus
96. inimese kasvatamine, sotsialiseerimine
97. ühine avalik ruum avatus
98. suletus
99. eelmise süsteemi halvustamine
100. progress
101. maailmastumine, rahvusvahelistumine
102. oma konkreetse lähisüsteemi korrastamine ja turvamine
103. inimeste ootuste ja vajadustega arvestamine
104. süsteemivastastus süsteemile vaenulik r...

Abstraktsed väärtused

105. humanism
106. armastus
107. lunastus
108. õnn
109. turvalisus...

D.2.1. –D.2.3. Märgitakse välja see, mida halvustatakse. (kuni kolm aspekti)

Väärtused indiviidi tasandil

1. andekus, loovus ja väljendusrikkus
2. andetus
3. juhiks olemine, otsustusvõimelisus
4. haritus, tarkus
5. harimatus
6. kogemused
7. eneseoteostus
8. leidlikkus, mõtlemisvõime

9. hea mälu
10. sisetunne ja tõekspidamised
11. töökus
12. edevus
13. tagasihoidlikkus
14. julgus
15. kangelaslikkus
16. eneseaustus
17. ausus
18. ebaausus
19. allumine, sõnakuulelikkus
20. vastuolulisus
21. konfliktsus
22. abivalmidus
23. võitlusvalmidus
24. perspektiivitunne
25. tahtejõulisus
26. religioossus
27. kohusetundlikkus
28. rumalus
29. nõrkus, jõuetus
30. põhimõttekindlus
31. reeturlikkus
32. ahnus
33. kiuslikkus
34. argus
35. ärivaistu olemasolu
36. ärivaistu puudumine
37. kirjutada välja muu väärtus ...

Väärtused grupi ja suhete tasandil

1. lojaalsus
2. ühiskondlik tunnustus
3. avalik tuntus
4. tegevusele suunamine
5. meelepärane töö
6. tööga mitte toimetulemine
7. oma kohustuste mittetäitmine
8. sõjamehelikkus, sangarlikkus
9. eneseteostus
10. poliitiline aktiivsus
11. poliitiline passiivsus
12. isiku halvustamine
13. must-valge maailmapildi omamine/konstrueerimine
14. süsteemivastatus
15. kasusaamine ja teenimine- piisava sissetuleku saavutamine
16. ühiskondliku süsteemi heakskiit
17. ühiskondliku süsteemi kritiseerimine
18. toidupuudus
19. normide kehtestamine
20. sotsiaalne vastutus
21. turvalisus ja usaldus
22. ühiste grupihuvide arvestamine

23. solidaarsus
24. inimkonna huvide eest seismine
25. rahvuse huvide eest seismine
26. huvirühma eest seismine
27. erialase kollektiivi eest seismine
28. sõpruskonna eest seismine
29. perekonna eest seismine
30. laste eest seismine
31. vastuolud kollektiivide/gruppide sees
32. kollektiivide/gruppide vahelised vastuolud
33. organisatsioonide kritiseerimine
34. korruptsiooni õigustamine
35. korruptsiooni hukkamõistmine
36. võrdsus
37. õiglus
38. ebaõiglus
39. enesekesksus/enesekehtestamine
40. ebavõrdsus
41. huvide vastandumine/konfliktsus/oma huvide esiletõstmine
42. vastutustunne
43. vastutustundetuse
44. kirjutada välja muu väärtus ...

Väärtused elukeskkonna tasandil

1. looduskeskkond
2. kultuurikeskkond
3. igapäevaelu keskkond
4. heaolu , mugavused
5. lõtv elu
6. pingeline elu
7. rutiin
8. rahu ja rahulikkus
9. ilu ja harmoonia
10. puhtus
11. tehnoloogiline areng
12. tehnoloogiline mahajäämus
13. jõukus ja materiaalne rikkus
14. kodanikuvastutus
15. mäletamine, side minevikuga
16. paljulapselisus, viljakus
17. stabiilsus ja turvalisus
18. kirjutada välja muu väärtus ...

Väärtused süsteemi tasandil

1. riigi/süsteemi julgeolek, võitlus süsteemi tagamise eest
2. riigi/süsteemi esindaja kultus/jumaldamine
3. riigi/süsteemi samasuunaline areng
4. riigi/süsteemi mõjutamine, muutmine
5. süsteemi funktsioneerimise parandamine

6. riigi/süsteemi ja inimese suhete lähedus, kooskõla ja harmoonia
7. riigi/süsteemi ja inimese suhete vastuolu esitamine
8. oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismine
9. teise riigi koosseisus elamine
10. rahva vabadus, iseotsustamine
11. rahva julgeolek, turvalisus
12. inimese vabadus
13. inimese kasvatamine, sotsialiseerimine
14. ühine avalik ruum avatus
15. suletus
16. eelmise süsteemi halvustamine
17. korporatiivsus
18. progress
19. maailmastumine, rahvusvahelistumine
20. oma konkreetse lähisüsteemi korrastamine ja turvamine

21. inimeste ootuste ja vajadustega arvestamine
22. mure globaalprobleemide pärast
23. ükskõiksus globaalprobleemide suhtes
24. süsteemivastastus süsteemile vaenulik riik
25. *kirjutada välja muu väärtus ...*

Abstraktsed väärtused

1. humanism
2. armastus
3. lunastus
4. õnn
5. turvalisus
6. inimkonna hea käekäik üldiselt
7. *kirjutada välja muu väärtus ...*

D. TEGELASED

Tegelane on see, kes artiklis teeb midagi (mitte ainult ei ütle, vaid temaga seoses on kasutatud tegevusele viitavaid verbe, nt jookseb, õpetab, organiseerib, töötab jne).

Kodeeritakse peategelane ja kuni kolm kõrvaltegelast tähtsuse järjekorras. Kui artiklil on mina-tegelane, kodeeritakse ka see. Artikkel võib olla ka tegelaseta (siis tegelast ei kodeerita) või tegelasena võivad üles astuda ka inimeste rühmad, institutsioonid, organisatsioonid.

Tegelane määratletakse nime ja referentsi kaudu, nagu on artiklis antud (näide: Mari Murakas, parim lüpsja). Mitteisikulise tegelase ja üldistatud teise kohta (N: kosmoselaev, lugeja) kodeeritakse ainult kategooria D1.-D3.

Mina-tegelase kohta kodeeritakse kõik loetletud kategooriad ning tehakse kategooria D.0 juurde märkus, et tegemist on mina-tegelasega.

D. Tegelaste arv

- üks
- 1. kaks
- 2. kolm
- 3. kuni 10
- 4. palju, loendamatu arv

D.0 – Minategelane: kui järgnevalt kodeeritav tegelane on samal ajal ka minategelane.

- 1. Jah
- 2. Ei

D.1 – D. 3 Tegelase nimi ja referents: tekstitunnus >> *kui tegelaseks on rühm, siis kirjutada rühma üldnimetus ja roll.*

D.1.0. Tegelase sugu

- 1. naine
- 2. mees

D.1.2. – D. 3.2. Tegelase staatus

- 1. parteitegelane
- 2. poliitik (sh minister)

3. ametnik/riigiteenistuja
4. popkultuuri esindaja
5. kultuuritegelane
6. intellektuaal
7. majandussfääri esindaja (sh ärimees, kolhoosiesimees, vabriku direktor, farmi juht, taluperemees, ettevõtja jne)
8. teadlane
9. sotsiaalvaldkonna ekspert
10. haridusvaldkonna ekspert
11. tehnoloogia valdkonna ekspert
12. muu valdkonna ekspert (sh keskkond ja loodus)
13. ajakirjanik/korrespondent
14. tavainimene
15. omanik
16. välisautor
17. rahvuse esindaja väljaspoolt kodumaad

D. VÄÄRTUSED

Kuivõrd on artiklis viiteid järgmistele loetelus nimetatud nähtustele ja kuivõrd on need väärtustatud. Kui loetelus ei ole toodud antud väärtust, kirjutatakse see välja sobiva tasandi alla. Kui väärtus on võimalik kindlaks teha ainult abstraktsemal tasandil, märgitakse välja üldkategooria (tasandid 1.1. – 5.5.).

NB! Väärtuste märkimine ei ole hierarhiline, märgitakse välja tekstis esinevad väärtused iga üldisema kategooria all.

D.0. Järgnevast loetelust määratletakse väärtus, mis artiklis domineerib/ on peetud kõige olulisemaks. (kirjutada kood).

D.1.1. – D.1.3. Märgitakse välja need, mida on väärtustatud. (kirjutada kood)

D.2.1. –D.2.3. Märgitakse välja need, mida halvustatakse ja mõnitatakse. (kirjutada kood)

1. Indiviidi tasandil
 - 1.1. inimese praktilised oskused ja võimed
 - 1.1.1. kuldsed käed
 - 1.1.2. juhiks olemine, juhtimine, otsustamine
 - 1.1.3. haritus, tarkus
 - 1.1.4. kogemus
 - 1.1.5. eneseteostus
 - 1.1.6. mõtlemisvõime, leidlikkus

- 1.1.7. hea mälu, mälu käepärasus
- 1.1.8. muu
- 1.1.9. andekus, loovus, väljendusrikkus
- 1.1.10. andetu, tuim, väljendusvaene
- 1.2. inimese iseloom ja omadused
 - 1.2.1. inimese sisetunne ja tõekspidamised
 - 1.2.2. töökus
 - 1.2.3. tagasihoidlikkus
 - 1.2.4. julgus
 - 1.2.5. kangelaslikkus
 - 1.2.6. eneseaustus
 - 1.2.7. ausus
 - 1.2.8. allumine, sõnakuulelikkus
 - 1.2.9. vastuolulisus, konfliktsus
 - 1.2.10. abivalmis, sõbralik
 - 1.2.11. võitlusvalmidus
 - 1.2.12. perspektiivitunne, tulevikuvisionide, kujutluste, lootuste rikkus
 - 1.2.13. tahtejõuline, kindlameelne
 - 1.2.14. usaldav, truu
 - 1.2.15. kohusetundlik
 - 1.2.16. ebaaus
 - 1.2.17. rumal
 - 1.2.18. nõrk (nõrga iseloomuga) jõuetu ja tahtejõuetu
 - 1.2.19. väljakujunemata põhimõteteta inimene
 - 1.2.20. reetur
 - 1.2.21. ahne, omakasupüüdlik
 - 1.2.22. kiuslik, ebasõbralik
 - 1.2.23. arg
 - 1.2.24. religioosne
 - 1.2.25. muu
 - 1.2.26. ärivaist
 - 1.2.27. ärivaistu puudumine
- 1.3. inimese suhe teistega ja süsteemis
 - 1.3.1. lojaalsus, truudus, kindlus
 - 1.3.2. ühiskondlik tunnustus
 - 1.3.3. avalik tuntus
 - 1.3.4. hea töö
 - 1.3.5. tööga mitte toime tulek
 - 1.3.6. oma kohuse mittetäitmine
 - 1.3.7. sõjamehelikkus, sangarlikkus
 - 1.3.8. eneseteostus
 - 1.3.9. poliitiline aktiivsus
 - 1.3.10. poliitiline passiivsus
 - 1.3.11. isiku halvustamine
 - 1.3.12. must-valge maailmapildi omamine/konstrueerimine
 - 1.3.13. süsteemivastatus
 - 1.3.14. kasusaamine ja teenimine- piisava sissetuleku saavutamine
 - 1.3.15. muu
- 1.4. muu (kirjutada välja)
- 2. Grupi ja suhete tasandil

- 2.1. sotsiaalne vastutus
- 2.2. ühiste grupihuvide arvestamine (sh töö, ühine eesmärk, kultuurielu, huvide kaitsmine)
- 2.3. ühtse kollektiivi eest seismine, solidaarsus ja koostegevus
 - 2.3.1. inimkond
 - 2.3.2. rahvus
 - 2.3.3. väärtuspõhine huvirühm
 - 2.3.4. erialane kollektiiv
 - 2.3.5. töökollektiiv
 - 2.3.6. sõpruskond
 - 2.3.7. perekond
 - 2.3.8. lapsed
- 2.4. kollektiivi(de) ja gruppi(de) vastuolud, konfliktsus
- 2.5. organisatsiooni halvustamine, kritiseerimine
- 2.6. võrdsus
- 2.7. õiglus
- 2.8. enesekesksus
- 2.9. ebavõrdsus
- 2.10. huvide vastandamine, konflikt, ka oma huvide esiplaanile seadmine
- 2.11. vastutus
- 2.12. vastutamatus
- 2.13. muu (kirjutada välja)
- 3. Elukeskkonnas
 - 3.1. looduskeskkond
 - 3.2. heaolu , mugavused
 - 3.3. lõtv elu
 - 3.4. pingeline elu
 - 3.5. rahu ja rahulikkus
 - 3.6. ilu, harmoonia
 - 3.7. puhtus
 - 3.8. rutiin
 - 3.9. tehnoloogiline areng
 - 3.10. tehnoloogiline mahajäämus
 - 3.11. jõukus ja materiaalne rikkus
 - 3.12. kodanikuvastutus
 - 3.13. mäletamine, side minevikuga
 - 3.14. paljulapselisus, viljakus
 - 3.15. stabiilsus ja turvalisus
 - 3.16. muu (kirjutada välja)
- 4. Süsteemi tasandil
 - 4.1. riigi/süsteemi julgeolek, turvalisus, stabiilsus, võitlus süsteemi säilitamise eest
 - 4.2. riigi/süsteemi esindaja kultus
 - 4.3. riigi/süsteemi samasuunaline areng
 - 4.4. riigi/süsteemi mõjutamine, muutmine
 - 4.5. süsteemi funktsioneerimise parandamine
 - 4.6. riigi/süsteemi ja inimese suhete lähedus, kooskõla ja harmoonia
 - 4.7. riigi/süsteemi ja inimese suhete vastuolu esitamine
 - 4.8. oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismine
 - 4.9. teise riigi koosseisus elamine
 - 4.10. rahva vabadus, iseotsustamine
 - 4.11. rahva julgeolek, turvalisus

- 4.12. inimese vabadus
- 4.13. inimese kasvatamine, sotsialiseerimine
- 4.14. ühine avalik ruum avatus
- 4.15. suletus
- 4.16. eelmise süsteemi halvustamine
- 4.17. progress
- 4.18. maailmastumine, rahvusvahelistumine
- 4.19. oma konkreetse lähisüsteemi korrastamine ja turvamine
- 4.20. inimeste ootuste ja vajadustega arvestamine
- 4.21. muu (kirjutada välja)
- 4.22. süsteemivastasus → süsteemile vaenulik riik
- 5. Abstraktsed väärtused
 - 5.1. humanism
 - 5.2. armastus
 - 5.3. lunastus
 - 5.4. õnn
 - 5.5. turvalisus
- muu (kirjutada välja)

LISA 5. TAVAINIMESE ROLLID

Tabel 5. Kodeerimisjuhendist välja kirjutatud tavainimeste roll ja amet

ROLLID	Ametiga tavainimesed Eesti tekstides	Ilma ametita Eesti tekstides	Ametiga tavainimesed Soome tekstides	Ilma ametita Soome tekstides	Ametiga tavainimesed Vene tekstides	Ilma ametita tavainimesed Vene tekstides
1900	kasakad, ajalehemüüja, saunikud, töölised (2), kivitööline, talupojad (2), masinist, lihunik	meie (3), rahwas, emad, laps-jutustaja, theemaja arwustaja, keegi pealtnägija	töölised, trammijuhid,	murdvaras		
1910	tööline, maatameeste naised, vigastatud sõjamehed, metsavaht, töölised, üliõpilane	muulased, sõjamehe naine, maatameeste naise, varas,		väljamõeldud tegelane		juudid, ema, isa
1920	gaasivabriku tööline, maleva instruktor, kerjajad poisikesed, mustuse väljavedaja, villatööline, abiturientid, tööstusõpilased, palgateenijad, põllupidajad, päevatööline, restorani teenija, tisler, koduvanem, skaudid, kingsepp	poisike, loomaarmastaja naiskodanik,	talupoeg, üliõpilased, gümnasist		töölised (3), kommunaarid,	meie

1930	ajateenijad, rahvalaulik, mehhaanik, õpilased, autojuht, tööstustöölised, maletajad, kodutütred (2), kooliteenija, külarahvas, metsatöölised, piirivalvur, töölised, ahjukütja, põllumehed		vabrikutöölised,	soomlased (2), rahvas (2)	sovhoosi töölised, kolhoosi töölised, kutsealune, traktorist, raudteetöölised, seebitehase töölised, betoonimeeste brigaad	
1940	töölised, sõjaveteran, agitaator, raudteelane, talupoeg, töödejuhataja, katelsepp, puurija, paadimeister, rahvamaja juhataja, kalur, isetegevuslane, puurija, raudteelane,		streikivad töölised, ümberasujad, vabatahtlikud tuletõrjujad, martad	valijad, patsient, ameerika soomlased , rahvas (2), meie	stahaanovlane, agitaator, töölised, talupoeg	meie
1950			üliõpilased, kojamees		töölised, kolhoosnikud, loomakasvatajad	
1960					nõukogude rahvas, tehasetöölised, ehitajad, meie	nõukogude rahvas, meie
1970	üliõpilane, sõdur, pensionär, komsomoliraku sekretär, komsomolirakuk ese juht, taluperenaine, brigadiri asetäitja, kalur, kaevur, lüpsja, ketraja, masinist, trollibussijuht, brigadir, meister			linnakodanikud	loomakasvatajad	nõukogude inimesed

1980			palverändurid, kaevurid		oktoobrilaps	nõukogude inimesed (3)
1990	talupidaja (4), sportlane, reklaamikonsult ant		koolitüdruk		põllumehed, kaevurid	
2000	elektrijaama juhataja, õpetajad, lapsevanemad, õpilased	sõjaorvud ja lesed	ohvitser	lapseootel narkomaa n,sõjaorvu d ja lesed		ema, juudid

LISA 6. ÜSIKVÄÄRTUSTE ESINEMINE TEKSTIDES

Tabel 6. Üsikoväärtuste mainitud kordade arv kümnendis

Tekstides esinevad üksikväärtused												
INDIVIDUALISM		1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Võim												
ühiskondlik tunnustus												
	EST	13	5	8	4	7	5	16	23	9	11	10
	FIN	13	3	3	3	16	1	4	3	5	4	8
	RUS	0	1	46	61	76	51	118	66	69	12	30
avalik tuntus												
	EST	4	1	3	3	0	2	6	5	7	2	5
	FIN	5	7	1	0	6	2	5	4	2	2	10
	RUS	0	0	8	15	5	3	2	3	2	8	8
poliitiline aktiivsus												
	EST	8	1	4	4	33	10	12	19	8	9	11
	FIN	11	5	6	9	32	23	33	20	17	11	31
	RUS	0	15	82	71	62	40	37	43	69	36	26
jõukus ja materiaalne rikkus												
	EST	7	8	13	1	20	7	24	5	3	12	3
	FIN	10	5	5	4	21	20	15	5	21	1	16
	RUS	0	0	1	0	23	18	18	11	26	0	17
Saavutuamine												
juhiks olemine, otsustusvõimelisus												
	EST	9	10	10	2	26	49	29	12	13	12	17
	FIN	9	14	6	16	42	22	33	25	32	20	29
	RUS	0	1	12	40	44	24	43	22	34	14	21
eneseteostus												
	EST	7	4	4	2	1	4	7	2	8	7	2
	FIN	6	1	0	0	10	6	1	6	10	1	7
	RUS	0	0	2	7	43	27	41	24	39	14	33
töökus												
	EST	7	2	10	4	40	26	23	27	18	3	4
	FIN	3	9	5	7	24	6	3	7	5	6	20
	RUS	0	0	25	45	86	42	78	45	47	14	13
tahtejõulisus												
	EST	5	0	1	0	1	5	3	0	1	2	7
	FIN	3	1	6	2	25	7	4	4	3	3	9
	RUS	0	0	0	6	48	13	31	21	13	2	9

JÄRG 1: ÜKSIKÄÄRTUSTE ESINEMINE TEKSTIDES

mainitud kordade arv kümnendis

Tekstides esinevad üksikväärtused												
		1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Enesemääratlemine												
andekus, loovus ja väljendusrikkus	EST	8	5	16	12	13	5	8	3	6	2	12
	FIN	7	10	8	7	21	5	12	6	12	10	13
	RUS	0	0	1	4	20	20	34	17	24	9	24
eneseaustus												
	EST	5	0	4	0	0	0	0	0	0	1	2
	FIN	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	3
	RUS	0	1	1	1	26	19	24	18	31	4	23
rahva vabadus, iseotsustamine												
	EST	12	6	10	1	8	4	6	10	2	13	5
	FIN	13	4	7	2	16	1	4	9	13	6	16
	RUS	0	9	2	1	18	24	23	12	20	1	4
inimese vabadus												
	EST	9	4	7	6	6	2	3	6	0	1	15
	FIN	5	3	3	2	4	6	7	7	11	4	16
	RUS	0	5	1	2	15	13	19	13	23	1	35
Hedonism												
heaolu , mugavused												
	EST	10	3	12	2	27	31	25	12	29	7	17
	FIN	10	6	11	7	16	14	23	11	19	9	33
	RUS	0	0	16	13	47	30	23	13	38	3	43
õnn												
	EST	11	3	8	4	5	2	28	14	1	1	2
	FIN	0	0	1	0	8	0	1	1	0	0	0
	RUS	0	0	0	0	10	6	9	1	5	2	2

JÄRG 2: ÜKSIKÄÄRTUSTE ESINEMINE TEKSTIDES

mainitud kordade arv kümnendis

Tekstides esinevad üksikväärtused												
		1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Heasoovlikkus												
ausus												
	EST	0	2	6	2	5	4	6	2	6	11	14
	FIN	5	7	2	7	7	2	6	7	3	1	6
	RUS	0	1	8	2	7	3	13	5	10	3	9
abivalmidus												
	EST	12	6	10	2	6	4	6	2	5	3	12
	FIN	9	5	11	5	13	4	13	2	1	4	8
	RUS	0	0	0	1	8	7	10	11	11	2	10
lojaalsus												
	EST	0	1	2	0	32	5	18	7	8	6	12
	FIN	14	15	24	10	23	22	14	11	13	4	17
	RUS	0	1	1	0	22	18	6	0	9	0	9
vastutus												
	EST	2	2	2	1	27	39	8	6	12	6	8
	FIN	3	2	3	6	15	11	11	2	16	7	10
	RUS	0	1	8	8	70	28	36	25	66	9	33
kodanikuvastutus												
	EST	1	0	3	1	35	9	7	3	7	9	0
	FIN	4	0	3	5	5	5	2	3	4	2	3
	RUS	0	3	2	1	60	27	50	32	54	6	30
Turvalisus												
ühtse rahvuse eest seismine												
	EST	37	13	29	20	24	9	26	21	5	22	44
	FIN	30	32	39	23	78	26	35	34	42	20	46
	RUS	0	6	66	62	144	81	88	55	105	24	64
stabiilsus ja turvalisus												
	EST	4	7	21	22	15	20	27	20	23	53	62
	FIN	5	2	12	14	38	18	36	10	27	26	33
	RUS	0	0	2	3	80	55	43	20	57	4	47
oma riigi olemasolu ja selle huvide eest seismine												
	EST	4	3	33	2	1	10	4	5	6	33	26
	FIN	14	3	4	6	40	13	13	10	20	21	9
	RUS	0	3	8	7	41	25	42	27	46	13	23

JÄRG 3: ÜSIKÄÄRTUSTE ESINEMINE TEKSTIDES

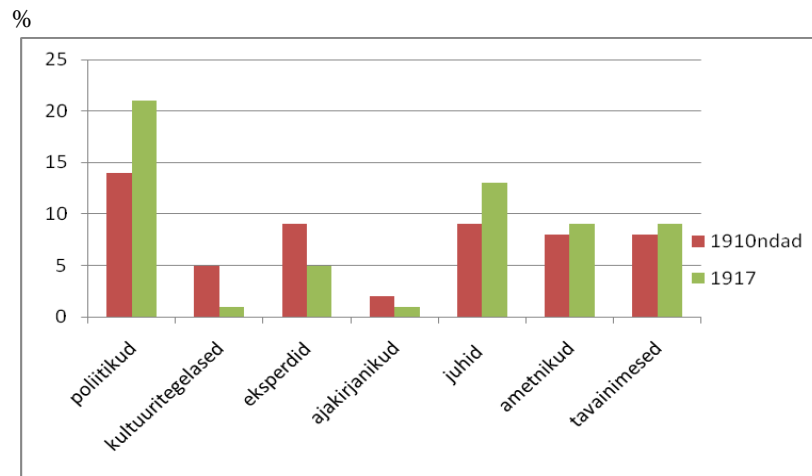
mainitud kordade arv kümnendis

Tekstides esinevad üksikväärtused												
Traditsioon		1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
allumine, sõnakuulelikkus												
	EST	1	1	1	0	0	0	0	0	2	0	0
	FIN	3	4	10	4	10	6	6	2	7	4	7
	RUS	0	0	0	0	3	0	2	1	1	0	0
religioossus												
	EST	4	3	3	2	0	0	0	0	0	0	1
	FIN	3	6	3	2	3	3	4	4	3	2	5
	RUS	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	3
mäletamine, side minevikuga												
	EST	7	4	21	9	33	18	41	18	26	30	33
	FIN	0	1	5	3	9	2	11	4	11	4	9
	RUS	0	0	0	1	29	20	10	5	10	1	7
Konformsus												
kohusetundlikkus	EST	6	1	2	0	5	15	1	2	3	1	2
	FIN	4	4	3	4	12	3	2	0	5	0	4
	RUS	0	2	1	8	34	13	26	12	17	2	8
teise riigi kosseisus elamine	EST	2	0	1	0	12	2	6	0	1	0	1
	FIN	3	3	7	1	5	3	2	1	2	0	7
	RUS	0	0	1	2	3	1	3	2	3	4	2
UNIVERSALISM												
Kõikehaaravus												
võrdsus	EST	4	3	3	4	7	6	5	0	2	4	6
	FIN	5	4	3	2	8	7	6	5	12	2	15
	RUS	0	1	11	4	32	28	15	5	12	0	8
õiglus												
	EST	27	13	19	7	10	1	6	5	5	25	35
	FIN	13	4	6	5	2	4	6	2	8	7	11
	RUS	0	2	4	1	24	20	14	2	8	2	17
looduskeskkond												
	EST	10	4	6	7	9	4	6	8	8	3	9
	FIN	5	2	2	1	4	7	18	3	19	13	19
	RUS	0	0	3	1	25	6	24	11	25	4	12
rahu ja rahulikkus												
	EST	9	4	15	0	13	12	25	26	12	6	8
	FIN	7	6	11	3	16	10	14	21	17	17	10
	RUS	0	1	7	12	50	43	24	14	28	1	12
ilu, harmoonia												
	EST	15	4	20	8	17	11	14	15	12	6	15
	FIN	7	4	7	6	11	6	7	4	9	1	6
	RUS	0	0	1	1	18	15	26	14	23	1	24

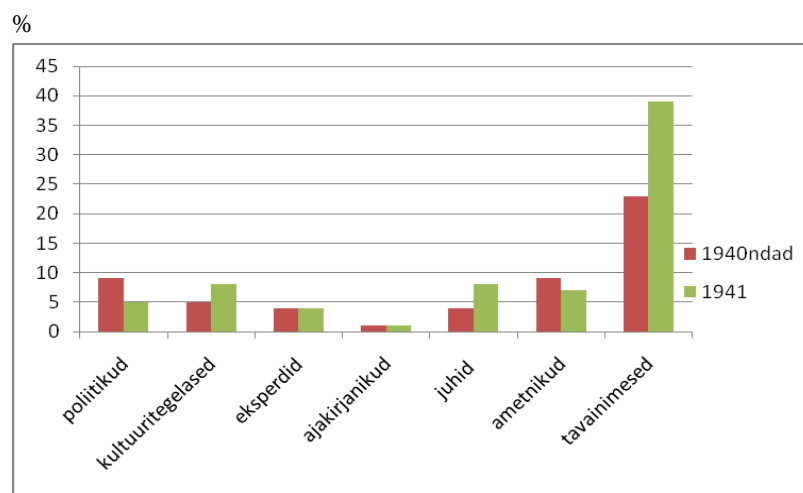
LISA 7. LISAANALÜÜS - Domineerivad sotsiaalsed grupid Eesti artiklites

Kümnendi võrdlus 1917., 1941., ja 1991. aastaga

Võrreldud on kodeeritud tegelaste protsenti kümnendi artiklite koguarvust ja kodeeritud tegelaste protsenti aasta artiklite koguarvust .

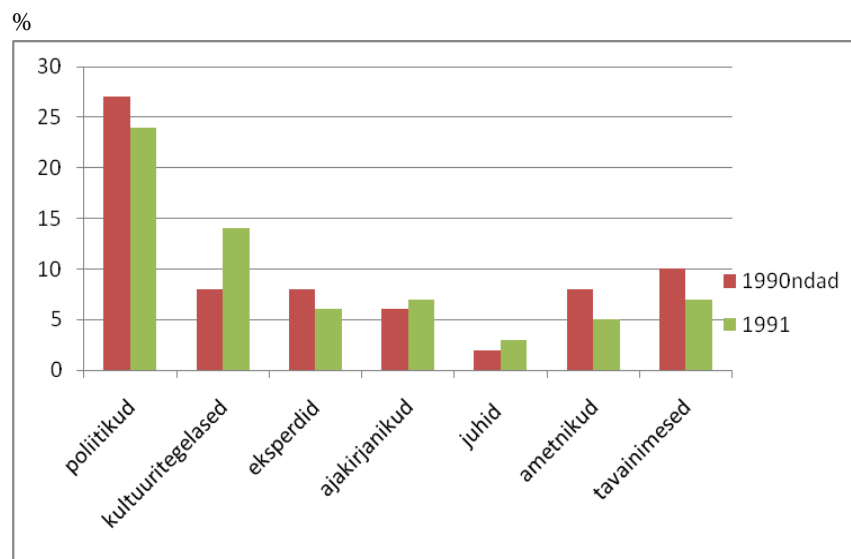

Joonis 30. Sotsiaalsed grupid Eesti tekstides 1910ndatel ja 1917.a.(%, 1910ndad n=170, 1917 n=82)

Joonis 31. Sotsiaalsed grupid Eesti tekstides 1940ndatel ja 1941.a.(%, 1940ndad n=186, 1941 n=103)

JÄRG 1: LISA 7. LISAANALÜÜS - Domineerivad sotsiaalsed grupid Eesti artiklites

Joonis 32. Sotsiaalsed grupid võrdluses Eesti tekstides 1990ndatel ja 1991.a.(%,1990ndad n=174, 1991 n=86)